

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Jana Šedová

Pomoc obětem trestných činů

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Bc. Vladimír Pelc, Ph.D.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 1. dubna 2023

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 257 692 znaků včetně mezer.

V Roztokách dne 1. dubna 2023

Jana Šedová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala doc. JUDr. Bc. Vladimíru Pelcovi, Ph.D., za jeho vstřícný a ochotný přístup a poskytnutí cenných odborných rad při vedení práce. Mé poděkování patří také rodině za dlouholetou trpělivost a za velkou podporu v průběhu celého mého studia.

Obsah

Úvod	1
1. Základní pojmy	3
1.1. Pojem oběti a typologie obětí.....	3
1.2. Zvlášť zranitelná oběť	6
1.3. Jsou „poškozený“ a „oběť“ synonyma?	7
2. Vývoj postavení oběti z pohledu historie a současná mezinárodní úprava práv obětí 10	
2.1. Oběť v historickém kontextu.....	10
2.2. Mezinárodní úprava se zaměřením na evropské pojetí pomoci obětem trestných činů	13
3. Oběť z pohledu kriminologie	17
3.1. Kriminalita jako příčina a možnosti prevence kriminality	17
3.2. Nauka o obětech – viktimologie.....	20
3.3. Viktimizace	22
3.3.1. Primární a sekundární viktimizace	23
3.3.2. Jak oběť reaguje na viktimizaci, aneb možné paradoxy	26
4. Právní úprava postavení obětí trestné činnosti v České republice	28
4.1. Zákon o obětech trestných činů.....	29
4.1.1. Právo na poskytnutí odborné pomoci	32
4.1.2. Právo na informace.....	36
4.1.3. Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím	38
4.1.4. Právo na ochranu soukromí.....	42
4.1.5. Právo na ochranu před druhotnou újmou	44
4.1.6. Právo na peněžitou pomoc	52
4.2. Práva poškozeného upravená trestním řádem	55
4.2.1. Souhlas poškozeného s trestním stíháním.....	57
4.2.2. Zmocněnec poškozeného	58
4.2.3. Předběžná opatření	59
5. Uplatňování práv obětí v praxi	61
5.1. Jednotlivé druhy pomoci	61
5.2. Organizace poskytující pomoc obětem trestných činů a úloha Probační a mediační služby.....	65
5.3. Poskytování pomoci obětem v rámci policejní praxe	70
5.4. Analýza rozhodovací praxe ve věcech sexualizovaného a domácího násilí	74
5.5. Kritické názory na poskytování pomoci obětem v České republice	80
6. Návrhy <i>de lege ferenda</i> v souvislosti s pomocí obětem trestných činů	85
6.1. Možné způsoby zdokonalení tuzemské úpravy.....	85
6.2. Porovnání se zahraniční úpravou pomoci obětem, aneb kde funguje její nastavení lépe?.....	88

6.3. Význam ratifikace Istanbulské úmluvy	90
Závěr.....	92
Seznam použitých zkratk.....
Seznam použitých zdrojů.....
Název práce, abstrakt a klíčová slova v českém jazyce.....
Název práce, abstrakt a klíčová slova v anglickém jazyce

Úvod

Zločinnost je pro řadu lidí fascinujícím tématem a žánr s detektivní a kriminalistickou tematikou je napříč veřejností oblíbený. Vzpomeňme na populární beletrii či televizní programy obsahující toto téma nebo zpravodajské relace informující o kriminalitě. S rozsahem a podobou kriminality se široká veřejnost seznamuje zejména z médií¹, což jak dále popíšu, může být také důvodem pro šíření mýtů týkajících se obětí trestných činů. Statistiky kriminality uvádějí, že v roce 2022 bylo v ČR registrováno téměř 182 000 případů spáchání trestného činu.² Nejedná se však o celkovou (skutečnou) míru trestné činnosti, velkou část kriminálního jednání statistiky nezachytí, tehdy mluvíme o tzv. latentní kriminalitě. Jak se v rámci této práce pokusím mimo jiné popsat, latentní kriminalita (ačkoliv představuje s ohledem na těžkosti při jejím zkoumání náročnou disciplínu)³ do jisté míry souvisí právě s přístupem k obětem trestných činů ze strany státu. Obětí trestné činnosti se může stát kdokoliv z nás, kvalita přijaté právní úpravy a zejména její následná aplikace v praxi má vliv na rozhodnutí oběti, zda daný trestný čin oznámí či nikoliv.

Téma obětí trestné činnosti, respektive pomoci obětem ze strany státu, je tématem velmi aktuálním. Nasvědčují tomu nejen stále častější debaty o postavení obětí v rámci trestního řízení, ale i některé konkrétní kauzy, například v poslední době medializovaný případ exposlance obviněného ze znásilnění, kdy v daném případě bylo nejčastějším tématem zveřejnění jmen poškozených, což také vyvolalo diskusi na téma ochrany obětí. Za zmínku jistě stojí také ratifikace tzv. Istanbulské úmluvy, celým názvem Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí. V polovině února tohoto roku byl ze strany Ministerstva spravedlnosti zaslán k připomínkovému řízení návrh podkladového materiálu k ratifikaci této úmluvy.⁴ Otázka ratifikace Istanbulské úmluvy tak (stejně jako v minulosti), podněcuje ve společnosti poměrně živou debatu mezi jejími zastánci i odpůrci. Nedávná pandemie *COVID-19* a s ní spojený až 50 % nárůst počtu osob, které se obrátily na pomáhající organizace⁵ je dalším dokladem toho, že se jedná o velmi aktuální problematiku. Téma pomoci obětem trestných činů je mi blízké také s ohledem na absolvování přednášek věnovaných

¹ HERCZEG, Jiří. *Média a trestní řízení*. Praha: Leges, 2013. Praktik (Leges). ISBN 978-80-87576-50-2, s. 10-11.

² *Statistické přehledy kriminality za rok 2022*. Policie České republiky. 2023. [cit. 2023-03-12]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-za-rok-2022.aspx>

³ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-499-2, s. 231-232.

⁴ <https://www.ceska-justice.cz/2023/02/ministerstvo-spravedlnosti-poslalo-istanbulskou-umluvu-k-pripominkam-navrhuje-i-odlozeni/>

⁵ NYKLOVÁ, Blanka, MOREE, Dana. *Násilí na ženách v souvislosti s COVID-19: výzkumná zpráva*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN 978-80-7330-380-8, s. 15. [cit. 2022-12-12]. Dostupné z: <https://www.soc.cas.cz/publikace/nasili-na-zenach-v-souvislosti-s-covid-19>

trestnímu právu, soudní psychologii a kriminologii. Přes výše nastíněnou aktuálnost předmětné problematiky, se stále nejedná o tak populárními téma jako je zločinnost samotná. Tato skutečnost mě motivovala k zaměření se na otázku dostatečnosti pomoci obětem trestné činnosti a ke snaze o zmapování právní úpravy a její následné aplikaci v praxi, o což se pokusím v rámci této diplomové práce.

V této práci se chci zaměřit na českou právní úpravu pomoci obětem trestných činů zejména z hlediska její funkčnosti a propracovanosti. Ráda bych se pokusila zodpovědět zejména otázku, do jaké míry daná právní úprava přispívá k naplňování svých cílů, tedy k posílení postavení obětí trestné činnosti. Následně bych charakterizovala také aplikační praxi, konkrétně pak v jakých ohledech je uplatňování legislativní úpravy pomoci obětem dostačující, případně jaké jsou její nedostatky. Ve vztahu k tomu bych také ráda zhodnotila možná vylepšení či návrhy k zefektivnění dané úpravy tak, aby lépe naplňovala svůj smysl.

Pokud jde o strukturu práce, v úvodu bych si dovolila se stručně zaměřit na výklad základních pojmů a definovat oběť z kriminologického hlediska, konkrétně z pohledu nauky zkoumající osobu oběti – z pohledu viktimologie. V souvislosti s tím také krátce uvedu některé historické konsekvence role oběti v trestním řízení a základní mezinárodní, zejména pak evropské prameny této oblasti. Následně popíšu současné právní zakotvení postavení obětí trestných činů v České republice, a to s ohledem na výše zmíněné zhodnocení efektivnosti dané právní úpravy a případné kritické názory s tím spojené. V této stěžejní části své práce se zaměřím zejména na jednotlivá práva obětí a jejich uplatnění v praxi a na konkrétní nedokonalosti. V závěru práce se pokusím zodpovědět na otázku, zda současná právní úprava je dostačující nebo obsahuje nedostatky, případně v jaké konkrétní oblasti jsou tyto nedostatky spatřovány. Pokusím se nabídnout možná zlepšení v oblastech, kde uvedené nedostatky popíšu. Ráda bych také v této souvislosti krátce zmínila zahraniční právní úpravu některých institutů a porovнала jejich využití vzhledem k praxi s tuzemskou právní úpravou a její aplikací.

1. Základní pojmy

Mezi základní pojmy související s pomocí obětí trestných činů je jistě nutné zařadit pojem oběti samotné, kdy k podání správné definice je vhodné objasnit, jaké osoby lze za oběť označit. Pro úplnost je v rámci této části práce vymezena také kategorizace obětí. Ve vztahu k dalšímu výkladu je v neposlední řadě třeba definovat také poškozeného a od pojmu oběti jej odlišit.

1.1. Pojem oběti a typologie obětí

Na úvod považuji za vhodné popsat zákonnou definici oběti, kterou nalezneme v zákoně č. 45/20013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (dále jen jako „zákon o obětech trestných činů“ nebo „ZOTČ“), ten ve svém ustanovení § 2 vymezuje oběť jako „osobu, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena škoda nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil nebo měl obohatit“⁶, přičemž zákon považuje za oběť pouze osobu fyzickou, nikoliv osobu právnickou. Jak k tomuto uvádí komentářová literatura, a jak logicky také plyne z povahy právnické osoby jako právní konstrukce bez právní osobnosti, cílem pomoci oběti trestného činu je zmírnění jejích útrap, kdy o útrapách u osoby právnické můžeme mluvit jen stěží. Zmírnit dopady trestného činu tak lze jen u fyzické osoby, případně u fyzické osoby – podnikatele.⁷

Zákonná definice oběti obsahuje také pojem trestného činu, sama nicméně bližší vymezení trestného činu nenabízí. K tomu je třeba nahlédnout do ustanovení zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jako „trestní zákoník“ nebo „TZ“), kde v jeho úvodu nalezneme známou definici trestného činu. Jak je to ale v případě práv obětí v souvislosti s takzvaným *činem jinak trestným*, který ZOTČ výslovně zmiňuje také (viz § 2 odst. 1 ZOTČ)? Zde je důležité zmínit, že pojem „čín jinak trestný“ je v souvislosti se zákonem o obětech trestných činů vykládán v širokém smyslu. Zahrnuje tak nejen instituty upravené trestním zákoníkem (krajní nouzi, nutnou obranu nebo svolení poškozeného), ale i další okolnosti vylučující protiprávnost, jež do kategorie *činu jinak trestného* zahrnuje teorie (přípustné riziko, případy, kdy nejsou naplněny znaky trestného činu jako je věk nebo přičetnost).⁸ Pokud mluvíme o právech oběti, kdy cílem je zmírnit její útrapy způsobené trestnou činností, mezi tyto útrapy je

⁶ Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), § 2.

⁷ GŘIVNA, Tomáš. § 2 [Vymezení pojmů]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 24, marg. č. 5.

⁸ JELÍNEK, Jiří, PELC, Vladimír a DANKOVÁ, Katarína. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, s. 27 a násl.

třeba zařadit také situace, kdy sice nebyl spáchán trestný čin, respektive nebyla naplněna skutková podstata daného činu (například kvůli snížené přičetnosti pachatele). Je zřejmé, že i takové jednání mohlo mít na oběť vliv v podobě nepříznivých následků. Pro účely práv obětí je proto třeba pod zákonnou definici zahrnout co nejširší okruh případů. Co se týče pojmů *ublížení na zdraví*, *škoda* nebo *nemajetková újma*, pro jejich bližší vymezení je také třeba nahlédnout do trestního zákoníku.

V souvislosti s definicí oběti považují za důležité zmínit skutečnost, že k označení určité osoby za oběť trestného činu, není třeba dokonání daného činu. To znamená, že i pokud nedošlo k trestnou činností zamýšlenému účinku, může se osoba, proti níž takové jednání směřuje, považovat za oběť. Komentářová literatura pak uvádí, že „*Postavení oběti není závislé ani přímo spojené s průběhem a výsledky trestního řízení. Jde o zásadu nezávislosti statusu oběti na trestním řízení. Oběť má tedy status oběti bez ohledu na to, zda se podařilo pachatele zjistit anebo zda je již obžalován anebo odsouzen, či nikoliv.*“⁹. Presumpci statusu oběti výslovně uvádí také ustanovení § 3 odst. 1 věta druhá zákona o obětech trestných činů. Postavení oběti je tak třeba *a priori* předpokládat, a to i v případě jakýchkoliv pochybností.¹⁰

Výše bylo nastíněno poměrně široké pojetí definice oběti. To potvrzuje také fakt, že za oběť lze považovat nejen osobu, která byla přímo zasažena trestnou činností pachatele, ale také osobu, která byla takto zasažena nepřímo. Typicky půjde například o osobu příbuznou oběti, kdy v důsledku trestného činu došlo k usmrcení této primární oběti, případně i osobu přihlížející trestné činnosti, na kterou tato přímo nesměřovala. Druhý uvedený případ je zmíněn také v Deklaraci OSN o základních principech spravedlnosti ohledně obětí trestného činu a zneužití moci (angl. *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power*) přijaté rezolucí Valného shromáždění OSN č. 40/34 (dále jako „Deklarace OSN o základních principech“), která definici oběti chápe v ještě širším smyslu, když mezi oběti zahrnuje také osoby, které se snažily primární oběti pomoci a tím jim byla způsobena újma.¹¹ V nejextenzivnějším pojetí pojmu oběti pak lze uvést také osoby, které utrpěly újmu např. v souvislosti s živelní pohromou, dopravním neštěstím nebo vlivem válečných zločinů a teroristických akcí.¹² V rámci dalšího výkladu budou v souvislosti s typologií obětí uvedeni i

⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, DURDÍK, Tomáš, HÁKOVÁ, Daniela, VITOUŠOVÁ, Petra. *Zákon o obětech trestných činů: Komentář*, Wolters Kluwer, ISBN: 978-80-7598-109-7.

¹⁰ JELÍNEK, Jiří, PELC, Vladimír a DANKOVÁ, Katarína. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, s. 41 a násl.

¹¹ JELÍNEK, Jiří a GRIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7, s. 109.

¹² ČÍRTKOVÁ, Ludmila a VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 11.

již zmínění příbuzní, které do definice oběti zákonná úprava výslovně zahrnuje (viz § 2 odst. 3 ZOTČ). Ve vztahu k takto širokému vymezení obětí může vyvstat otázka, zda se jim přiznaná práva (podle zákona o obětech trestných činů) uplatní v podobně extenzivním výkladu. Odpověď poskytuje komentářová literatura, která uvádí, že takto široce vymezená oblast působnosti práv obětí je korigována samotným ZOTČ.¹³ Ten ve svých úvodních ustanoveních zmiňuje vyloučení působnosti například v případě, kdy jde o *zcela zjevné zneužití postavení oběti* (viz § 3 odst. 1 ZOTČ). Tímto zákonodárce reaguje na obecný zákaz zneužití práva a principu *nemo turpitudinem suam allegare potest* (nikdo nemůže těžit ze svého protiprávního jednání), jak jsou zakotveny v našem právním řádu. Limit představuje také upřesnění spočívající v případné nepotřebnosti poskytnutí odborné pomoci (viz § 5 odst. 1 ZOTČ).

Výše již bylo naznačeno, že pod pojem oběti je třeba zařadit široké spektrum osob v různých situacích. Teorie i zákonná úprava pro větší přehlednost rozlišuje různé kategorie obětí. ZOTČ tak činí rozlišením oběti přímé a nepřímé. V předchozím odstavci bylo již zmíněno ustanovení § 2 odst. 3 ZOTČ, které vymezuje osoby blízké oběti. V případě, že je trestným činem přímé oběti způsobena smrt, tyto blízké osoby jsou také považovány za oběť. V takovém případě mluvíme o tzv. *nepřímé oběti*, za niž je tedy považován pozůstalý, který zcela zřejmě může (v důsledku trestné činnosti primárně mířené na blízkou osobu) pociťovat újmu způsobenou přímé oběti, jako újmu vlastní. Mezi nepřímé oběti tak řadíme osoby příbuzné v linii přímé, sourozence, manžela, registrovaného partnera, osobu ve vztahu osvojení, případně druhu nebo osobu, která vůči oběti plnila vyživovací povinnost.

Dle nauky pak rozlišujeme více druhů typologií obětí, některé z nich budou popsány také níže v rámci historického exkurzu. Důvodem je, že oběti lze třídit dle různých hledisek, například podle *trestného činu* (oběti sexualizovaného a domácího násilí, oběti podvodů, oběti majetkové trestné činnosti apod.), podle *reakce oběti na trestný čin* (např. oběť pasivní, aktivní, nebo odevzdaná), podle *vztahu „pachatel – oběť“* (toto rozlišení použil viktimolog E. A. Fattah a patří mezi dnes nejužívanější).¹⁴ Poslední z uvedených dělení rozeznává 5 základních druhů obětí – *zúčastňující* (oběť se s pachatelem znala ještě před trestným činem), *nezúčastňující* (oběť a pachatel nebyli před činem v žádném „vztahu“), *provokující* (taková, která se vystavila viktimogenní situaci tím, že ji podcenila nebo špatně odhadla), *latentní* (oběť svou viktimizaci s nikým nesdílela, respektive svou újmu nikomu neoznámila) a *nepřímou* (oběť se stala obětí

¹³ GŘIVNA, Tomáš. § 2 [Vymezení pojmů]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 26, marg. č. 18.

¹⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9, s. 99.

„náhodou“, tj. pachatel např. původně svůj útok směřoval na jinou osobu, nejlépe ji vystihuje sousloví, že se oběť ocitla „v nesprávnou dobu na nesprávném místě“).¹⁵ Za překonané lze dle mého názoru považovat třídění zmiňované některou literaturou, kdy rozlišujícím kritériem je „viktimologická vina“ a oběti jsou děleny na ty, „*kteřé zavinily svou viktimizaci*“ (např. jako oběť – provokatér nebo svou příslušností k rizikové skupině obyvatel) a oběti, „*kteřé nezavinily svou viktimizaci*“.¹⁶

1.2. Zvlášť zranitelná oběť

Ve čtvrtém odstavci ustanovení § 2 ZOTČ je pak upravena speciální kategorie obětí, tzv. *zvlášť zranitelných obětí*. Podle zákonné úpravy je pak za zvlášť zranitelnou oběť třeba považovat dítě nebo naopak osobu vysokého věku, osobu s fyzickým nebo psychickým postižením, oběti určitých trestných činů (trestného činu obchodování s lidmi, znásilnění, týrání svěřené osoby nebo osoby žijící ve společném obydlí, teroristického útoku) a dále oběti trestných činů směřujících proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, činů spáchaných pro příslušnost k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství apod. U poslední jmenované kategorie zákon navíc vymezuje podmínku v podobě zvýšeného rizika druhotné újmy, kdy zvýšené riziko může představovat např. věk, pohlaví, zdravotní stav, rozumová vyspělost, národnost, životní situace a zejména závislost na pachateli nebo vztah k němu.

Komentářová literatura k tomu správně dodává, že „*Každá oběť je per se zranitelná, a proto vyžaduje citlivé a starostlivé zacházení. Přesto existují oběti, které jsou zvláště zranitelné, pokud jde o nebezpečí způsobení druhotné újmy...*“¹⁷. Od „běžných“ obětí tak lze odlišit ty, které jsou více náchylné k prohlubování již trestným činem způsobené újmy. K jejich zvýšené ochraně pak slouží konkrétní opatření, případně jim zákonná úprava přiznává některá specifická práva. Jako příklad takových nástrojů zvláštního zřetele, který je na tento typ obětí třeba uplatňovat, lze uvést právo na bezplatnou odbornou pomoc (viz § 5 ZOTČ), právo na bezplatné zastoupení zmocněncem v rámci trestního řízení (viz § 51a odst. 2 TŘ) nebo typicky oblast práv spojených s vyšetřováním daného trestného činu, ať už v rámci přípravného řízení nebo při projednávání věci před soudem. Mezi nimi lze zmínit právo na to, aby se oběť nemusela s osobou pachatele fyzicky setkat, respektive aby ze strany orgánů bylo toto zajištěno (viz § 17 odst. 2 ZOTČ), právo na výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví (viz § 19 ZOTČ),

¹⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3. s. 108 a násl.

¹⁶ GRÍVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav a ZOUBKOVÁ, Ivana a kolektiv. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 129 a násl.

¹⁷ JELÍNEK, Jiří, PELC, Vladimír a DANKOVÁ, Katarína. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, s. 34.

v případě opakovaného výslechu (byť k takovému by ideálně ani nemělo dojít) být vyslýchán stejnou osobou (viz § 20 odst. 3 ZOTČ). Co se týče práva na bezplatnou odbornou pomoc, považuji za zásadní doplnit, že odbornou pomoc lze takto poskytovat i jiným než zvlášť zranitelným obětem. Výslovně to umožňuje také znění zákonné úpravy (viz § 5 odst. 2 ZOTČ).

Pro úplnost si zde dovolím ještě poznamenat, že postavení zvlášť zranitelné oběti se presumuje stejně jako to bylo zmíněno výše u statusu oběti v obecném smyslu. Odborná literatura, pokud jde o vymezení uvedené zranitelnosti, odkazuje na evropskou právní úpravu, která klade důraz na individuální přístup k obětem a současně „*zdůrazňuje, že oběti jsou individuální bytosti, které reagují na zločin různými způsoby. Jejich kategorizace se tedy nemůže opírat pouze o zaškrťávání formálně daných kritérií. Členské státy by proto měly garantovat pečlivou případovou analýzu (case-by-case analysis) u každé oběti, což ovšem předpokládá adekvátně nastavené posuzovací a hodnoticí mechanismy (assessment mechanisms)*“.¹⁸

1.3. Jsou „poškozený“ a „oběť“ synonyma?

Pro další výklad vnímám jako zásadní rozlišit osobu poškozeného od osoby oběti. Jak pojem „poškozený“, tak pojem „oběť“ jsou vymezeny zákonem. Legální definice oběti již byla uvedena výše, poškozeného pak upravuje konkrétně ustanovení § 43 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (dále jen jako „trestní řád“ nebo „TR“) jako toho, *komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil*. Od zákonných definic pak lze rozlišovat ještě oběť v obecném smyslu, jako předmět zkoumání viktimologie. Vymezit, respektive odlišit uvedené instituty není snadné, hlavně s ohledem na fakt, že osoba oběti a poškozeného se v rámci geneze trestného činu (a jeho následného prošetřování a rozhodování o něm) překrývají. Tatáž osoba tak typicky může vystupovat v obou rolích.¹⁹

Z uvedené zákonné definice poškozeného je zřejmé, že obsahuje stejné hmotněprávní pojmy, které jsou obsaženy v legálním vymezení oběti, a to *ublížení na zdraví, majetkovou škodu, nemajetkovou újmu a bezdůvodné obohacení*. V tomto lze spatřovat jisté propojení poškozeného a oběti, v tom smyslu, že pro formulaci obou institutů je třeba vycházet z *lex*

¹⁸ DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

¹⁹ JELÍNEK, Jiří, PELC, Vladimír a DANKOVÁ, Katarína. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, s. 16.

generalis, tedy z trestního zákoníku. Cílem práce však není vymezit tyto související pojmy. Proto v dalším textu budu pokračovat s popisem odlišností mezi obětí a poškozeným.

Odlišit lze oba instituty v hmotněprávní a procesní rovině. Jak vyplývá například z důvodové zprávy k ZOTČ, z pohledu trestních předpisů byla oběť před přijetím samostatné úpravy této oblasti buď „*objektem zájmu orgánů činných v trestním řízení (jako nositel důkazu)*“²⁰, jehož role spočívala zejména v přispění k dosažení účelu trestního řízení (tedy odhalení a potrestání pachatele), případně byla pojmána jako procesní strana nadaná procesními právy a povinnostmi. Takové pojetí oběti je důsledkem toho, že zákonodárce na oběť nahlížel v minulosti zejména tímto způsobem, nikoliv jako na subjekt, který vyžaduje zvláštní pozornost. S ohledem na trendy například restorativní justice a také mezinárodní právní úpravu je třeba oběti poskytnout jisté zadostiučinění v případech, kdy stát (jako ochránce před pachatelem trestných činů) selhal. Přesto, že se tak oba pojmy do jisté míry překrývají, je nutno oběť ve smyslu zákona o obětech trestných činů vnímat spíše jako subjekt zvláštní péče ze strany státu.²¹ Poškozený je naproti tomu pojmem čistě procesním. Trestní řád pracuje s tímto pojmem v souvislosti s vymezením jak subjektu trestního řízení, tak jeho strany (viz § 12 odst. 6 TR).

Vedle rozdílu v procesněprávním a hmotněprávním charakteru těchto pojmů je jednou z hlavních odlišností také to, že za poškozeného lze označit (kromě osoby fyzické), také osobu právnickou. Jak již bylo uvedeno výše, obětí může být jen fyzická osoba, z čehož plyne, že pojetí poškozeného je tedy v tomto ohledu širší než pojetí oběti.²² Širší vymezení má poškozený vůči oběti také v souvislosti s právním nástupnictvím do těchto rolí. Zatímco poškozeným tak může být v rámci trestního řízení i jeho právní nástupce, „*oběť jako subjekt zvláštní péče ze strany státu svá práva zcizovat nemůže*“²³. Na druhou stranu je pojem poškozeného v tomto smyslu užší, neboť nezahrnuje osoby jemu blízké tak, jak to u oběti činí ZOTČ výslovně v textu zákona. Rozdíl lze pozorovat také v souvislosti s výše uvedenými pojmy specifikujícími újmu, která je dané osobě způsobena. V případě poškozeného totiž zákonná úprava požaduje, aby k takové újmě skutečně došlo, naproti tomu u oběti postačí, že takovou újmu sama tvrdí, tedy že jí trestným činem *mělo být* ublíženo na zdraví, způsobena škoda atd.²⁴

²⁰ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), č. 45/2013 Dz.

²¹ JELÍNEK, Jiří, PELC, Vladimír a DANKOVÁ, Katarína. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, s. 17.

²² GRIVNA, Tomáš. § 2 [Vymezení pojmů]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 24, marg. č. 5.

²³ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-499-2, s. 176.

²⁴ JELÍNEK, Jiří, PELC, Vladimír a DANKOVÁ, Katarína. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, s. 16-17.

Jak bylo tedy popsáno, je třeba oba pojmy (*poškozený* a *oběť*) od sebe rozlišovat, kdy každý je nejen z pohledu teorie (ale i legislativní úpravy) chápán v trochu jiném významu. Zároveň je ale nemožné je odlišit zcela jednoznačně, když v rámci trestního řízení jde často o stejnou osobu a práva přiznaná obětem dle ZOTČ mají tak mnohdy svůj odraz i v procesní úpravě obsažené v trestním řádu.

2. Vývoj postavení oběti z pohledu historie a současná mezinárodní úprava práv obětí

2.1. Oběť v historickém kontextu

Historicky nejstarší pojetí postavení oběti v systému trestního práva bylo zcela odlišné od toho, jak tomu bylo v dobách novějších a jak se její postavení vyvíjí v současnosti. V prvopočátcích byla oběť vůči pachateli aktivním subjektem, a to do té míry, že stíhání, souzení a trestání pachatele bylo realizováno ze strany oběti.²⁵ Oběť tak spolu s pachatelem byla subjektem trestněprávního vztahu, a to na místě, kde v současnosti stojí stát. Už například ve 12. století byl anglickým králem Jindřichem II. vydán dekret, kde se zmiňuje, že trestná činnost směřuje primárně proti koruně, nikoliv proti oběti.²⁶ Stát tak postupně nahradil roli oběti, avšak v takovém rozsahu, kdy to bohužel mělo na oběť značně negativní dopad, pokud jde o její práva a možnost vyrovnání se s viktimizací prostřednictvím trestního procesu s pachatelem. Možnost oběti aktivně ovlivnit osud pachatele v rámci trestního procesu tak byla nahrazena pouhou eventualitou oznámit trestnou činnost a poskytnout nápomoc při jejím vyšetřování. Trend posilování práv byl v důsledku celkového rozvoje lidských práv následně viditelný spíše na straně pachatele než u obětí.²⁷

Počátky viktimologie jako oblasti zkoumání obětí lze datovat do třicátých let 20. století, kdy se oběť stává předmětem zájmu vícero vědních oborů (práva, kriminologie, psychologie, sociologie atd.). V začátcích viktimologie se její zakladatelé zaměřovali spíše na postavení oběti ve smyslu geneze trestného činu a její role v rámci spáchání, případně následného zjištění trestného činu, než pomocí obětem a jejich právy. Někteří autoři přisuzovali oběti dokonce určitou míru účasti na vlastní viktimizaci, například ve smyslu jejího provokativního chování.²⁸ V této souvislosti formuloval francouzsko-izraelský právník Benjamin Mendelsohn šest typů obětí podle jejich chování a vlastností, kterými přispěli k vlastní viktimizaci.²⁹ Kriminolog Ezzat A. Fatteh dokonce vyslovil názor, dle kterého jsou některé oběti pro zločince přitažlivé jako ovce pro vlky³⁰. Takové závěry vnímám spíše jako způsob „očerňování“ obětí, které se podobá některým dnešním mýtům, dle nichž si oběť za svou viktimizaci „může sama“. Určitým

²⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3, s. 106.

²⁶ Tamtéž.

²⁷ HOLOMEK, Jaroslav. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. s. 13-16.

²⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1, s. 13-15.

²⁹ Rozlišoval např. nevinnou oběť od provokující.

³⁰ TURVEY, Brent, PETHERICK, Wayne. *Forensic Victimology*. London: Academic Press, 2010. ISBN 9780080920719. [cit. 2022-12-17]. Dostupné z: <https://www.perlego.com/book/1837787/forensic-victimology-examining-violent-crime-victims-in-investigative-and-legal-contexts-pdf>

posunem byla teorie vyslovená německým viktimologem Hansem von Hentigem, dle kterého je viktimizace výsledkem působení faktorů nejen na straně oběti, ale také na straně pachatele. Hentig také provedl kategorizaci obětí (rozlišil typy obětí jako jsou např. ženy, děti a mladiství, promiskuitní osoby, mentálně narušení, příslušníci minorit, senioři atd.), jež připomíná spíše rozlišení v podobě dnešního institutu zvláště zranitelné oběti, respektive obětí, u kterých můžeme pozorovat vyšší míru viktimnosti. S Hentigem se dá souhlasit, že (ačkoliv nebudeme přisuzovat oběti „spoluúčast“ na trestné činnosti), existují jistě určité vlastnosti, které jsou příčinou její vyšší náchylnosti k tomu, stát se cílem trestné činnosti. Zcela se dá také souhlasit s teoriemi, které přisuzují vyšší riziko viktimizace určitým demograficky a časově specifikovaným situacím.³¹ Přesto je ale třeba shrnout, že u oběti nelze definovat vzorec predikující její viktimizaci, tak jako to lze u kriminálního jednání pachatele.³²

Již v trestním řádu z roku 1950 bylo jako účel trestního řízení uvedeno zjištění trestných činů a potrestání jejich pachatelů.³³ Přesto, že současně platný trestní řád ve svém obsahu zmiňuje také konkrétní práva obětí (o nich viz níže v této práci), účel trestního řízení, tedy „náležitě“ zjišťovat trestné činy a „spravedlivě“ trestat jejich pachatele³⁴, zůstává (až na drobné doplnění), nezměněn. V tomto vymezení základního účelu trestního řízení však, ve vztahu k postavení oběti v rámci trestního procesu, nevnímám tak zásadní nedostatek. Jak budu uvádět níže v této práci, možné nedostatky současné platné právní úpravy spočívají, kromě jiného, spíše v jejím přílišně teoretickém charakteru, který způsobuje obtížnou aplikovatelnost psaných pravidel při ochraně obětí v praxi.

Jak bylo poznamenáno výše, určitá práva obětí byla v českém právním prostředí upravena již dříve. Jedná se ale o práva procesní, která představují jen část z potřebné komplexní úpravy této oblasti. Mimoprocesní úprava práv obětí trestných činů, tedy ta, která by zakotvila pomoc obětem ze strany státu jako takovou, byla do přijetí zákona o obětech trestných činů značně roztržštěná a nedostatečná.³⁵

První zmínku pojmu oběti v české právní úpravě nalezneme v zákoně č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jako „zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem TČ“)³⁶, jež reagoval také na mezinárodní úpravu

³¹ K tomu viz níže v rámci kapitoly popisující oběť z pohledu viktimologie.

³² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1, s. 22.

³³ Zákon č. 87/1950 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 1.

³⁴ Zákon č. 64/1956 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), § 1.

³⁵ GRIVNA, Tomáš. Úvod. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 2, marg. č. 1.

³⁶ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 209/1997 Sb. o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně některých zákonů, č. 209/1997 Dz.

práv obětí.³⁷ Tento zákon, který byl následně nahrazen ucelenou úpravou obsaženou v ZOTČ, zakotvil možnost fyzické osoby, které byla způsobena škoda na zdraví, domáhat se peněžní pomoci ze strany státu (jeho obsahem tak byl vztah mezi obětí a státem, nikoliv mezi obětí a pachatelem). Možnost alespoň částečného odškodnění byla přiznána jak přímé oběti, tak také oběti nepřímé, tedy pozůstalým oběti. Nedostatky tohoto zákona však zmiňuje také odborná literatura, podle které: „*Problémem této právní úpravy byly příliš striktní podmínky pro poskytnutí peněžité pomoci, které fakticky znamenaly určitou formu diskriminace majetnějších poškozených. Dále to byla povinnost poškozeného, který uspěl v řízení o náhradě škody v rámci trestního procesu nebo v následném občanskoprávním řízení, vrátit státu do pěti let od poskytnuté pomoci zpět takto získané finanční prostředky od odsouzeného. Tyto a další nedostatky citovaného zákona (zejména nízké částky poskytnuté pomoci, příliš úzké vymezení okruhu obětí, na které se zákon z roku 1997 vztahoval, absence dalších placených služeb), stejně tak i nedostatečná psychologická a sociální péče o oběť trestného činu, byly důvodem přípravy nového zákona o obětech trestných činů.*“³⁸.

Zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem TČ obsahoval vedle výše uvedených nedostatků (s ohledem na možnost vymáhat majetkovou škodu způsobenou pachatelem skrze tzv. adhezní řízení) nezakládal ani možnost uplatňovat náhradu majetkové škody. Přesto však představoval minimálně snahu o rozšíření práv mimoprocesních práv oběti v podobě finanční pomoci ze strany státu v případech zhoršení jejího sociálního postavení v důsledku trestné činnosti.

Další vývoj postavení oběti v rámci systému trestního práva lze stručně shrnout následovně. Postupně s přijetím ZOTČ, úvahami o rozšíření práv obětí v legislativní rovině (například v podobě v úvodu zmíněné ratifikace Istanbulské úmluvy), mezinárodní tendencí promítnout do legislativy i praxe prvky restorativní justice a také celkově rostoucím povědomím veřejnosti o této problematice (i díky zvyšujícímu se počtu organizací poskytujících pomoc obětem) se tak dá shrnout, že v současnosti je pozornost zaměřována také na oběti trestné činnosti.

³⁷ Např. Evropská úmluva o odškodňování obětí násilných trestných činů z 24. 11. 1983 publikovaná pod č. 141/2000. Sb. m. s., s účinností od 1. 1. 2001, ale zejména směrnice rady EU 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodňování obětí trestných činů.

³⁸ VÁLKOVÁ, Helena, GRIVNA, Tomáš. *Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi*. Trestněprávní revue, 2013, č. 4, s. 83-87.

2.2. Mezinárodní úprava se zaměřením na evropské pojetí pomoci obětem trestných činů

Ochrana práv obětí, jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, se v poslední době těší nepoměrně většímu zájmu, než jaký jí byl věnován dříve. Pozornost se postupně, zejména v rámci mezinárodních právních úprav, přesouvala od osoby pachatele k obětem trestných činů. Literatura uvádí, že teprve od druhé poloviny minulého století (zejména ve spojení s rozmachem fenoménu tzv. restorativní justice) se oběti ze strany mezinárodní úpravy dostává patřičného zájmu³⁹, kdy se „...*kriminologický výzkum začal orientovat na problematiku obětí trestných činů, z nichž se pozvolna stává jedno z klíčových diskusních témat na vnitrostátní i mezinárodní úrovni.*“⁴⁰.

V mezinárodním měřítku se úprava práv obětí objevuje ještě o něco později, než začalo samotné zkoumání obětí.⁴¹ Vůbec první mezinárodní dokumenty zmiňující oběť a její práva byly přijaty na půdě OSN. Za základní dokument se v tomto směru označuje již výše zmíněná Deklarace OSN o základních principech.⁴² Odborná literatura ji dokonce označuje jako „*Magnu chartu obětí trestných činů*“.⁴³ Ve vztahu k odškodňování obětí se následně začalo diskutovat o sjednocení národních úprav v této oblasti, což představovalo reakci na častou nemožnost obětí domoci se kompenzace za následky způsobené jí trestným činem (pachatel nemusí být vůbec zjištěn, nemá dostatečné prostředky apod.). Výsledkem pak bylo přijetí Evropské úmluvy o odškodňování obětí násilných trestných činů č. 116 ze dne 24. 11. 1983, která byla ze strany ČR ratifikována v roce 2000. Tato úmluva byla také předlohou pro přijetí výše uvedeného zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem TČ. Další vývoj postavení obětí a úpravy jejich práv představovala zejména nezávazná doporučení (např. doporučení č. R(2006)8 ohledně pomoci obětem trestných činů, doporučení č. R(87)21 o pomoci obětem a ochraně před viktimizací).⁴⁴ V souvislosti s mezinárodní úpravou práv obětí je třeba zmínit také Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4. 11. 1950 (dále jako „EÚLP“). Ta sice

³⁹ JELÍNEK, Jiří, PELC, Vladimír a DANKOVÁ, Katarína. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 3. vydání. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1, s. 13.

⁴⁰ JELÍNEK, Jiří, GRIVNA, Tomáš, ROMŽA, Sergej, TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana a SYKOVÁ, Anna. *Trestní právo Evropské unie*. 3. vydání. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-375-9, s. 336-337.

⁴¹ GRIVNA, Tomáš. Úvod. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 2, marg. č. 4.

⁴² Přijata Valným shromážděním OSN (č. 40/34) dne 29. 11. 1985.

⁴³ GRIVNA, Tomáš. Úvod. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 3, marg. č. 6.

⁴⁴ GRIVNA, Tomáš. Úvod. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 5, marg. č. 9.

nezmiňuje práva obětí výslovně⁴⁵, pro využití například procesních práv oběti má nicméně význam čl. 6 EÚLP upravující právo na spravedlivý proces. Pokud totiž národní trestní zákon umožňuje oběti podat soukromou žalobu nebo uplatnit nárok na náhradu škody v rámci trestního řízení, čl. 6 EÚLP se na ni aplikuje.⁴⁶

Jak bylo naznačeno v předchozím odstavci, pozornost je této oblasti věnována i ze strany evropské právní úpravy. Mezi nejdůležitějšími předpisy, které byly v rámci Evropské unie (dále také jako „EU“) v odvětví ochrany obětí přijaty můžeme zmínit směrnici rady EU 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodňování obětí trestných činů (dále jako „směrnice o odškodňování“), směrnici Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu, která nahradila rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV (dále jako „směrnice o minimálních pravidlech“ nebo „Směrnice“), směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/99/EU ze dne 13. prosince 2011 o evropském ochranném příkazu a další (směrnice o prevenci obchodování s lidmi, boji proti němu a ochraně obětí nebo směrnice o boji proti terorismu atd.).

Stěžejní význam z výše uvedeného výčtu konkrétních dokumentů má zejména směrnice o minimálních standardech (je ve svém obsahu nejkompexnější, pokud jde o úpravu práv a ochrany obětí), což také potvrzuje odborná literatura.⁴⁷ Rozsahem se nejedná o příliš obsáhlý dokument (zahrnuje cca 30 článků), její význam však spočívá hlavně (což ostatně vyplývá i z jejího názvu) v zavedení minimálních standardů, pokud jde o ochranu a postavení obětí, kterými jsou národní právní úpravy povinny se řídit. Tím, že se jedná o *minimální* úpravu, je státním samozřejmě zachována možnost zavést i vyšší stupeň ochrany. Tak je tomu v případě tuzemské úpravy například v souvislosti s žádostí oběti, aby výslech vedla osoba stejného nebo opačného pohlaví (viz § 19 ZOTČ), kdy konkrétně toto ustanovení jde nad rámec Směrnice (není omezeno na určitý charakter trestného činu, nerozlišuje, jestli výslech provádí policejní orgán nebo SZ a oběti je také ponechána na výběr osoba vyslychajícího ve smyslu výběru stejného nebo opačného pohlaví).⁴⁸ K tomuto Jelínek dle mého názoru správně podotýká, že při přijímání vyšší úrovně ochrany obětí musí být pamatováno také na práva osoby proti níž se trestní řízení vede. Práva obětí nesmějí být implementována tak, že by vedla ke zhoršení pozice

⁴⁵ Čl. 45 EÚLP zmiňuje oběť ve vztahu k možnosti podání stížnosti, pokud bylo porušeno některé z práv garantovaných EÚLP.

⁴⁶ GRIVNA, Tomáš. Úvod. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 5, marg. č. 10.

⁴⁷ JELÍNEK, Jiří, GRIVNA, Tomáš, ROMŽA, Sergej, TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana a SYKOVÁ, Anna. *Trestní právo Evropské unie*. 3. vydání. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-375-9, s. 341.

⁴⁸ GRIVNA, Tomáš. § 19 [Podání vysvětlení a výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 121, marg. č. 1.

obviněného (toto je jak evropskou, tak českou úpravou reflektováno, např. výslovně zmiňovanou podmínkou neporušitelnosti práva na obhajobu v ustanovení § 20 odst. 4 ZOTČ) a současně také nelze posilovat ochranu obětí způsobem představujícím ztížení dosažení základního účelu trestního řízení.⁴⁹ Směrnice o minimálních pravidlech také poměrně konkrétně zmiňuje oblast procesních práv obětí, konkrétně například povinnost členských států budovat nové soudní prostory již s oddělenými čekárnami, povinnost uskutečňovat výslechy co nejdříve po oznámení trestného činu, možnost doprovodu při vyšetřovacích úkonech, pravidlo co nejmenšího počtu výslechů oběti nebo práva spojená s ochranou soukromí oběti.⁵⁰

Mezinárodní, a především evropská právní úprava problematiky týkající se obětí, tak vzhledem k výše uvedeným přijatým dokumentům má pozitivní vliv na status oběti také na úrovni národních legislativ, které se při úpravě vlastních zákonů v daném odvětví (ať už vytvářením nových zákonů nebo novelizací těch stávajících) mezinárodní úpravou často inspiroují. Některé dokumenty je k přijetí takových zákonů přímo zavazují. Jak bude popsáno blíže v následujícím textu, Česká republika se dle mého názoru přijetím samostatného zákona o obětech trestných činů (která navíc jejich postavení upravuje komplexně), zařadila na seznam států, které tímto způsobem jasně definovaly jejich vstřícný postoj ve sféře posilování práv obětí.

Pokud pak jde o zhodnocení kvality implementace Směrnice do českého právního řádu, dle odborné literatury „český zákon o obětech trestných činů i přes novelizaci provedenou zákonem č. 56/2017 Sb. např. stále obsahuje neúplný výčet informací, které by měly být oběti poskytnuty. Zákonodárce navíc spojuje splnění poučovací povinnosti s prvním kontaktem s obětí trestného činu. V té době přitom může být oběť ještě vysoce psychicky rozrušená a neschopna plnohodnotného vnímání.“⁵¹ Zejména s druhým zmíněným nedostatkem (upřesnění časového okamžiku, kdy má být oběť informována) české úpravy se dá rozhodně souhlasit.⁵² Snahou o zdokonalení případných nedostatečně přejatých pravidel dle Směrnice byla novelizace ZOTČ provedená zákonem č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů. Ta zahrnovala mimo jiné také rozšíření kategorie zvláště zranitelných obětí (o seniory), bližší specifikaci některých ustanovení (např. možnost zamezení kontaktu s

⁴⁹ JELÍNEK, Jiří, GŘIVNA, Tomáš, ROMŽA, Sergej, TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana a SYKOVÁ, Anna. *Trestní právo Evropské unie*. 3. vydání. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-375-9, s. 345.

⁵⁰ K odděleným čekárnám pro oběti podávající svědeckou výpověď viz blíže v kapitole o konkrétních právech obětí dle ZOTČ.

⁵¹ JELÍNEK, Jiří, GŘIVNA, Tomáš, ROMŽA, Sergej, TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana a SYKOVÁ, Anna. *Trestní právo Evropské unie*. 3. vydání. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-375-9, s. 354.

⁵² K tomu viz kapitola zmiňující konkrétně právo na informace dle ZOTČ a kapitola týkající se kritiky vůči právní úpravě.

pachatelem také pro osoby blízké) nebo zavedení práva na překlad písemností.⁵³ Jak bude ale uvedeno dále v této práci, ani snahou o kompletní implementaci Směrnice v podobě novelizace ZOTČ nebylo dosaženo dostatečně určité úpravy, která by plně naplňovala svůj smysl.

⁵³ IVANOVÁ, Alena. *Zákon o obětech trestných činů přináší nová práva i možnosti pomoci* [online]. 13. 6. 2019 [cit. 2023-01-04]. Dostupné z: <https://pravo21.cz/pravo/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-prinasi-nova-prava-i-moznosti-pomoci>

3. Oběť z pohledu kriminologie

V předchozí části této práce jsem stručně definovala základní pojmy související s daným tématem. Ve vztahu k výše uvedenému je však důležité charakterizovat také viktimologii jako nauku zabývající se obětí a jevy s ní souvisejícími. Pro úplnost si dovoluji ve stručnosti nejprve popsat také samotnou kriminalitu a její prevenci.

3.1. Kriminalita jako příčina a možnosti prevence kriminality

Důvodem, proč se alespoň ve stručnosti věnovat samotné kriminalitě je zejména to, že kriminalita neboli zločinnost je příčinou toho, proč mluvíme o obětech trestných činů. Její zkoumání je jistě přínosné také pro efektivnější pomoc obětem trestných činů. Oběti, potažmo výzkumy s nimi související, představují cenný zdroj při zkoumání zejména latentní kriminality, o které se zmíním následně.⁵⁴ Odpověď na otázku, proč velká část obětí své trauma z trestného činu neoznámí, je dle mého názoru, důležitým aspektem při hledání způsobů, jak zefektivnit systém pomoci obětem. Jako zdroj informací o kriminalitě lze totiž využít různé trestní statistiky, včetně různých výzkumů viktimizace. Především osoba oběti, která vnímá prožité trauma (respektive následné chování jejího okolí k ní), je využitelným zdrojem pro doplnění obrazu o efektivitě právní úpravy pomoci obětem trestných činů.⁵⁵

Pokud nebudeme popisovat kriminalitu obecně jako jednání společensky patologické, (které není posuzováno jako trestný čin z pohledu trestního zákoníku), ale z pohledu toho, co za kriminální činnost považuje juristická nauka, lze jí definovat jako „*souhrn trestných činů spáchaných na určitém území za určité období*“.⁵⁶ Uvedená definice kriminality naznačuje, že obsahem jejího zkoumání je také zjišťování kriminality, zkoumání jejího rozsahu, intenzity a také její struktury. Toto dle mého názoru souvisí jak s pojmem pachatele trestného činu, tak s jeho obětí.

Za zásadní pro téma obětí trestných činů považuji zejména členění kriminality, kdy se rozlišuje tzv. zjevná neboli registrovaná kriminalita, tedy ta, o které se orgány činné v trestním řízení dozví a je tak možné ji evidovat ve statistikách. Vedle takto zjevné, respektive zjištěné kriminality rozlišujeme tzv. skrytou neboli latentní kriminalitu, o které se naopak orgány činné v trestním řízení nedozví a není tak vedena ve statistikách. Pro doplnění zmíním, že latentní

⁵⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 11.

⁵⁵ ŠTEFUNKOVÁ, Michaela. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5, s. 9.

⁵⁶ SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-389-6, s. 26.

kriminalita (tedy ta, ke které skutečně dojde ale není známá orgánům činným v trestním řízení) logicky značně deformuje dosažené poznatky právě o struktuře a rozsahu zločinnosti.⁵⁷ Ve vztahu k latentní kriminalitě je pak důležité zaměřit se hlavně na důvody, proč se o ní orgány činné v trestním řízení nedozví. Není náhodou, že (jak se všeobecně uvádí) téměř polovina případů trestné činnosti není oznámena.

Důležité je zmínit také fakt, že latentnost je ve vztahu k jednotlivým druhům trestných činů rozdílná. Literatura uvádí, že nejvyšší míru latence lze pozorovat typicky u těžší trestné činnosti, konkrétně u trestných činů, které doprovází sexuální násilí nebo v případech domácího násilí.⁵⁸ Tento jev je naukou označován jako tzv. *viktimologický paradox*. Vysvětlením, proč u některých druhů trestné činnosti jsou oběti méně ochotné oznamovat danou událost, je především delegování nebo ztráta kontroly oběti nad sebou samým, a to již v pořadí druhá, kdy „*první zažívá oběť v průběhu zločinu*“ a druhou v situaci, kdy „*vystoupí z latence*“⁵⁹. Jak uvádí Čírtková, ztráta kontroly oběti nad průběhem dění po oznámení zločinu (kdy oběť vystupuje v rámci vyšetřování např. v roli svědka a může tak být nucena ze strany policejních orgánů, soudu nebo obhajoby mnohačetně vypovídat o dané události, případně si svá traumata připomíná i znaleckým vyšetřením) je pro rozhodnutí oběti oznámit či neoznámit daný trestný čin, zásadní.⁶⁰ S uvedeným souvisí také problematika opožděného oznamování, opět zřejmá hlavně u trestné činnosti se sexuálním podtextem nebo v případech domácího násilí. Mezi faktory, které na pozdním, případně žádném oznámení mohou mít vliv patří také strach, že se pachatel bude mstít, často je důvodem také citová nebo materiální závislost oběti na pachateli, u osob v důchodovém věku může být příčinou také strach z umístění v domově pro seniory apod.⁶¹ Možným vysvětlením, proč ve výše zmíněných případech oběť skutečnost, že byla cílem trestné činnosti neoznámí vůbec nebo opožděně, jsou dle mého názoru téměř jistě spojeny také s přístupem orgánů činných v trestním řízení. Chováním okolí k oběti a jeho vlivem na oznámení či neoznámení trestného činu se budu zabývat teprve v následujících částech této práce.

⁵⁷ GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kolektiv. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1, s. 51.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1, s. 53.

Pro úplnost si dovoluji jen poznamenat, že za třetí typ kriminality lze pak označit tzv. celkovou neboli skutečnou kriminalitu, která v sobě zahrnuje oba typy kriminality uvedené výše.⁶²

Prevence kriminality

„Tradičním zájmem kriminologie je to, jak kriminalitě zabránit, tj. jak ji kontrolovat či s ní bojovat“⁶³. Kontrolou přitom rozumíme zejména dvě složky činnosti, a to jednak trestní represi, která působí *ex post* (tedy využíváme ji za situace, kdy již ke kriminálnímu jednání došlo), a za druhé „apriorní“ prevenci kriminality, „která působí na kriminogenní faktory s časovým předstihem“.⁶⁴ Pojem prevence kriminality pak popisuje například Zapletal jako snahu o eliminaci kriminálního jednání, a to ideálně ještě předtím, než k němu dojde.⁶⁵ Taková definice dle mého názoru zahrnuje nejširší možný soubor činností a aktivit, které mají za cíl zastavit růst kriminality, respektive docílit jeho zpomalení.⁶⁶ Důvodem, proč se v této práci, alespoň v krátkosti věnuji také prevenci kriminality je to, že (vedle oblasti právní úpravy problematiky obětí trestných činů) představuje prevence jeden z možných způsobů, jak oběti ochránit. Konkrétně tak činí ve smyslu osvěty či poskytování rad v oblasti zásad ochrany osob, případně návodů jak sebe i svůj majetek účinněji ochránit a předejít tak riziku vystavení se kriminálnímu jednání. V souvislosti s ochranou potenciálních obětí mluvíme o tzv. *viktimologické prevenci*, která se zaměřuje například právě také na skupiny osob s vyšší mírou viktimnosti jako jsou děti, ženy nebo senioři.⁶⁷

Preventivně lze samozřejmě působit také na potenciální pachatele, kdy mluvíme o tzv. *sociální prevenci*. Ta se zaměřuje především na to, aby bylo předcházeno kriminální budoucnosti některých jedinců. V nejširším slova smyslu bychom mohli zmínit nejen edukaci již v útlém věku, kdy si dítě osvojuje vzory chování svého okolí (cílí se zde zejména na rodinné zázemí jedince, na jeho sociální prostředí jak ve škole, tak mezi jeho vrstevníky apod.), ale také normativní systémy, tedy samotný právní řád, který stanovením sankcí také působí preventivně. V neposlední řadě jsou to jistě také společností osvojené hodnoty nebo sociální politika.

⁶² SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-389-6, s. 27.

⁶³ GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kolektiv. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, str. 151.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ ZAPLETAL, Josef a kolektiv. *Prevence kriminality*. 2. vydání. Praha: PA ČR, 2005, s. 8.

⁶⁶ SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-389-6, s. 87.

⁶⁷ SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-389-6, s. 89.

Součástí prevence kriminality je také tzv. *situační prevence*, kterou lze nejnvýstižněji uvést příslovím „příležitost dělá pachatele“. ⁶⁸ Situační prevence se tak zaměřuje na eliminaci kriminogenních faktorů a situací, jež mohou v různém čase a místě nastat s větší či menší pravděpodobností. Příkladem může být některá ze známých scén typu neosvětlené boční ulice s menší hustotou obydlí, případně nezamčená branka v dopoledních hodinách, kdy není nikdo z rodiny doma nebo lísteček s heslem k platební kartě založený v peněžence.

Ve vztahu k výše uvedené prevenci prostřednictvím trestní politiky osobně vnímám za důležité doplnit, že určité prvky v této oblasti lze pozorovat také např. v souvislosti s alternativními sankcemi a odklony. Ty mimo jiné „*kladou důraz i na zvláště nabídnutou resocializaci pachatelů v jejich přirozeném sociálním prostředí v rámci různých občanských komunit, zájmových sdružení, církví a dalších, i neformálních struktur občanské společnosti, kdy je vyloučen kriminogenní vliv prostředí vězeňského a zejména vězeňské subkultury.*“ ⁶⁹

3.2. Nauka o obětech – viktimologie

V předchozím textu této práce byla zmíněna zákonná definice oběti, kterou zakotvuje ZOTČ. V této kapitole se zaměřím na oběť z pohledu kriminologie, respektive z viktimologického hlediska.

Pokud jde o vývoj postavení oběti, historicky se dá shrnout, že ústřední postavou trestního práva je zejména pachatel, vztah pachatel – stát je zásadním a role oběti se upozadňuje. Trestní teorie a praxe se soustředí spíše na práva obviněného, zatímco práva a ochrana oběti zaznamenávají mnohem menšího zájmu, kdy až ve 30. letech 20. století můžeme rozeznávat kritickou diskusi směřem k opomíjení práv obětí trestných činů. ⁷⁰ Výsledkem této diskuse je mimo jiné také vznik právní úpravy, která cílí právě na zlepšení postavení obětí, jako jsou zákony o ochraně obětí a svědků nebo zákony o jejich odškodňování. Ty první jsou přijaty v USA kolem roku 1980, u nás o téměř 20 let později, kdy „*v ČR platí vůbec první zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestného činu od 1. 1. 1998*“ ⁷¹. Pro kontext lze uvést, že vůbec první platformou pro shrnutí dosavadních poznatků v oblasti viktimologie bylo také zorganizování prvního mezinárodního viktimologického symposia kriminologem Israelem

⁶⁸ GRÍVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kolektiv. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 162.

⁶⁹ ŠÁMAL, Pavel. *Prevence trestné činnosti*. In: HENDRYCH, Dušan a kolektiv. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

⁷⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3, s. 106.

⁷¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9, s. 98.

Drapkinem v roce 1973. Další v tomto duchu pořádané vědecké kongresy daly vzniknout také Světové asociaci pro viktimologii (angl. *World Society of Victimology*), mezinárodní nevládní organizaci, jež má statut zvláštního poradce Hospodářskou a sociální radu OSN a zahrnuje celou škálu subjektů zabývajících se problematikou viktimologie (akademické a výzkumné pracovníky, právníky, psychology, organizace poskytující odbornou pomoc obětem, členy vlád apod.).⁷²

Některými autory je viktimologie (z lat. *victima*, tedy oběť, která je ústředním pojmem této vědy) považována za součást kriminologie⁷³, jinými je považována za samostatnou interdisciplinární vědu.⁷⁴ Ať už na viktimologii budeme nahlížet prvním nebo druhým pohledem, je jisté, že nauka o obětech zahrnuje více různých disciplín (od kriminologie, přes sociologii, psychologii, až po právo).

Co se týká konkrétního obsahu uvedené nauky, tím je zkoumání oběti trestného činu. Konkrétně pak její úlohy v rámci geneze trestného činu, vztahu mezi obětí a pachatelem, dále se zabývá viktimizací (tedy procesem, kdy a jak se z potenciální oběti stává oběť skutečná) a rolí oběti v rámci vyšetřování.⁷⁵ Smysl viktimologie spočívá také v nalézání odpovědí na otázky, jak zlepšit pozici oběti, jak lépe prosazovat její ochranu, zlepšit její postavení v rámci trestního řízení, jak jí zajistit celkově účinnější pomoc a v neposlední řadě také prevencí kriminogenního jednání, tzn. zabývá se také praktickou aplikací vlastních poznatků o obětech trestného činu.⁷⁶ V souvislosti s postavením oběti v rámci vyšetřování, tedy po spáchání trestného činu, se lze setkat s pojmem *kriminalistická viktimologie*.⁷⁷ Ta se konkrétně zabývá rolí oběti v rámci jednotlivých fází trestního řízení (chápe oběť jako nositele důkazů), ať už jde například o výslech oběti nebo o bližší zaměření na vztah oběti a pachatele a jeho význam pro vyšetření spáchaného trestného činu.

V této části předmětné kapitoly si také pro úplnost dovoluji doplnit výklad pojmů souvisejících s viktimologií, a to pojmu *viktimmnost* a *viktimize*, které ostatně již byly zmíněny.

⁷² *History and overview*. The World Society of Victimology [online]. [cit. 2023-01-04]. Dostupné z: <http://www.worldsocietyofvictimology.org/about-us/history-and-overview/>

⁷³ Např. GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kolektiv. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 121-122.

⁷⁴ Např. ŠTEFUNKOVÁ, Michaela. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5, s. 23. nebo ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9, s. 101.

⁷⁵ VÁLKOVÁ, Helena. *Viktimologie*. In: HENDRYCH, Dušan a kolektiv. *Právníký slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

⁷⁶ GRIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kolektiv. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 122.

⁷⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3, s. 107.

Přesto, že obětí trestného činu se může stát kdokoliv z nás, je zřejmé, že v rámci společnosti je možné rozlišovat určité situace, kdy je pravděpodobnost, že se jedinec stane obětí trestného činu vyšší než v jiných. Rozlišujícími faktory, které zvyšují riziko viktimizace mohou být například určitý druh povolání, věk nebo některé vlastnosti potenciální oběti. Mezi typicky riziková povolání, jež jsou ve vyšší míře potenciálně vystavena kriminogennímu jednání řadíme například policisty, taxikáře, pracovníky v bankách atd. Náchylnější skupinou z pohledu možné viktimizace jsou ve vztahu k věku hlavně děti nebo naopak starší lidé. Stejně tak bude zvýšené riziko, že se jedinec stane potenciálním cílem kriminálního jednání, představovat také příslušnost k určité minoritě (např. LGBT komunitě nebo odlišné národnosti).⁷⁸ Takto zvýšená „predispozice“ k možnosti stát se obětí trestného činu se označuje jako *viktimnost*. Z pohledu viktimologie jsou rozeznávány současně tzv. *viktimogenní situace*.⁷⁹ Již bylo naznačeno, že tyto faktory se mohou týkat samotné oběti, mohou však být na oběti zcela nezávislé. Zvýšené riziko viktimizace může mít původ také místní nebo časový (riziko z pohledu míry kriminality je jistě odlišné, pokud mluvíme o zaplněném náměstí v době oběda a o například neosvětlené uličce na okraji města v nočních hodinách, případně o tzv. „no go zónách“). Pojem *viktimnosti*, tedy míry možnosti, že se někdo stane obětí trestného činu, je třeba odlišovat od pojmu *viktimizace*.

3.3. Viktimizace

Viktimizací rozumíme proces, kdy se z potenciální oběti stává oběť skutečná.⁸⁰ Jedná se zjednodušeně řečeno o proces způsobování újmy oběti, který „začíná, ale zpravidla nekončí vlastním útokem na oběť“⁸¹. Jak už naznačuje slovní spojení „proces“ viktimizace, jedná se o dynamický děj, který může trvat různě dlouho, v drtivé většině ale překračuje samotný trestný čin, respektive jeho důsledky.⁸² Dynamiku daného procesu pak vyjadřují dle odborné literatury tři fáze, kterými si daná oběť po útoku prochází – *fáze šoku*, *fáze hojení* a *fáze zhojení*.⁸³ Psychické trauma způsobené oběti viktimizací pak může spočívat v tzv. *neviditelných ranách*, které typicky zahrnují pocit *zneuctění*, *pocit ztráty autonomie* nebo *ztrátu pocitu důvěry*.⁸⁴ To,

⁷⁸ GRÍVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kolektiv. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 123.

⁷⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3, s. 107.

⁸⁰ GRÍVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5, s. 124.

⁸¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3, s. 110.

⁸² Tamtéž.

⁸³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9, s. 106 a násl.

⁸⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, MACHÁČKOVÁ, Radka a VITOUŠOVÁ, Markéta. *Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích: studie*. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002. ISBN 80-86284-19-0, s. 184.

jakým způsobem se bude oběť s viktimizací vyrovnávat záleží také na více faktorech, jsou jimi osobnostní založení oběti, okolnosti trestného činu a také následné reakce okolí.⁸⁵

3.3.1. Primární a sekundární viktimizace

Zpravidla se rozlišují dvě fáze viktimizace, a to viktimizace primární a viktimizace sekundární. Literatura toto popisuje tak, že „*Oběti jsou poškozovány nejen samotnými útoky, ale i reakcemi okolí, netaktním způsobem vyšetřování atd. Psychika oběti si tak neodpočine ani po samotném útoku.*“⁸⁶. Někdy se lze setkat ještě s rozlišením tzv. terciální viktimizace, jež je různými autory chápána různě – buď jako újma příbuzných oběti, případně pozůstalých⁸⁷ nebo je spojena s psychologickým aspektem takové události.⁸⁸ U samotné oběti jde tedy o stav, kdy tato není v důsledku trestné činnosti schopná (byť již došlo např. k fyzickému uzdravení, finančnímu odškodnění apod.), vyrovnat se s prožitými traumaty. To může mít (a často také má) dopady do běžného života oběti (oběť může mít problém navrátit se do běžného režimu svého původního „života před trestným činem“ například v podobě nemožnosti pokračovat ve svém pracovním nebo osobním životě).⁸⁹

Primární viktimizace, která spočívá ve fyzické, psychické, případně ve finanční újmě (tzv. *primární rány*)⁹⁰, pak souvisí přímo s trestným činem. Jedná se o následek konkrétního deliktu spáchaného na dané oběti a je za ni plně odpovědný pouze pachatel. Zásadní je v této souvislosti zmínit, že přesto, že nemusí být způsobená újma měřitelná (tj. například fyzická újma na zdraví nebo újma na majetku oběti), může být pro oběť velmi traumatizující. Právě s psychickou újmu, která je jen velmi těžko kvantifikovatelná (respektive každá oběť se s traumatem z trestného jednání pachatele vyrovnává jinak, a proto je složité klasifikovat její míru) jsou spojovány velmi závažné následky, často i dlouhodobější povahy. Odborná literatura popisuje, jak různorodé mohou být dopady trestného činu právě na psychiku oběti. V tomto smyslu lze pozorovat například stavy úzkosti, různé poruchy pozornosti, spánku, ztrátu pocitu bezpečí, narušení intimního života, případně může trauma z prožitého útoku vyústit v různé deprese, fobie, v horším případě v tzv. posttraumatickou stresovou poruchu (PTSP).⁹¹

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, s. 53.

⁸⁷ HERETIK, Anton. *Extrémna agresia I., Forenzná psychológia vraždy*. 1999, 1. vyd., Nové Zámky: Psychoprof, s. s r.o., s. 69.

⁸⁸ GILLERNOVÁ, Ilona., BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 2006. 1. vyd., Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum, s. 139.

⁸⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3, s. 111.

⁹⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 14 a násl.

⁹¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3, s. 113-123.

Stresovou situací, jako je primární viktimizace, může dle Janoff-Bulmannové dojít k narušení jedincem vytvořených schémat, jež následuje v zájmu vlastní životní stability. Člověk na každodenní bázi funguje na základě vytvořených předpokladů o tom, že svět je bezpečné místo, taková iluze o bezpečnosti světa může být ale narušena právě traumatem prožitým při primární viktimizaci, což má za následek „zboření“ takto vžitých schémat o světě coby bezpečném místě. Traumatický prožitek pak vede k pocitu zranitelnosti a vlastní nechráněnosti, kdy oběť musí změnit svá vytvořená schémata a vyrovnat se s narušením jeho vlastních předpokladů o bezpečí.⁹²

Jako sekundární viktimizaci pak označujeme tu újmu, která je způsobena druhotně, tzn. nastává až po ukončení trestné činnosti. Jejím zdrojem je okolí oběti, jak například blízcí příbuzní, tak také přístup orgánů činných v trestním řízení (dojde-li k oznámení trestného činu) nebo reakce spolupracovníků, vrstevníků, ale například také veřejnosti nebo média. Stejně jako byly v rámci primární viktimizace popsány *primární rány*, u sekundární viktimizace rozlišujeme následky v podobě tzv. *sekundárních ran*.⁹³ Oběť může v důsledku sekundární viktimizace zažívat pocit nedůstojnosti (typicky v souvislosti např. s nevhodně vedeným výslechem zahrnujícím intimní dotazy, které s danou věcí třeba ani nesouvisí), pocit sociální izolace (kdy dochází ke změně postoje vůči oběti ze strany její rodiny, přátel apod.) nebo pocit nespravedlnosti (například z důvodu nemožnosti prokázat vinu pachatele nebo z důvodu uložení nízkého trestu pachateli).⁹⁴ Oběť se dokonce od svého okolí může dočkat také nařknutí ze spoluviny na deliktu⁹⁵ nebo zlehčování její újmy⁹⁶. Jako nejzásadnější nedostatek vnímám v této oblasti potenciální sekundární viktimizaci zapříčiněnou necitlivým přístupem orgánů činných v trestním řízení, které by měli vystupovat v takových situacích jako profesionálové (k tomu blíže v rámci kapitoly k aplikační praxi). Pokud se oběť již odhodlá k oznámení trestného činu, vnímám jako zásadní selhání hypotetickou situaci, kdy ze strany policie je daný skutek

⁹² JANOFF-BULMAN, Ronnie. *Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema construct*. Social Cognition [online]. January 1988, (7), s. 113-136. [cit. 2023-04-04]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/307923658_Assumptive_worlds_and_the_stress_of_traumatic_events_Applications_of_the_schema_construct

⁹³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 20 a násl.

⁹⁴ VALEŠOVÁ, Kristýna. *Sekundární viktimizace obětí trestných činů a jak jí předcházet*. Epravo.cz [online]. 6. 11. 2020 [cit. 2023-01-04]. Dostupné z: https://www.epravo.cz/top/clanky/sekundarni-viktimizace-obeti-trestnych-cinu-a-jak-ji-predchazet-112102.html#_ftn10

⁹⁵ NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria a HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie*. Skripta., 1997, 1. vydání., Praha: C. H. BECK, s. 85.

⁹⁶ K bagatelizaci újmy viz kapitola týkající se aplikační praxe.

dokonce zpochybňován.⁹⁷ „Mezi primární a sekundární viktimizací je zásadní rozdíl. Zatímco primární viktimizaci plně kontroluje pachatel a v podstatě jí nelze předejít, sekundární viktimizaci předejít lze. Stačí zdánlivě málo – vhodně komunikovat s obětí trestného činu a podporovat ji při zdravých způsobech vyrovnávání se s traumatickým zážitkem.“⁹⁸. Sekundární viktimizace, respektive ochrana oběti před ní, proto představuje stěžejní část právní úpravy pomoci obětem trestných činů. Zakotvení způsobů ochrany před druhotnou újmou, stejně jako možné nežádoucí fenomény se sekundární viktimizací spojené, budou popsány v následujících kapitolách.

Z výše uvedeného je tak jasné, že zásadní je pro oběť „pocit bezpečí a kontroly nad vlastním životem“⁹⁹. Jak už bylo naznačeno, vliv na to, jak se oběť se způsobenou újmou vyrovná mají jednak faktory na straně oběti a okolnosti trestného činu, ale zejména také reakce okolí oběti.¹⁰⁰ Proto je důležité vůči oběti zvolit takovou komunikaci, která odpovídá přímo její situaci. V této souvislosti se zmiňuje zásada tzv. *diferenciovaného přístupu k obětem*, kdy je zřejmé, že jiný přístup by měl být zvolen například vůči dětské oběti, jiný v případě oběti – seniora nebo v případě silně traumatizované osoby. Zároveň platí, že takové rozlišení přístupů je třeba aplikovat v rámci všech fází trestního řízení (jak v rámci vyšetřování, tak při projednávání před soudem), respektive při jakémkoliv kontaktu s obětí. „Šetrný, diferencovaný, zvláštní přístup k obětem je základním prostředkem k zajištění prevence sekundární viktimizace a zabránění tomu, aby docházelo k prohlubování újmy, kterou způsobil trestný čin a jeho pachatel.“¹⁰¹

S ohledem na uvedené je tak zřejmé, že jednotlivé oběti mohou následky různé trestné činnosti vnímat diametrálně odlišně, respektive na ně mohou mít rozmanité dopady. Ve vztahu k takto rozmanitým reakcím obětí na pachatelův útok lze v rámci posuzování dané věci *ex post* zaznamenat mnohé nejasnosti, pokud jde o očekávané chování oběti.

⁹⁷VALEŠOVÁ, Kristýna. *Sekundární viktimizace obětí trestných činů a jak jí předcházet*. Epravo.cz [online]. 6. 11. 2020 [cit. 2023-01-04]. Dostupné z: https://www.epravo.cz/top/clanky/sekundarni-viktimizace-obeti-trestnych-cinu-a-jak-ji-predchazet-112102.html#_ftn10

⁹⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 22.

⁹⁹ ŠTEFUNKOVÁ, Michaela. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5, s. 26.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

3.3.2. Jak oběť reaguje na viktimizaci, aneb možné paradoxy

Cílem oznámení trestného činu je (kromě možného přispění v rámci procesu vyrovnávání se s trestným činem) jeho náležité prošetření a následně projednání před soudem, který rozhodne o jeho následcích (zejména pro pachatele). Aby k tomuto cíli bylo možné dospět, je třeba, aby orgány činné v trestním řízení dostatečně určitě zjistily průběh oznámené události.¹⁰² Tedy, aby na jedné straně objasnily, jak v inkriminované chvíli jednal pachatel a na druhé straně také, jak na situaci reagovala oběť.¹⁰³ Chování oběti se totiž ve světle výše uvedené možné škály psychických následků její viktimizace může zdát nelogické. Čírtková uvádí některé otázky, které tak mohou v souvislosti s tím vyvstat – „*Proč se oběť nechala tak snadno oklamat příjemným vystupováním pachatele? Proč se oběť nebránila? Proč oběť neutekla, když k tomu měla podle pozdějšího posuzování příležitost?*“¹⁰⁴.

Zajímavé je pak posouzení reakce oběti na napadení z pohledu pachatele, kdy může dojít k *nenaplnění očekávání útočnicka* (oběť reaguje jinak, než předpokládal).¹⁰⁵ Tento jev je popisován na případech dětských obětí pedofilních pachatelů, kdy vlivem toho, že se útočnick chce zbavit svědka (u kterého předpokládal jinou reakci) se rozhodne danou oběť také (původně neplánovaně) usmrtit.¹⁰⁶ Teorie uvádí, že stejně jako může k nečekanému vývoji dojít v rámci počinání oběti, předvídat se nedá ani zpětná reakce pachatele, a proto není možné formulovat „návod“, jak by se měla oběť v té které situaci zachovat, aby minimalizovala svou viktimizaci.

V návaznosti na dopad viktimizace na oběť je zásadní také *časové a vztahové hledisko interakce s pachatelem*.¹⁰⁷ Vyjadřuje to fakt, že oběť může odlišně reagovat, pokud útok pachatele trvá jen krátký okamžik nebo pokud je dlouhodobější povahy. Stejně tak může být pro oběť rozdílná také situace, kdy se s pachatelem zná nebo se jedná o pro ni cizího člověka.¹⁰⁸ Viditelné to je například v případech domácího násilí, kdy oběti trvá rozklíčovat skutečnost, že již nežije s osobou jí blízkou, ale s pachatelem, případně při únosech apod. Ve spojení s podobnými případy byl popsán tzv. stockholmský syndrom projevující se na první pohled nesmyslnou náklonností oběti vůči pachateli, a naopak negativními postoji např. k policii.

¹⁰² Z právního hlediska, jsou-li pochybnosti o tom, jestli se tvrzený skutek stal a zda jej spáchal označený pachatel, OČTŘ se řídí zásadou presumpce nevinny, jež se projevuje v užití pravidla *in dubio pro reo* (v pochybnostech ve prospěch obviněného).

¹⁰³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1, s. 33.

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, s. 62 a násl.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž.

Moderní viktimologie již tento jev racionálně vysvětlila tím, že se jedná o reakci na extrémně stresující situaci, která ze strany oběti představuje taktiku k přežití.¹⁰⁹

Literatura uvádí, že nepochopeny jsou zejména tři jevy, které představují paradoxní chování oběti, a to *pasivita oběti*, tzv. *naučená bezmoc* a známý *stockholmský syndrom*.¹¹⁰ Stockholmský syndrom již byl zmíněn v předchozím odstavci, ve stručnosti tak přidám jen několik poznámek, které uvádí ke zbylým dvěma jevům odborná literatura.¹¹¹ Pokud jde o pasivitu oběti, funguje na principu strachu oběti z pachatele (ať už z důvodu jeho přítomnosti, vyhrožování nebo fyzického násilí), kdy oběť vlivem ochromení a psychického „přehlcení“ ztrácí možnost účinně se bránit (viktimologie v souvislosti s tím zná i pojem tzv. „zamrznutí“, typického u obětí znásilnění, jež vlivem strachu nejsou v daný moment schopné jakékoliv fyzické reakce na útok). Naučenou bezmoc pak lze spojovat se situacemi opakované viktimizace, ve kterých má oběť pocit, že patogenní situaci nemůže nijak ovlivnit (teorie tento jev nazývá tzv. „efektem uvařené žáby“). Typicky je naučená bezmoc přítomna např. u obětí domácího násilí.

V rámci shrnutí si dovoluji citovat následující stěžejní myšlenku, která v sobě dle mého názoru zahrnuje podstatu výše popsané problematiky: „*Problém je v tom, že pozdější nezaujatí posuzovatelé vědí to, co oběť nevěděla a vědět ani nemohla. Znají totiž konec příběhu. A proto komentují příběh od jeho konce. Oběť ho však prožila od začátku.*“¹¹².

¹⁰⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1, s. 43.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 35.

¹¹¹ Tamtéž, s. 36.

¹¹² Tamtéž, s. 35.

4. Právní úprava postavení obětí trestné činnosti v České republice

Již výše v rámci kapitoly k výkladu základních pojmů byl vysvětlen rozdíl mezi obětí a poškozeným a bylo nastíněno, že z legislativního pohledu rozlišujeme práva obětí procesní, která jsou upravena především trestním řádem a práva mimoprocesní, jež primárně upravuje ZOTČ.¹¹³ Právní úprava obětí trestných činů v České republice tak představuje soubor práv rozlišujících mezi postavením oběti buď jako subjektu (a zároveň procesní strany) trestního řízení (poškozený) nebo jako subjektu zvláštní péče ze strany státu, který selhal při ochraně oběti před trestnou činností. Je důležité zmínit, že neexistuje striktně vymezená hranice mezi jednotlivými právy obětí a je třeba na ně nahlížet spíše jako na komplexní soubor úpravy jejich práv. Tomu také nasvědčuje procesní charakter některých práv upravených ZOTČ. Takovým je například institut tzv. důvěrníka, respektive jeho eventuální přítomnost v rámci (jinak neveřejného) přípravného řízení. Daný institut se ke své aplikaci musí nutně promítnout také do procesní úpravy.¹¹⁴

Sledovaný smysl přijetí ucelené právní úpravy problematiky obětí trestných činů nabízí například důvodová zpráva k ZOTČ: „*Oběti je třeba věnovat péči a tím zmírnit dopad trestného činu na její osobnost a kompenzovat újmu tím vzniklou. Oběť by se tak vedle jejího procesního postavení měla stát subjektem zvláštní péče ze strany státu.*“¹¹⁵

Jak uvádí odborná literatura, za jednu z legislativních chyb doprovázející ZOTČ je považována absence vymezení účelu tohoto zákona.¹¹⁶ Přesto, že účel zákona o obětech trestných činů lze dovodit z jednotlivých ustanovení, souhlasím s tvrzením, že výslovné definování účelu představuje podstatné usnadnění při interpretaci jednotlivých, někdy i sporných ustanovení, kdy navíc takové vymezení absentuje také u trestního zákoníku.¹¹⁷ Pro doplnění je lze zmínit, že teoreticky je možné smysl ZOTČ vyvozovat z jednotlivých ustanovení a dospět

¹¹³ Některá dílčí práva oběti zmiňuje také zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů a také zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

¹¹⁴ GRÍVNA, Tomáš. Úvod. In: GRÍVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 2, marg. č. 3.

¹¹⁵ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), č. 45/2013 Dz.

¹¹⁶ GRÍVNA, Tomáš. § 1 [Předmět úpravy]. In: GRÍVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 18, marg. č. 7.

¹¹⁷ JELÍNEK, Jiří a PELC, Vladimír. *Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení*. Bulletin advokacie [online]. 11.12.2015, (11), 19-23 [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-jeho-nedostatky-a-moznosti-reseni>

tak k závěru, že hlavním cílem právní úpravy by mělo být zlepšení postavení obětí v rámci trestního řízení, ale i mimo něj a snaha o citlivý přístup k nim, a to zejména ze strany OČTŘ.¹¹⁸

V následujících kapitolách se pokusím popsat jak výše uvedená práva oběti zakotvená ZOTČ (sporadicky také zmíněná v dalších pramenech práva), tak také jejich procesní úpravu, tedy práva upravená trestním řádem. Ochrana obětí upravená v ZOTČ však nedopadá jen na postavení oběti v rámci trestního řízení, ale uplatní se také v dalších typech řízení, typicky například v opatrovnickém řízení. Podle Hrdé lze toto dovodit také z ustanovení § 2 odst. 5 ZOTČ, které ve výčtu možných zdrojů sekundární viktimizace uvádí vedle přístupu OČTŘ, zdravotníků, poskytovatelů pomoci obětem také přístup *dalších orgánů veřejné moci*, k tomu rekapituluje: „*zákon o obětech trestných činů ochraňuje zvláště zranitelné oběti i v jiných druzích řízení, než je řízení trestní, neboť jeho platnost výlučně pro trestní řízení není v zákoně nikde explicitně stanovena ani z něj nevyplývá.*“¹¹⁹.

4.1. Zákon o obětech trestných činů

Ucelenost právní úpravy týkající se obětí trestných činů byla v České republice docílena až přijetím zákona o obětech trestných činů, jež byl ve Sbírce zákonů vyhlášen dne 25. února 2013. Účinnosti nabývala jednotlivá ustanovení ZOTČ postupně¹²⁰, a to zejména kvůli ustanovení o subjektech poskytujících pomoc obětem trestných činů podléhajícím registraci (některá další ustanovení ZOTČ počítají s jejich existencí).¹²¹ Do té doby byla práva obětí, kromě úpravy práv poškozeného v trestním řádu, zmiňována okrajově v rámci různých předpisů (např. v již zmiňovaném zákoně o poskytnutí peněžité pomoci obětem TČ, v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách nebo v zákoně č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky).

Přijetí zákona o obětech trestných činů je výsledkem implementace evropské právní úpravy v této oblasti, a to konkrétně již uvedené směrnice minimálních pravidlech, potažmo také Rámcového rozhodnutí Rady 2001/220/SVV ze dne 15. 3. 2001 o postavení obětí v trestním řízení. Tato novelizovaná podoba evropské úpravy postavení obětí trestných činů

¹¹⁸ DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

¹¹⁹ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7, s. 331-343.

¹²⁰ Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), § 62.

¹²¹ GRIVNA, Tomáš. § 62 [Účinnost]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Zákon o obětech trestných činů*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 476.

z roku 2012 byla v konečné podobě přijata v průběhu projednávání tuzemského ZOTČ v Poslanecké sněmovně, v průběhu projednávání ZOTČ tak přihlíženo také k jejímu návrhu. Otázka kvality provedené implementace evropské legislativy do českého právního řádu, respektive to, jestli česká právní úprava reflektuje tu evropskou dostatečně, byla položena již v rámci kapitoly týkající se mezinárodní úpravy obětí trestných činů, která stručně upozorňuje také na některé nedostatky.¹²² Ve vztahu k nedostatečné implementaci evropské úpravy je třeba doplnit, že ZOTČ byl již několikrát novelizován. Novelou provedenou zákonem č. 77/2015 Sb. byla doplněna např. úprava týkající se tzv. evropského ochranného příkazu., která zajišťuje stejnou úroveň ochrany obětí napříč členskými státy.¹²³ Významné doplnění ZOTČ pak představovala také novela provedená zákonem č. 56/2017 Sb., jež se zaměřila jak na nedostatky ZOTČ ve vztahu ke Směrnici, tak také na aplikační praxi. Jak bylo však výše poznamenáno, ani novelizací ZOTČ se nepodařilo zcela naplnit standardy Směrnice, zhodnocení aplikační praxe bude provedeno níže v této práci.

Předmětem ZOTČ je úprava tří hlavních oblastí. V první části zákon vymezuje jednotlivá práva oběti trestného činu, která rozděluje do šesti dílů podle jednotlivých oblastí ochrany obětí (právo na odbornou pomoc, na informace, na ochranu soukromí atd.).¹²⁴ V další části pak ZOTČ upravuje oblast poskytování peněžité pomoci obětem. Zákonodárce tuto oblast vyčlenil do samostatné hlavy zákona, avšak peněžitou pomocí je možné rozumět jedno z dílčích práv oběti na vyrovnání se s následky trestného činu. Důvodem pro vyčlenění je dle odborné literatury rozsáhlost dané problematiky, kdy zákon vymezuje nejen osoby, jimž je možné peněžitou pomoc přiznat, ale také proces rozhodování apod.¹²⁵ Jako třetí oblast je pak vyčleněna úprava vztahů mezi státem a subjekty, jež poskytují služby obětem trestných činů. Těmi jsou dle zákona subjekty poskytující služby psychologického a sociálního poradenství, subjekty, které realizují restorativní programy (např. Probační a mediační služba) nebo advokáti poskytující právní poradenství. Konkrétně je pak upraveno například poskytování dotací ze státního rozpočtu na podporu těchto subjektů a s tím související povinnost akreditace nebo registr těchto poskytovatelů pomoci obětem. Další části pak zmiňují jednotlivé úpravy různých právních předpisů v reakci na přijetí ZOTČ (například úprava trestního řádu).

¹²² Viz kapitola 2.2. této práce.

¹²³ Obsahem byla změna zákona o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, konkrétně ve vztahu ke spolupráci mezi členskými státy.

¹²⁴ Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), § 1.

¹²⁵ GRIVNA, Tomáš. § 1 [Předmět úpravy]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 18, marg. č. 7.

Podle některých ZOTČ trpí řadou nedostatků a v současné době, tedy deset let od jeho přijetí (i přesto, že byl již novelizován) stále nenabízí kvalitní a zejména dostatečně účinnou legislativní oporu pro usnadnění nelehké situace obětí. Vytýkána mu je především jeho přílišná formálnost a tím také nedůsledné dodržování (případně nemožnost dodržování) pravidel v něm obsažených v praxi. Za jednu z největších slabin je v tomto ohledu považováno například ustanovení týkající se prvního kontaktu s obětí, tedy informační povinnost ze strany OČTŘ.¹²⁶ Vypořádání se s případnými nedostatky a kritickými názory (ať akademické obce nebo třeba organizací působících v této oblasti) ohledně právní úpravy pomoci obětem trestných činů bude obsahem teprve následujícího textu. V této kapitole se proto na úvod pokusím nejprve vyzdvihnout pozitiva přijaté právní úpravy a následně se zaměřím na jednotlivá mimoprocesní práva obětí trestných činů.

Vedle již výše zmíněného ucelení právní úpravy v oblasti práv obětí je hlavním přínosem ZOTČ také rozšíření a celkové zlepšení ochrany obětí trestných činů ve smyslu posílení jejich práv. Jako zásadní vnímám to, že úprava byla jako reakce na stále se rozšiřující mezinárodní úpravu práv obětí přijata komplexně, jako samostatný zákon. Druhým z možných přístupů, který je uplatňován například v Rakousku¹²⁷, je novelizace již existující legislativy. Souhlasím s názorem prezentovaným odbornou literaturou, dle kterého by aplikace druhého přístupu znamenala pro naši stávající právní úpravu značné nesnáze (hlavně s ohledem na odlišnou formulaci „oběti“ a procesního pojmu „poškozeného“, jímž může být také osoba právnická).¹²⁸ Mezi klíčové lze jistě zařadit právě sdělení o přístupu státu vůči obětem, kdy přijetí samostatné úpravy značí důležitost tohoto tématu a fakt, že je zde snaha o co možná největší srozumitelnost pro adresáty daných norem, tedy oběti trestných činů. Jedním z předpokládaných záměrů sledovaných přijetím samostatného zákona upravujícího postavení obětí tak bylo také možné snížení latence trestné činnosti, kdy ideálem bylo vyslat obětem signál o tom, že s nimi v případě oznámení trestného činu bude zacházeno s potřebnou citlivostí a ohleduplností. Zda se tohoto cíle podařilo přijetím ucelené právní úpravy dosáhnout se pokusím analyzovat následně.

¹²⁶ Tisková zpráva Bílého kruhu bezpečí k Evropskému dni obětí ze dne 22.2.2023, [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/aktuality/n963-malo-viditelny-zakon/>, dle které o organizaci poskytující poradenství obětem trestných činů z celkového množství obětí, které jejich služby využili, se dozvěděla jen necelá čtvrtina ze strany OČTŘ.

¹²⁷ GRIVNA, Tomáš. Úvod. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 10, marg. č. 32.

¹²⁸ Tamtéž.

Jednotlivá práva oběti zakotvená v ZOTČ

4.1.1. Právo na poskytnutí odborné pomoci

První díl zákona o obětech trestných činů zahrnuje odbornou pomoc obětem v podobě psychologického a sociálního poradenství a právní pomoci včetně jejich bezplatného poskytnutí. Do odborné pomoci zákonodárce zařadil také možnost využít restorativní programy. Takovou pomoc mají povinnost poskytovat subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, který zveřejňuje Ministerstvo spravedlnosti¹²⁹ (dále jako „Registr“ nebo „Registr poskytovatelů“). Registr také stanoví, v jakém rozsahu jsou registrované subjekty povinny pomoc poskytnout (při žádosti o zápis do Registru se uvede také rozsah, v jakém je pomoc ze strany subjektu poskytována).¹³⁰ Dané ustanovení upravuje také dobu, po kterou má být pomoc oběti poskytována, a to konkrétně *do doby, dokud to vyžaduje její účel* (§ 4 ZOTČ), tedy dokud je taková pomoc pro danou oběť potřebná. Nezáleží přitom na stadiu trestního řízení, pomoc může trvat dokonce i po jeho skočení (typicky psychologické poradenství).

Pokud jde o pomoc v podobě psychologického a sociálního poradenství, tyto jsou poskytovány podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Sociální poradenství pak spočívá v poskytování informací směřujících k řešení nepříznivé sociální situace, například při pomoci s hledáním přechodného bydlení, při orientaci v systému dostupných sociálních dávek, které mohou oběti ulehčit složitou situaci zapříčiněnou trestným činem apod.

Právní pomoc pak typicky představuje činnost zmocněnce poškozeného¹³¹, zastupování v trestním řízení před soudem nebo zpracování právních rozborů a podání. Zákon o pomoci obětem trestných činů výslovně stanoví, že právní pomoc dle ZOTČ mohou poskytovat za úplatu pouze advokáti (viz § 6 odst. 2 ZOTČ). Předmětné ustanovení v původním návrhu ZOTČ umožňovalo poskytovat právní pomoc i ze strany akreditovaných subjektů, kterým je ze strany státu poskytována podpora v podobě dotací. Česká advokátní komora nicméně k tomuto měla výhrady v podobě porušení pravidla zakotveného zákonem o advokacii, totiž, že právní služby za úplatu jsou oprávněni poskytovat pouze advokáti (viz § 2 zákona o advokacii). Současně byla advokátním stavem zpochybňována také kompetentnost případného poskytnutí právní pomoci v rámci činnosti akreditovaného subjektu (odbornost právníka poskytující takovou

¹²⁹ Registr je dostupný na internetových stránkách www.justice.cz

¹³⁰ GRIVNA, Tomáš. § 4 [Odborná pomoc]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 39.

¹³¹ Dle §50 trestního řádu může být zmocněncem také právnická osoba, tedy i subjekt akreditovaný k poskytování pomoci obětem.

službu není podpořena tříletou koncipientickou praxí a advokátní zkouškou). Akreditovaným subjektům tak bylo v přijaté verzi zákonné úpravy umožněno poskytovat tzv. právní informace. Tato část právní úpravy může být pro oběť snažící se v této úpravě zorientovat, matoucí, respektive rozlišení poskytování „právní pomoci“ (dle § 6 odst. 2 ZOTČ) a „právních informací“ (dle § 6 odst. 3 ZOTČ) nemusí (nejen pro oběť) být zcela zřetelné. Odpověď ve vztahu k zákonné terminologii, nabízí například důvodová zpráva k ZOTČ, dle které: „*Poskytování právních informací spočívá v podání informací o právní úpravě.*“¹³² Poskytování právních informací tak nebude představovat například zastupování před soudem, sepsání právních listin apod. ale bude spočívat jen v popsání právní úpravy, vysvětlení, jaká práva dle ZOTČ (ale i dle jiných předpisů) může oběť trestné činnosti uplatňovat atd.¹³³

Restorativní programy, jež zákonodárce také řadí mezi možné služby obětem trestných činů, jsou poskytovány ze strany Probační a mediační služby. Působení Probační a mediační služby a význam restorativních prvků v rámci nápravy vztahů mezi pachatelem a obětí (i v souvislosti s druhotnou viktimizací) budou blíže popsány v rámci této práce v následující části.

Zákon o obětech trestných činů dále v ustanovení § 5 upravuje bezplatné poskytnutí výše uvedené odborné pomoci. Povinnost poskytnout odbornou pomoc v zapsaném rozsahu bezplatně mají subjekty zapsané v Registru poskytovatelů, a to všem zvláště zranitelným obětem.¹³⁴ Bezplatnou odbornou pomoc tak zákonná úprava přiznává jen speciálnímu typu oběti, a to na její žádost (na formu žádosti ZOTČ neklade formální požadavky, může být i ústní nebo telefonická).¹³⁵ Je třeba pamatovat na jednu ze základních zásad, již zmiňovanou presumpci postavení nejen oběti, ale právě i zvláště zranitelné oběti, kdy v pochybnostech se předpokládá, že žádající oběť bude mít postavení oběti oprávněné žádat bezplatnou pomoc dle předmětného ustanovení. Vedle podmínky zvláštního statusu oprávněné osoby pak ZOTČ výslovně uvádí, že takové poskytnutí pomoci je v dané situaci pro oběť také potřebné. Nejedná se nicméně o potřebnost založenou konkrétními majetkovými poměry dané oběti (jde o skutečnou potřebu v danou chvíli, bez ohledu na finanční možnosti a sociální postavení žádající

¹³² Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), č. 45/2013 Dz.

¹³³ GŘIVNA, Tomáš. § 4 [Odborná pomoc]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 43, marg. č. 15.

¹³⁴ Zvláště zranitelnou obětí se myslí všechny oběti dle ust. § 2 odst. 4 ZOTČ, ke zvláště zranitelné oběti také kapitola 1.2. této práce.

¹³⁵ DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

oběti).¹³⁶ Odborná literatura dále uvádí, že tím, kdo posuzuje splnění této podmínky potřebnosti je dožádaný registrovaný poskytovatel.¹³⁷ Ten musí tak pamatovat na uvedenou zásadu presumpce daného postavení žádající oběti. I při nesplnění uvedených podmínek má oběť (a nemusí být obětí zvlášť zranitelnou) možnost obrátit se na poskytovatele s žádostí o poskytnutí odborné pomoci bezplatně. Registrovaný subjekt má možnost dle rozšiřujícího ustanovení § 5 odst. 2 ZOTČ poskytnout takovou pomoc bezplatně také jiným než zvlášť zranitelným obětem a v širším než minimálním zapsaném rozsahu. Dle mého názoru dal normotvůrce tímto ustanovením pomáhajícím subjektům správně výslovně najevo, že mají pamatovat na možnost poskytovat jejich služby obětem bezplatně také v širší míře, než jim ukládá zákon a zamezil tak možným výkladovým nejistotám v praxi.

Pro oběť může být matoucí skutečnost, že bezplatné poskytování právních služeb se řídí také jiným právním předpisem, jak uvádí ZOTČ ve svém ustanovení § 6 odst. 1. Tímto jiným předpisem jsou například procesní předpisy, které upravují nárok na bezplatné zastupování advokátem v trestním řízení (viz § 51a TŘ). Ve vztahu k bezplatnému poskytování právní pomoci obětem, je tak třeba nahlédnout také do dalších zákonů (v tomto případě do trestního řádu). Jedním z hlavních rozdílů poskytování právní pomoci dle tohoto jiného právního předpisu, jak uvádí dané ustanovení ZOTČ, je osoba oprávněná takto bezplatnou pomoc nárokovat. V případě bezplatné pomoci dle ustanovení § 5 ZOTČ, jak bylo uvedeno výše, je oprávněným žadatelem zvlášť zranitelná oběť, v případě poskytování bezplatné právní pomoci dle ustanovení § 6 ZOTČ může takovou žádat každá oběť (včetně dotčené blízké osoby oběti). Druhým výrazným rozdílem je pak posouzení majetkových poměrů žadatele. Pokud žádá zvlášť zranitelná oběť o bezplatnou odbornou pomoc (dle § 5 ZOTČ), její majetkové poměry nehrají roli, naopak je tomu při žádosti oběti v postavení poškozeného o bezplatné právní zastoupení v rámci trestního řízení. Dle trestního řádu (viz § 51a TŘ) je třeba ze strany poškozeného osvědčit nedostatek finančních prostředků k úhradě nákladů na takové zastoupení. Další podmínkou je navíc potřeba, aby oběti v postavení poškozeného byla způsobená těžká újma na zdraví. Ke způsobené újmě se při poskytování bezplatné odborné pomoci dle ZOTČ vůbec nepřihlíží. V případě, kdy by bezplatná právní pomoc v podobě právního zastoupení v trestním řízení byla poskytnuta zvlášť zranitelné oběti nebo by poškozeným byla osoba mladší 18 let, uvedené podmínky nemusí být pro bezplatnost takové služby splněny (viz § 51a odst. 2 TŘ).

¹³⁶ GRIVNA, Tomáš. § 5 [Bezplatná odborná pomoc]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 46, marg. č. 3.

¹³⁷ Tamtéž.

Nedostatky v aplikační praxi představuje hlavně nepřehlednost dané úpravy, která tak je pro oběť – laika chaotická. Existují situace, kdy oběť potřebuje jen některou z uvedených forem pomoci (například jen psychologickou pomoc), častější jsou ale případy, kdy je zapotřebí komplexní podpory, jež zahrnuje soubor všech uvedených forem pomoci. Zatímco první varianta nečiní s ohledem na znění zákona velkou obtíž, ve druhém případě se oběť v praxi pravděpodobně ocitne v situaci, kdy kvůli složitosti právní úpravy musí kontaktovat různé subjekty s žádostí o pomoc. Pro oběť jistě není příjemné například popisovat průběh na ní spáchaného trestného činu, a to několikrát různým subjektům. Tento nedostatek by v praxi jistě bylo možné odstranit úpravou poskytování pomoci obětem, tak, aby pomoc mohly jednotlivé subjekty poskytovat více komplexně (a nezaměřovat se pouze na jednu oblast pomoci, jak je tomu zpravidla v současnosti).¹³⁸ Na zmíněnou nepřehlednost úpravy pak navazuje také zakotvení právní pomoci, jež za úplatu poskytují advokáti (vedle ZOTČ) dle zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii a dle vyhlášky č. 177/1996 Sb., advokátní tarif. Poskytování právních informací Probační a mediační službou je pak obsažena také v zákoně č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě.

Jako poměrně snadno řešitelný nedostatek vnímám úpravu samotného Registru poskytovatelů, který je pro veřejnost sice relativně snadno dostupný, ale dle mého názoru uživatelsky ne příliš propracovaný. Jistě by bylo možné poskytnout obětem širší možnosti při vyhledávání (nejen dle územního rozsahu, jak je tomu v současnosti). Značným usnadněním by při vyhledávání byla například možnost seřadit zapsané poskytovatele dle rozsahu v jakém (bezplatnou) pomoc obětem poskytují. Organizace poskytující pomoc obětem trestných činů v této souvislosti upozorňují také na skutečnost, že v Registru často nejsou na daný subjekt uvedeny žádné kontaktní údaje. Ve vztahu k novele ZOTČ z roku 2017 bylo prosazováno zlepšení také tohoto nedostatku. Jak ale uvádí Ministerstvo spravedlnosti, „*Vzhledem k tomu, že ne ve všech případech by poskytnutí těchto kontaktních údajů bylo na místě, jde o fakultativní údaj, který je zveřejňován pouze na žádost poskytovatele pomoci. Ministerstvo spravedlnosti není ale povinno ověřovat správnost a aktuálnost těchto kontaktů, toto je odpovědností jednotlivých poskytovatelů.*“¹³⁹ Pro oběť by bylo jistě praktické, kdyby se mohla obrátit na poskytovatele přímo prostřednictvím v Registru uvedeného telefonického nebo e-mailového kontaktu a nezjišťovat jej například z internetových stránek daného subjektu.

¹³⁸ DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

¹³⁹ FOREJT, Petr. *Zákon o obětech trestných činů – základní informace* [online]. mvcr.cz. 2012 [cit. 2023-01-20]. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-rvppk-doc.aspx

4.1.2. Právo na informace

Právo oběti trestného činu na informace vychází již z úvodního ustanovení, jež se týká základních zásad (viz § 3 odst. 4 ZOTČ). V něm je vyjádřeno právo oběti být srozumitelným způsobem informován o svých právech (to i opakovaně) a ze strany OČTŘ a poskytovatelů pomoci zapsaných v Registru jí má být umožněno jejich plné uplatnění. Ačkoliv se na první pohled může zdát, že zákonné pravidlo o poskytování informací je upraveno velmi široce, přeci jen není bezbřehé. Již základní ustanovení upravující přístup oběti k informacím zmiňuje celkem dvě omezení takového informování. Prvním je, že informace mohou být sděleny jen v *zákonem stanoveném rozsahu*¹⁴⁰ a druhým pak, že se musejí týkat věci, v níž byl na oběti trestný čin spáchán. Zákonná úprava dále celkem podrobně popisuje, jakým způsobem a jaké informace se poskytují. Zda takto podrobná úprava není spíše na škodu se pokusím zodpovědět v závěru této části týkající se informování oběti.

Přesto, že je zákonná úprava ZOTČ poměrně podrobná, lze v ní pozorovat určitou systematiku. Jak například uvádí odborná literatura k danému ustanovení¹⁴¹, jednotlivé druhy informací lze rozřadit do kategorií, například podle toho, jestli o ně musí oběť žádat (viz § 11 ZOTČ, konkrétně například informace o průběhu trestního řízení, o jeho zahájení i skončení, o právní kvalifikaci spáchaného skutku) nebo jsou jí poskytnuty i bez žádosti (viz § 8 ZOTČ, konkrétně například informace o možnosti obrátit se na konkrétní poskytovatele odborné pomoci jaké jsou jednotlivé fáze trestního řízení), podle formy poskytnutí na poskytované ústně (například u kterého orgánu je možné oznámit spáchání trestného činu, o možnosti požádat o přijetí opatření k zajištění jejího bezpečí) nebo písemně (všechny informace dle § 8 odst. 1 ZOTČ). Zákon také stanoví, jaké subjekty mají informační povinnost, ať už na žádost oběti nebo bez ní. Takovou povinnost mají nejen OČTŘ, ale výslovně jsou uvedeni také poskytovatelé pomoci zapsaní v Registru a další orgány veřejné moci (celní úřady, Vězeňská služba ČR atd.) nebo zdravotnická zařízení (viz § 10 ZOTČ).

Co se týče rozsahu, ustanovení § 8 odst. 1 ZOTČ poskytuje poměrně rozsáhlý seznam konkrétních informací, o nichž má oběť právo být informována.¹⁴² Jako zásadní zde vnímám především způsob, jakým mají být oběti předmětné informace poskytovány. Podle ustanovení § 13 ZOTČ mají být informace sdělovány *srozumitelným způsobem se zohledněním jejich věku,*

¹⁴⁰ Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), § 7, komentářová literatura k danému ustanovení zmiňuje, že zákonem se zde rozumí nejen ZOTČ, ale například také trestní řád.

¹⁴¹ DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

¹⁴² Jejich výčet je příkladem uveden v předchozím odstavci.

rozumové a volní vyspělosti, gramotnosti a zdravotního stavu včetně psychického stavu. V tomto pravidlu je zohledněna zásada o individuálním přístupu ke každé oběti (viz § 3 odst. 2 ZOTČ) s cílem zabránit sekundární viktimizaci. V zájmu zachování plné iniciativy na straně oběti pak zákon oběti umožňuje, aby vyjádřila přání nebýt stanoveným způsobem a v daném rozsahu informována (viz § 13 odst. 2 ZOTČ).

Řadou odborníků je zákonná úprava poskytování informací oběti kritizována.¹⁴³ Jako hlavní problém je v první řadě vnímán především rozsah informací, jež jsou určené subjekty povinny poskytovat. Konkrétně je pak vytýkána formulace ustanovení § 8 odst. 1 ZOTČ a v něm striktně definované časové určení, kdy mají povinné subjekty oběť informovat. Povinné subjekty tak musí učinit již při prvním kontaktu s obětí, aniž by byla reflektována možnost pružně reagovat na specifické situace. Například v případech, kdy je oběť vlivem trestného činu tak silně rozrušena, že v praxi často ani v takovém psychickém rozpoložení není schopna obsáhlé poučení pojmout, natož porozumět mu. Plně souhlasím také s přílišným rozsahem a složitostí textu zákona. Například úprava způsobu poskytování informací je v současném znění ZOTČ upravena pro různé okruhy poskytovaných informací v rámci různých ustanovení, což pro čtenáře působí z mého pohledu zmatečně.¹⁴⁴ Možné cesty, jak alespoň zčásti tuto problematickou pasáž zákona zefektivnit se přitom nejeví jako příliš složité. Jak například uvádí odborná literatura: „Ke zřehlednění úpravy práva na informace by jistě přispělo i sjednocení norem o formě poskytování informací obětem do jednoho ustanovení, např. do § 13 ZOTČ.“¹⁴⁵

Na základě výše uvedeného lze shrnout, že pro praktické využití daných zákonných pravidel v reálných situacích může být jejich rozsah a podrobná úprava důvodem jejich nedůsledného dodržování. Odborná literatura uvádí, že „Pro účely poučení v trestním řízení jsou vytvořeny formuláře, které obsahují výčet takových práv podle trestního řádu i podle zákona o obětech.“¹⁴⁶ což nasvědčuje, že je zde snaha o usnadnění při plnění informační povinnosti ze strany povinných subjektů. Reálná praxe za současné situace vypadá tak, že oběť podepisuje několik stran dlouhý dokument, jež obsahuje přeepsaná ustanovení týkající se jejich práv. Oběť jako laik tak často svým právům v takovém podání neporozumí, natož aby byla

¹⁴³ JELÍNEK, Jiří a PELC, Vladimír. *Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení*. Bulletin advokacie [online]. 11.12.2015, (11), 19-23 [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-jeho-nedostatky-a-moznosti-reseni>

¹⁴⁴ Úprava způsobu poskytování informací dle ust. § 9 a § 10 odst. 1 a 2 ZOTČ například upravuje ust. § 13 ZOTČ, informace dle ust. § 8 ZOTČ jsou upraveny v rámci daného ustanovení ve druhém až čtvrtém odstavci.

¹⁴⁵ JELÍNEK, Jiří a PELC, Vladimír. *Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení*. Bulletin advokacie [online]. 11.12.2015, (11), 19-23 [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-jeho-nedostatky-a-moznosti-reseni>

¹⁴⁶ GRÍVNA, Tomáš. § 7 [Přístup k informacím]. In: GRÍVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 50, marg. č. 8.

schopná je plně uplatnit. Takové plnění informační povinnosti je pro oběť neefektivní a zcela se míjí se smyslem její právní úpravy. Jistě lze souhlasit, že by relativně snadným řešením bylo k plnění poučovací povinnosti vůči obětem využívat uživatelsky přijatelnější formu vysvětlení a souhrn práv obětí. V současnosti je již poměrně velké množství různých brožur a publikací vydávaných, buď ve spolupráci nebo přímo pomocnými organizacemi, které jsou pro oběti dostupné v rámci poskytování odborné pomoci.¹⁴⁷ Tyto publikace či příručky jsou pro oběti trestných činů mnohem srozumitelnější a tím pádem představují smysluplnou pomoc.

Zásadní je pak především pamatovat na význam informační povinnosti pro oběť. Tím hlavním smyslem zákonné úpravy této oblasti je možnost oběti náležitě uplatňovat všechna jí přiznaná práva. Řádné splnění informační povinnosti ze strany povinných subjektů by tak dle mého názoru mělo spočívat primárně ve srozumitelném poskytnutí daných informací (se zohledněním všech okolností konkrétního případu a nikoliv přepjatě formalisticky) tak, aby oběť byla schopna se v situaci zorientovat a bez zaváhání případně uplatnit veškerá přiznaná práva a využít dostupné pomoci, která je pro ni v dané situaci nezbytná (což ve výsledku koresponduje také s jedním z cílů právní úpravy pomoci obětem, tedy zabránit případné sekundární viktimizaci a ulehčit oběti, která se nikoliv vlastním přičiněním, vlivem trestné činnosti ocitla ve ztížené životní situaci).

Procesní rovinu daných ustanovení ZOTČ pak obsahuje ustanovení § 46 trestního řádu, dle kterého má být poškozený OČTŘ poučen (vedle procesních práv) také o právech oběti dle ZOTČ, má-li takové postavení. K poučení o procesních právech oběti pak blíže v rámci části týkající se úpravy v trestním řádu.

4.1.3. Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím

Informační povinnost se týká také sdělení ohledně možností zajištění bezpečnosti oběti.¹⁴⁸ Tento zákon o obětech trestných činů věnuje pouze jediné ustanovení. Úprava obsažená v ustanovení § 14 ZOTČ odkazuje v celé řadě možností ochrany oběti na další právní předpisy. Je tak naplněn požadavek na ZOTČ jako na ucelenou úpravu práv obětí a zároveň je zde možnost detailnější úpravy obsažené v jiném právním předpise. V tomto případě se tak setkáváme s opačnou situací, než byla nastíněna výše v části týkající se informační povinnosti vůči obětem. Výše bylo vytykáno, že úprava poučovací povinnosti trpí přílišnou složitostí a je pro čtenáře nepřehledná, naopak v případě úpravy dostupné ochrany oběti před hrozícím

¹⁴⁷ Na internetových stránkách pomáhajících organizací (jako jsou např. Bílý kruh bezpečí, proFem, In IUSTITIA a další) jsou tyto publikace k dispozici nebo je jednoduše vysvětlen průběh trestního řízení apod.

¹⁴⁸ Viz ust. § 8 odst. 1 písm. c) ZOTČ.

nebezpečím zvolil zákonodárce spíše cestu určitého shrnutí dostupných prostředků, což je pro oběť jako adresáta stanovených právních pravidel jistě přívětivější. Jednotlivé odstavce předmětného ustanovení pak upravují rozličné situace, ve kterých mohou být ohroženy život, zdraví, svoboda nebo důstojnost oběti. Konkrétně může jít například o krátkodobou ochranu ze strany Policie ČR, ochranu oběti jako svědka, utajení její identity, vykázání ze společného bydlení nebo také vydání evropského ochranného příkazu.

V následující části se pokusím jednotlivé instituty sloužící k ochraně oběti, pokud jde o její bezpečí, v základním rozsahu popsat a podrobněji uvést některá specifika jednotlivých institutů.

Činnost Policie České republiky (dále jako „Policie ČR“ nebo „PČR“), respektive policejních orgánů, respektive jejich postup vůči obětem trestných činů je obsahem prvních tří odstavců daného ustanovení, jež odkazují primárně na zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky (dále jako „zákon o PČR“). Policie ČR je v rámci poskytnutí ochrany bezpečí oběti trestné činnosti oprávněna činit řadu úkonů či provést opatření, a to ve specifických situacích stanovených zákonem o PČR. Oprávnění činit tyto úkony mají také další orgány (celníci, příslušníci Vězeňské služby, vojenští policisté a strážníci obecních policií), vždy dle příslušné právní úpravy. Těmito oprávněnými úkony jsou dle zákona o PČR např. zajištění osoby, její prohledání, vstup do obydlí nebo na pozemek, připoutání nebo použití donucovacích prostředků. Zákon o obětech trestných činů pak dále výslovně zmiňuje také možnost krátkodobé ochrany oběti a institut vykázání osoby ze společného bydlení. Krátkodobou ochranou je dle komentářové literatury míněna fyzická ochrana, krátkodobá změna pobytu, použití zabezpečovací techniky nebo poradensko-preventivní činnost a poskytuje se jako subsidiární ochrana vůči speciálně upravené zvláštní ochraně svědka.¹⁴⁹ Institut vykázání ze společného obydlí pak spočívá v možnosti bezprostředně vykázat osobu, která zaútočí na oběť (ohroženou osobu), jež s ní žije ve společném období, a to až na dobu 10 dnů (tuto dobu lze prodloužit podáním návrhu na předběžné opatření dle zákona o zvláštních řízeních soudních). Takto vykázaná osoba pak nesmí oběť nijak kontaktovat a nemá k dispozici ani klíče od společného obydlí (ty je povinna na výzvu je vydat policejnímu orgánu). Naproti tomu ohrožená osoba musí být vykazujícím policistou poučena o možnosti podat již zmíněný návrh na vydání předběžného opatření, ale také o možnosti využít odbornou pomoc (psychologické, sociální poradenství apod.). Výše uvedená opatření (krátkodobá ochrana, vykázání ze společného

¹⁴⁹ GRIVNA, Tomáš. § 14 [Právo na ochranu před hrožícím nebezpečím]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 94, marg. č. 5.

obydlí) tak zajišťují rychlou reakci při ohrožení bezpečnosti oběti a v praxi tak představují relativně efektivní řešení nastalé nepříznivé situace oběti.

Další možností, jak ochránit bezpečí oběti je vydání předběžného opatření soudem, případně státním zástupcem (pokud se vydává v rámci trestního řízení). Předběžné opatření může být vydáno buď v rámci civilněprávního soudního řízení (viz § 14 odst. 4 ZOTČ), podle zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád (dále jako „OSŘ“), případně dle zákona č. 191/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jako „ZŘS“) nebo v rámci trestního řízení (viz § 14 odst. 7 ZOTČ) podle trestního řádu. Předběžná opatření vydávaná dle trestního řádu upravuje kapitola týkající se procesních práv oběti níže v této práci. V rámci tohoto odstavce se tak zmíním jen o občanskoprávních předběžných opatřeních. Jednou z typických situací, kdy bude možné navrhnout vydání předběžného opatření je domácí násilí, jehož zákonný podklad nalezneme v ZŘS. Úprava předběžných opatření ve věci ochrany proti domácímu násilí má mnohá specifika, například návrhovač není povinen složit jistotu, která se běžně na případnou újmu vzniklou tímto opatřením skládá. Nejzásadnější je zde však extrémně krátká lhůta pro rozhodnutí o předběžném opatření, kdy soud je povinen o návrhu rozhodnout do 48 hodin (viz § 404 ZŘS) a vykonatelnosti dané rozhodnutí nabývá již vydáním (viz § 405 ZŘS), což zaručuje rychlou a účinnou pomoc ohrožené osobě. Předběžné opatření pak může spočívat například v uložení povinnosti opustit společné obydlí, zdržet se setkávání s ohroženou osobou nebo zákaz sledovat a obtěžovat danou osobu. Pokud jde o délku trvání takového opatření, může být až 6 měsíců¹⁵⁰ (základní doba trvání je dle § 408 ZŘS 1 měsíc, ale lze podat návrh na prodloužení). V případech odlišných od domácího násilí je možné navrhnout vydání předběžného opatření dle OSŘ. Cílem předběžných opatření je poskytnout oběti v tíživé životní situaci, kdy je ohrožen její život, zdraví, svoboda nebo důstojnost, určitou časovou rezervu pro vyřešení dané situace, tj. pro podání návrhu na rozhodnutí soudu ve věci samé (typicky podání trestního oznámení, návrhu na rozvod manželství, na vypořádání společného jmění manželů, na úpravu práva k bytu či na úpravu péče o nezletilé potomky apod.).

Dalším prostředkem, který může oběť v postavení svědka využít je tzv. zvláštní ochrana svědka, která se poskytuje na základě zákona č. 137/2001 sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením (dále jako „zákon o zvl. ochraně svědka“). Zvláštní ochranou je dle komentářové literatury myšlena například osobní ochrana, přestěhování nebo zastírání skutečné identity oběti-svědka v případech, kdy svědkovi (nebo dalším osobám) hrozí

¹⁵⁰ ŠIMÁNOVÁ, Hana. § 408 [Trvání předběžného opatření]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 695, marg. č. 2.

v souvislosti s trestním řízením újma na zdraví nebo jiné nebezpečí.¹⁵¹ Vzhledem k tomu, že se často jedná o citelný zásah do života chráněné osoby, je toto opatření podmíněno souhlasem jak dané chráněné osoby, tak také schválením ze strany ministra vnitra (návrh podává policejní orgán, soud nebo státní zástupce). Důležité je zmínit, že na tuto ochranu nemá oběť v postavení svědka právní nárok (viz § 1 odst. 4 zákona o zvl. ochraně svědka). Důvodová zpráva pak uvádí, že ochrana svědka se užije jako subsidiární opatření vůči ochraně poskytované na základě zákona o PČR. Smyslem této zvláštní ochrany je vedle zamezení případné odplaty právě také snaha, aby probíhající trestní řízení nebylo ovlivněno prostřednictvím nátlaku, jež může být na svědka vyvíjen.¹⁵²

Podobným opatřením jako výše uvedená zvláštní ochrana svědka je pak opatření dle ustanovení § 14 odst. 6 ZOTČ, a to konkrétně utajení totožnosti a podoby svědka. Podobně jako výše se také toto ochranné opatření týká oběti, která v rámci trestního řízení vystupuje jako svědek, zde je ochrana poskytována dle trestního řádu (viz § 55 TR). Prakticky se jedná o opatření, kdy jsou osobní údaje svědka (jméno, příjmení, bydliště atd.) vedeny mimo trestní spis a přístup k nim mají pouze orgány činné v trestním řízení (protokol o podání svědecké výpovědi pak osoba může podepsat smyšleným jménem). Lze souhlasit s odbornou literaturou, že z pohledu osoby obviněné (pachatele) se může aplikace takového opatření projevit omezením práva na obhajobu.¹⁵³ Využití anonymního svědectví (třeba i jako jediného důkazu), by mohlo být v rozporu s právem na spravedlivý proces, jak jej zakotvuje čl. 6 EÚLP, konkrétně by tím nebyla dodržena zásada kontradiktornosti. K tomuto se vyjádřila také judikatura Evropského soudu pro lidská práva, která víceméně připouští možnost zatajení identifikačních údajů svědka v rámci trestního řízení.¹⁵⁴ V souvislosti s tím plně souhlasím také s komentářovou literaturou, která uvádí, že: „*Jak vyplývá z citované judikatury Evropského soudu pro lidská práva, svědků s utajenou totožností může být využíváno ve spojení s dalšími důkazy opatřenými ve věci jen ve zcela nezbytné míře a při zajištění dostatečné kompenzace překážek, na které naráží obhajoba při použití anonymních svědectví.*“¹⁵⁵

¹⁵¹ DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

¹⁵² Vláda: Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením a o změně zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, č. 137/2001 Dz.

¹⁵³ GRIVNA, Tomáš. § 14 [Právo na ochranu před hrozcím nebezpečím]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 105, marg. č. 60.

¹⁵⁴ Např. v tomto ohledu významný rozsudek ESLP s číslem stížnosti 25088/07 ve věci Pesukic proti Švýcarsku.

¹⁵⁵ GRIVNA, Tomáš. § 14 [Právo na ochranu před hrozcím nebezpečím]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 106, marg. č. 63.

4.1.4. Právo na ochranu soukromí

S možnostmi utajení identity svědka, jak byly uvedeny výše, souvisí právo oběti na ochranu jejího soukromí dle čtvrtého dílu ZOTČ. Zatímco doposud uváděná opatření sloužila především k ochraně bezpečí oběti, ochrana jejího soukromí představuje především prvek před zabráněním její sekundární viktimizace ze strany okolí (veřejnosti, médií apod.).

Zákonná úprava ochrany soukromí oběti výslovně uvádí zákaz zveřejňování informací o její totožnosti a možná omezení ve vztahu k nakládání s osobními údaji oběti. V prvním případě zmiňuje zákaz zveřejnit informace umožňující zjistit totožnost oběti ustanovení § 15 ZOTČ, které dále odkazuje na podrobnější úpravu v trestním řádu (viz § 8a až § 8d TR). Trestní řád pak v předmětných ustanoveních stanoví podmínky možné publikace osobních údajů oběti ze strany osob zúčastněných na probíhajícím trestním řízení (nejen OČTŘ, ale i znalců, tlumočnicků nebo poskytovatelů pomoci obětem) vůči třetím osobám. Výslovný zákaz zveřejnit informace umožňující zjištění totožnosti poškozeného je uveden v souvislosti s přípravným řízením. Dle ustanovení § 8b TR nelze zveřejnit (a to jakýmkoliv způsobem) informace umožňující zjistit totožnost poškozeného, pokud jde o osobu mladší 18 let nebo se věc týká konkrétně vymezeného druhu trestné činnosti (TČ vraždy, zabití, obchodování s lidmi, týrání osoby ve společném obydlí, nebezpečného pronásledování, případně některý z trestných činů proti lidské důstojnosti a další). Je také výslovně zakázáno zveřejnit obrazové a zvukové záznamy či jakékoliv jiné informace týkající se hlavního líčení (nebo veřejného zasedání) v předmětné věci, jejichž prostřednictvím by bylo možné totožnost takto poškozeného zjistit.

Uvedená omezení trvají nicméně pouze do okamžiku, než poškozená osoba udělí se zveřejněním svých osobních údajů výslovný souhlas (v případě její smrti takový souhlas mohou vyslovit osoby poškozenému blízké). Stejně tak se uvedená omezení publikace osobních údajů poškozeného neuplatní ani v některých specifických situacích, například v případě, že je po dané osobě vyhlášeno pátrání. Zákonná úprava dále stanoví, že identifikační údaje poškozeného lze v nezbytném rozsahu zveřejnit také, pokud je to potřebné pro dosažení účelu trestního řízení (například v situacích, kdy se nedaří daný případ objasnit a zveřejnění takových informací by mohlo vést k přihlášení dalších svědků či získání více důkazů)¹⁵⁶, umožňuje-li to trestní řád (typicky v rámci zásady tzv. veřejnosti hlavního líčení), případně odůvodňuje-li to veřejný zájem (ten musí nicméně dle zákonné dikce převážit nad právem na ochranu soukromí poškozené osoby). Uvedenou situaci si lze v praxi snadněji představit spíše než u poškozeného,

¹⁵⁶ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-600-7.

u osoby, proti níž se řízení vede – např. půjde o trestnou činnost vysoce postaveného ústavního činitele nebo bude obviněná osoba na útěku, přičemž se jedná o osobu nebezpečnou pro své okolí.¹⁵⁷ U všech čtyř zmíněných důvodů, kdy se zákaz zveřejnění neuplatní je třeba pamatovat na podmínku, kterou zákon sice výslovně zmiňuje jen u převahy veřejného zájmu, uplatní se ale u všech důvodů. K tomuto uvádí komentářová literatura, že „Ačkoli z dikce zákona vyplývá, že v prvních třech případech je zveřejnění možno ex lege bez dalšího a jen v posledním jmenovaném případě musí ex offio příslušný orgán činný v trestním řízení poměřovat veřejný zájem a soukromý zájem dotčené osoby, účinná ochrana základních lidských práv, zejména práv zakotvených ve všech třech odstavcích čl. 10 Listiny, vyžaduje, aby příslušný orgán činný v trestním řízení tyto zájmy poměřoval vždy, i když mu komentované ustanovení tuto povinnost výslovně ukládá jen ve čtvrtém uvedeném případě. Bezpodmínečná formulace prvních třech případů tak neznamená nic jiného, než že v nich zpravidla bude míra veřejného zájmu na zveřejnění převažovat, neboť jde typově o případy, v nichž je zveřejnění mimořádně důležité pro naplňování účelu trestního řízení.“¹⁵⁸

Konečně, poslední ustanovení čtvrtého dílu ZOTČ umožňuje oběti (nebo jejímu zástupci, opatrovníkovi nebo také důvěrníkovi)¹⁵⁹ požádat, aby se se zde uvedeným výčtem jednotlivých druhů osobních údajů mohli seznamovat jen OČTŘ, případně úředníci Probační a mediační služby. Zde již ale normotvůrce pamatoval na možný střet řádného uplatnění práva obviněného na obhajobu a ochrany poškozeného. Výslovně totiž uvádí, že žádost lze prolomit v případech, kdy je to nezbytné pro dosažení účelu trestního řízení nebo pro řádné uplatnění práva na obhajobu osoby, proti níž se trestní řízení vede.¹⁶⁰

Ochrana soukromí oběti je v současnosti velmi aktuálním tématem s ohledem na kauzy týkající se zveřejňování osobních údajů obětí v poslední době. Příkladem může být vedle již v úvodu zmíněné kauzy také nedávno medializovaný případ sebevraždy nezletilé oběti pohlavního zneužití v Polsku, jejíž identita byla zveřejněna médií, což bylo následně velmi kritizováno. V případě medializace (ale i mimo mediální prostor) konkrétní trestné činnosti často dochází k tomu, že hlavní pozornost je soustředěna na osobu pachatele. V drtivé většině případů se napříč veřejností můžeme setkat s rozbořem spáchaného trestného činu z pohledu pachatele, jen velmi málo prostoru je věnováno osobě oběti a tomu, jaký dopad měl trestný čin

¹⁵⁷ DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-600-7.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ K institutu důvěrníka viz blíže následující část týkající se ochrany oběti před druhotnou újmou.

¹⁶⁰ Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), § 16.

na ni. Je třeba si uvědomit, že ochrana soukromí a tato skutečnost (tedy, že pozornost je po zveřejnění konkrétního případu věnována primárně osobě pachatele, a nikoliv dopadu trestné činnosti na oběť) jsou dvě rozdílná témata. Na první pohled by se mohlo zdát, že věnování pozornosti osobě oběti představuje narušení jejího soukromí (jež ve svém důsledku může vést k sekundární viktimizaci). S takovým názorem nelze souhlasit. Je rozdíl soustředit pozornost na oběť ve smyslu hledání důvodu, proč pachatel trestného činu směřoval své kriminální jednání zrovna vůči ní, kdy pozornost se oběti dostává spíše v negativním smyslu (proč neutekla, proč se nezachovala jinak) a ve smyslu zkoumání dopadů trestné činnosti na její život.

4.1.5. Právo na ochranu před druhotnou újmou

Tato oblast konkrétních práv oběti do jisté míry souvisí s předchozí částí týkající se ochrany jejího soukromí. V předchozích částech se zákonná úprava zaměřovala spíše na bezpečnost, případně ochranu soukromí oběti. Pátá část ZOTČ se věnuje ochraně oběti před druhotnou újmou. Domnívám se, že důležitost ochrany oběti před opakovanou či druhotnou újmou (sekundární viktimizací) je vzhledem k obsahu této práce stěžejní, což potvrzuje také větší rozsah ustanovení, jaký této části práv obětí zákonodárce věnoval. Jejím obsahem jsou zejména pravidla vyjadřující snahu minimalizovat psychickou zátěž oběti po tom, co se rozhodla trestnou činností ohlásit. Konkrétně např. při podávání výpovědi o daném jednání osoby, jež oběť označila za pachatele. Zvláštní zřetel je zde pak kladen na citlivý přístup vůči zvláště zranitelné oběti.

Jako první je upravena možnost oběti a jí blízké osoby požádat o zajištění (tato žádost může mít podobu písemnou, ale i ústní, forma není předepsána), aby nepřišla při úkonech v rámci trestního řízení do kontaktu s osobou, která se měla trestného činu dopustit (viz § 17 odst. 1 ZOTČ). Dle komentářové literatury může takovou žádost vedle oběti učinit také osoba jí blízká, jež je vzhledem k prováděnému úkonu v postavení svědka, osoby podávající vysvětlení nebo se jinak aktivně daného úkonu účastní.¹⁶¹ V případě, že se jedná o úkon, kdy je střet oběti s údajným pachatelem nezbytný, může požádat, aby k takovému kontaktu došlo v minimální možné míře, tedy pouze v rámci průběhu daného úkonu, nikoliv před jeho započatím a po jeho skončení (viz § 17 odst. 2 ZOTČ). Zákon pak výslovně uvádí, že v případě, že se jedná o zvláště zranitelnou oběť, takové žádosti mají příslušné orgány povinnost vyhovět, pokud to nevyklučuje povaha prováděného úkonu (nezbytný bude kontakt oběti a osoby obviněné například při tzv. konfrontaci dle ustanovení § 104a TŘ).

¹⁶¹ DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

Ve vztahu k tomuto opatření se nejčastěji zmiňují oddělené čekárny v rámci soudních budov nebo v rámci prostor, kde má dojít k výslechu účastníků trestního řízení. Takto oddělené místnosti vyhrazené pro oběť pro ni představují místo, kde může vyčkat daného úkonu, aniž by musela strpět bezprostřední přítomnost obviněného (který typicky čeká na daný úkon spolu s ní) a čelit tak pravděpodobné sekundární újmě. Problémy v budování oddělených čekáren bohužel představují nejen finanční stránka věci, ale také kapacitní možnosti daných budov, kdy je známým faktem, že u starších budov nepostačují kapacity ani na dostatečný počet jednacích síní, natož na budování oddělených místností vyhrazených pro oběti a jejich blízké osoby. Relativně snadným, i když ne zcela ideálním řešením, může být pro oběť alespoň zajištění, aby byla předvolána v rozdílný čas než pachatel a předešlo se tak situaci, kdy bude nucena vyčkat na daný úkon v často stísněných prostorách chodby soudní budovy. Odborná literatura k tomu trefně dodává, že dostačujícím by v souvislosti s institutem oddělených čekáren bylo i to (pokud již jsou takové zřízeny), aby se o možnosti jejich využití oběť včas dozvěděla.¹⁶² Dodává pak, že jednoduchým řešením k zajištění vědomosti oběti o existenci oddělených čekáren by bylo uvést tuto informaci například v rámci předvolání. Plně souhlasím rovněž s tvrzením, že má být iniciativou soudu, aby byly čekárny v potřebných případech využívány (což zcela odpovídá také povinnosti dbát ochrany obětí před sekundární viktimizací), kdy v současnosti se tak děje spíše na popud samotné oběti. Vedle takových čekáren je pak další možností, jak předejít fyzickému kontaktu mezi obětí a pachatelem, využití technických zařízení (např. videokonferenční zařízení, polopropustná skla apod.). Takové opatření představuje jistě méně technicky náročný prostředek, jak daného cíle dosáhnout. Trestní řád přitom výslech svědka prostřednictvím videokonferenčního zařízení výslovně umožňuje, respektive upravuje jeho podmínky (viz § 111a TŘ). V neposlední řadě je možné také provést výslech svědka v nepřítomnosti obviněného, kdy ale musí být obava, že by svědek nevyprávěl v jeho přítomnosti pravdu nebo by mu jeho přítomností hrozila újma na zdraví, smrt nebo jiné vážné nebezpečí (viz § 209 TŘ). Právo na obhajobu je obviněnému v takovém případě zajištěno tím, že je následně s obsahem výpovědi seznámen, může se k ní vyjádřit i prostřednictvím soudu klást svědkovi otázky.

U samotného výslechu (nebo také podání vysvětlení) pak zákonodárce specifikuje požadavky na formulaci dotazů. Dané ustanovení zakotvuje zákaz vyslychajícího orgánu pokládat oběti pro ni intimní otázky, pokud nejsou důležité pro objasnění dané věci, respektive

¹⁶² JELÍNEK, Jiří a GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7, s. 56.

objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení (tj. jejich zodpovězení není důležité pro meritorní rozhodnutí, netýkají se postupu trestního řízení nebo nejsou potřebné pro uplatnění nároku dané osoby na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení).¹⁶³ Výslovně je také zmíněna povinnost vyslychajícího pokládat otázky týkající se intimní oblasti zvláště šetrným způsobem. Komentářová literatura k tomuto uvádí, že zvláště šetrným způsobem je třeba rozumět „*nejen volbu vhodných výrazových prostředků, ale i způsob, jakým je otázka položena. Zákon blíže specifikuje formulaci otázek. Ty musejí být formulovány při zachování potřebné ohleduplnosti a musejí být přizpůsobeny věku, osobním zkušenostem a psychickému stavu oběti.*“¹⁶⁴ Mezi zákonné požadavky na provedení výslechu (podání vysvětlení) oběti je zařazena i povinnost klást tyto otázky v takovém rozsahu, aby nebylo později potřebné výslech opakovat a vystavovat tak oběť opětovně stresujícím situacím (a tím riziku druhotné újmy). Konkrétní vymezení toho, jaké otázky lze definovat jako intimní, zákon nenabízí. Za takové lze považovat dotazy týkající se oblasti sexuality dané osoby (důvodová zpráva k ZOTČ pak uvádí, že se jedná pouze o příklad, tudíž lze předpokládat, že okruh toho, co spadá do intimních otázek je možné rozšířit).¹⁶⁵ Je na místě podotknout, že mezi otázky takového typu je třeba zahrnout i otázky směřující do čistě osobní sféry dané osoby a nemusí se týkat jen její sexuality. V praxi pak bude záležet na vyhodnocení charakteru konkrétního dotazu vyslychajícím. V tomto směru lze souhlasit s odbornou literaturou, když uvádí, že je také na vyslychané osobě, jestli danou otázku považuje za intimní.¹⁶⁶ K tomuto jí je umožněno vznést proti takové otázce námitku (viz § 18 odst. 2 ZOTČ) a vyjádřit tak svůj nesouhlas s položením takto intimního (a navíc dle oběti s okolnostmi důležitými pro rozhodnutí ve věci také nesouvisejícího) dotazu. Procesně je institut námitek upraven tak, že se podaná námitka uvede v protokolu sepisovanému o daném úkonu a vyslychající orgán o ní musí zároveň ihned rozhodnout.

Oběť může také požádat, aby vyslychajícím byla specifická osoba ve smyslu výběru, zda výslech bude veden osobou stejného nebo opačného pohlaví (viz § 19 odst. 1). Taková volba je logicky možná jen v rámci přípravného řízení. Pokud je vyslychaným zvláště zranitelná oběť, její žádosti je třeba vyhovět (pokud je to fakticky možné). Jedinou výjimku představuje situace, kdy například není možné daný výslech odložit a zvolenou osobu vyslychajícího nelze

¹⁶³ GRIVNA, Tomáš. § 18 [Podání vysvětlení a výslech oběti]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 119, marg. č. 4.

¹⁶⁴ GRIVNA, Tomáš. § 18 [Podání vysvětlení a výslech oběti]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 120, marg. č. 7.

¹⁶⁵ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), č. 45/2013 Dz.

¹⁶⁶ GRIVNA, Tomáš. § 18 [Podání vysvětlení a výslech oběti]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 119, marg. č. 2.

momentálně zajistit.¹⁶⁷ Právo zvlášť zranitelné oběti je v tomto směru navíc posíleno o možnost požadovat také tlumočníka určitého pohlaví (viz § 10 odst. 2 ZOTČ), nezáleží přitom na stadiu trestního řízení a na tom, kdo je vyslychajícím orgánem (tj. není zde omezení spočívající v možnosti využít této volby pouze v rámci přípravného řízení). Důvodem pro odmítnutí takové žádosti by teoreticky mohla být podobná skutečnost jako výše, tedy že tlumočnick zvoleného pohlaví není k zastížení.

Ustanovení § 20 ZOTČ pak ve vztahu k výsledku zvlášť zranitelné oběti upravuje další speciální požadavky. K již uvedeným vyšším standardům ochrany tak ZOTČ přidává také opětovně vyjádřený citlivý přístup ke zvlášť zranitelné oběti při jejím výsledku a potřebu zohlednit také konkrétní okolnosti daného případu (viz § 20 odst. 1 ZOTČ). Takto obecné pojmy nicméně zákonodárce nedefinuje a blíže nspecifikuje k jakým konkrétním okolnostem se má přihlídnout. Odborná literatura nabízí v tomto odkaz na evropskou úpravu, kdy preambule Směrnice relativně rozsáhle konkretizuje dané okolnosti, ke kterým je třeba přihlídnout (např. věk, pohlaví, etnická příslušnost oběti, její náboženské vyznání, zdravotní stav, ale také závislost oběti na pachateli a její vztah k němu, stejně tak také povahu a okolnosti trestného činu apod.). Uvedeného zvlášť citlivého přístupu a schopnosti zhodnotit všechny potřebné okolnosti daného případu je schopná jen osoba, která má o problematice obětí trestných činů a jejich psychice alespoň základní znalosti. Druhý odstavce předmětného ustanovení tak zakotvuje pravidlo výsledku zvlášť zranitelné oběti (v přípravném řízení) osobou k tomu proškolenou. Zákonná úprava připouští teoretickou personální nevybavenost vyslychajícího orgánu, kdy výslech může vést i osoba nevyškolená. Přísnější úprava se týká výsledku dětí, u kterých je stanoveno, že jejich výslech provádí odborně vyškolená osoba vždy (výjimkou je jen situace, kdy se jedná o neodkladný úkon a vyškolenou osobu nelze zajistit), navíc podle trestního řádu je výsledku dítěte přítomen i pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí (viz § 102 TR). Ustanovení také zmiňuje, že výslech má být proveden ideálně také v prostorách k tomu určených. V praxi se jedná o speciální výslechové místnosti, jejichž význam tkví především v tom, že oběť není nucena podávat výpověď ve stresujícím a nepřívětivém prostředí. Díky prostoru, který působí na oběť přívětivějším dojmem je mnohem větší šance předejít teoretické sekundární viktimizaci zapříčiněné právě také nelaskavým prostředím typických výslechových místností. Z tohoto pohledu je také zásadní pokyn neprovádět výslech zvlášť zranitelné oběti opakovaně (viz § 20 odst. 3 ZOTČ) a nezvyšovat

¹⁶⁷ GŘIVNA, Tomáš. § 19 [Podání vysvětlení a výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVA, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 122, marg. č. 4.

tak riziko druhotné újmy. V případě, že je daný výslech přeci jen třeba opakovat (například z důvodu jeho doplnění), má tento provádět totožná osoba, která výslech již vedla. Výjimkou nicméně mohou dle zákonné dikce být vážné důvody, kterými jsou myšleny především překážky v práci (daná osoba čerpá nemocenskou, dovolenou, mateřskou dovolenou apod.) nebo pro jinou nemožnost provést výslech znovu (konkrétní vyslychající již u daného orgánu nepůsobí, je vyloučena z daného prošetřování z důvodu podjatosti atd.).¹⁶⁸ Navíc, pokud si zvláště zranitelná oběť nepřeje se bezprostředně vizuálně setkat s osobou proti níž se řízení vede (podezřelou osobou), učiní se k tomu možná opatření. Zákon příkladem uvádí, že je možné využít audiovizuální techniku. Pokud by však takové opatření znamenalo například porušení práva na obhajobu nebo ohrožení výsledku daného úkonu, představuje to závažný důvod pro nevyhovění přání oběti.¹⁶⁹ Předmětné ustanovení se použije také pro podání vysvětlení oběti (viz § 20 odst. 5 ZOTČ).

Novým institutem, který zákonodárce přijetím zákona o obětech trestných činů pro posílení ochrany obětí doplnil, je právo na doprovod důvěrníkem upravené ustanovením § 21 ZOTČ. Trestní řád již před přijetím ZOTČ obsahoval v rámci ustanovení o vyloučení veřejnosti z jinak veřejného hlavního líčení možnost přítomnosti dvou důvěrníků obžalovaného, ale i osoby poškozené (viz § 201 odst. 2 TŘ).¹⁷⁰ Jak uvádí komentářová literatura, „*Jedná se o významnou, zejména morální a psychickou podporu oběti, jejíž doprovod byl dříve odkázán na čekárnu. Naproti tomu dnes, pokud se tento doprovod stane důvěrníkem, může oběť doprovázet obrazně řečeno za dříve zavřené dveře.*“¹⁷¹ Jakákoliv oběť si tak může vybrat fyzickou osobu dle svého uvážení, která ji může doprovázet při všech úkonech v průběhu celého trestního řízení (již i při podání vysvětlení). Může jít o jakoukoliv osobu plně způsobilou k právním úkonům, typicky se bude jednat o osobu, která je oběti nějakým způsobem blízká a může jí tak poskytnout psychickou oporu (může být zároveň také zmocněncem oběti). Jediné omezení v souvislosti s osobou důvěrníka je, že nesmí jít o osobu, která se již dané věci nějakým způsobem účastní (např. nelze zvolit jako důvěrníka obviněného, znalce, obhájce nebo svědka). Skutečnost, že důvěrník má pro oběť představovat zejména psychickou pomoc značí, že není přípustné, aby tato osoba jakkoliv zasahovala do probíhajícího úkonu (viz § 21 odst. 3 ZOTČ).

¹⁶⁸ DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

¹⁶⁹ GRIVNA, Tomáš. § 20 [Podání vysvětlení a výslech zvláště zranitelných obětí]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 126, marg. č. 15.

¹⁷⁰ GRIVNA, Tomáš. § 21 [Právo na doprovod důvěrníkem]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 128, marg. č. 1.

¹⁷¹ DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

Dle odborné literatury: „*Důvěrník poskytuje oběti především psychickou a morální podporu, stojí obrazně řečeno po jejím boku a pomyslně představuje její další "oči a uši", nikoli však "ústa". To znamená, že nemá právo jakkoliv zasahovat do průběhu úkonu, jehož se spolu s obětí fyzicky účastní*“¹⁷². Zasáhnout do průběhu úkonu může jen v případě, že je zároveň v postavení zmocněnce oběti. V případě, že důvěrník oběti přeci jen neoprávněně ovlivňuje prováděný úkon (narušuje jeho průběh), je to jeden z důvodů pro jeho vyloučení z účasti na daném úkonu. Dalším důvodem pro neumožnění účasti důvěrníka na úkonu je také ohrožení jeho účelu (např. rodič dítěte, které má vypovídat, ale mohlo by přítomností rodiče ovlivněno apod.).¹⁷³ V případě vyloučení konkrétního důvěrníka má být oběti umožněno zvolit si nového (pokud je to proveditelné a nejedná se například o neodkladný nebo neopakovatelný úkon).

Konečně, v souvislosti s ochranou oběti před druhotnou újmou jí zákonná úprava přiznává také právo v kterémkoliv stadiu trestního řízení prohlásit, jaký dopad na její dosavadní život trestný čin měl (viz § 22 ZOTČ). Oběti je umožněno prostřednictvím prohlášení dát najevo v jakém rozsahu měla trestná činnost dopad nejen její zdraví (a to jak psychické, tak i fyzické), její rodinné nebo pracovní vztahy, ale také na její majetkovou situaci. Tím je oběti umožněno být alespoň zčásti aktivním účastníkem daného řízení a nezůstat jen v roli subjektu poskytujícího maximálně svědeckou výpověď. Institut prohlášení o dopadech trestného činu odráží také požadavek evropské právní úpravy na právo oběti být slyšena nejen v souvislosti s podáním svědecké výpovědi. V zahraničí je tento institut známý jako tzv. *victim impact statement* (česky ekvivalent právě k prohlášení oběti o následcích). Jeho původ nalezneme především v angloamerické právní kultuře (poprvé byl představen v USA v 80. letech dvacátého století jako odpověď na hlasy volající po vyrovnání práv obviněných a obětí).¹⁷⁴ Fakt, že oběť může aktivně vyjádřit, jakým způsobem ji trestný čin zasáhl představuje dle mého názoru velmi účinnou prevencí před druhotnou újmou. Jednak může takové prohlášení působit na oběť terapeuticky (oběť se skrze písemné nebo ústní vyjádření může s prožitým traumatem vyrovnat), jedná se také o realizaci již zmiňovaného práva oběti být slyšena (jak je požadováno čl. 10 Směrnice) a slouží také jako důkazní prostředek pro rozhodování soudu (při rozhodování o druhu a výměře trestu, ale také při rozhodování o výši náhrady škody a nemajetkové újmy oběti). Forma prohlášení může mít písemnou, ale i ústní podobu (komentářová literatura pak

¹⁷² DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

¹⁷³ GŘIVNA, Tomáš. § 21 [Právo na doprovod důvěrníkem]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 129, marg. č. 11.

¹⁷⁴ GŘIVNA, Tomáš, ŠIMÁNOVÁ, Hana. § 22 [Prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 130, marg. č. 1.

zmiňuje, že dopady trestného činu může vyjadřovat dokonce i malůvka, básnička a jiné projevy charakteristické například pro děti nebo osoby stížené duševní poruchou).¹⁷⁵ Důležité je také zmínit, že prohlášení lze učinit i opakovaně. Podkladem pro to je již samotný fakt, že prohlášení lze podat kdykoliv v průběhu trestního řízení (nejen v přípravném řízení, řízení před soudem, ale také v případném odvolacím řízení nebo v řízení o mimořádném opravném prostředku). Je to logická interpretace daného ustanovení, kdy i samotné trestní řízení (jeho vedení, ale například i jeho prodlužování) může pro oběť znamenat kumulaci dopadů trestného činu na ni (průtahy v řízení i řízení samotné mohou být zdrojem prohlubování její újmy). Již podané prohlášení (například v písemné formě) pak lze také doplňovat ústně, případně může být na jeho obsah oběť dotazována soudem, obviněným nebo jeho obhájcem při hlavním líčení. Právo učinit prohlášení o dopadech trestného činu je osobní povahy, tj. může jej učinit pouze oběť, nikoliv například její zmocněnec nebo jiná osoba. Zmocněnec oběti nicméně samozřejmě může pomoci se samotnou formulací daného prohlášení. V zahraniční úpravě se lze setkat se dvěma typy tohoto prohlášení – a to konkrétně prohlášením přímo samotné oběti (tzv. *victim personal statement*) a prohlášením nepřímé oběti, například pozůstalé rodiny (tzv. *family impact statement*). V případě české právní úpravy je za oběť považována i osoba pozůstalá po přímé oběti (viz § 2 odst. 3 ZOTČ), tudíž v rámci tuzemské úpravy může prohlášení o dopadech trestného činu podat také osoba pozůstalá po oběti.¹⁷⁶ Obsah prohlášení není zákonodárcem vymezen. Lze nicméně souhlasit s literaturou, která uvádí, že za limitaci obsahu prohlášení se považují takové projevy, které by naplňovaly skutkovou podstatu některých trestných činů (typicky pomluvy nebo křivého obvinění).¹⁷⁷ Jistým omezením pak může být také skutečnost, že soud pravděpodobně nebude přihlížet k různým hodnotícím soudům a projevům popisujícím charakter obviněného, stejně jako k případnému návrhu na uložení konkrétního trestu a podobně (vyplývá to například z omezení uvedeného v ustanovení § 212a TR, jež zmiňuje, že ústní prohlášení lze přerušit, pokud se jeho obsah bude zjevně odchylovat ze svého rámce). Oběť by se tak v rámci prohlášení měla držet opravdu jen popisu následků, kterým je nucena vlivem daného trestného činu čelit. Jak už bylo naznačeno, může podrobně popsat zdravotní následky spočívající ve fyzické nebo psychické újmě, změnu jejího sociálního života včetně

¹⁷⁵ GŘIVNA, Tomáš, ŠIMÁNOVÁ, Hana. § 22 [Prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 131, marg. č. 5.

¹⁷⁶ GŘIVNA, Tomáš, ŠIMÁNOVÁ, Hana. § 22 [Prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 130, marg. č. 2.

¹⁷⁷ GŘIVNA, Tomáš, ŠIMÁNOVÁ, Hana. § 22 [Prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její život]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 132, marg. č. 7.

ovlivnění její rodiny, jejích pracovních výsledků, jejího každodenního života, finanční dopady trestného činu a podobně. Souhlasím s komentářovou literaturou, že pokud jde o zavedení oficiálně předepsaného vzoru prohlášení, neznamenaloby to pro ochranu obětí před druhotnou újmou krok správným směrem. Formulářová podoba prohlášení se závazně vymezenými konkrétními okruhy dopadů trestného činu na oběť nemůže postihnout nepravdělný rozsah a podoby viktimizace v konkrétních případech, stejně jako mnohotvárný dopad konkrétního trestného činu na různé oběti.¹⁷⁸ Skutečnost, že v tuzemské právní úpravě tak není formálně stanoveno, jakou podobu má prohlášení oběti mít (a současně jsou zde prostřednictvím pomáhajících organizací nebo Policie ČR¹⁷⁹ k dispozici různé vzorové dokumenty, které může oběť využít), vnímám pozitivně. Co ale na druhou stranu lze aplikační praxi v souvislosti s institutem prohlášení vytknout, je přístup některých orgánů ke konkrétnímu danému prohlášení. V praxi může mít takové prohlášení bohužel někdy podobu jen několika řádků uvedených v rámci několikastránkového (a již výše kritizovaného) poučení předloženého ze strany policejního orgánu, které je součástí spisu, a na které soud v rámci projednání dané věci pouze odkáže k nahlédnutí. Případně je ze strany soudu při čtení daného prohlášení zvolen přednes, který je příliš „úřední“ a může tak na oběť působit jako bagatelizace důsledků trestného činu, což má přesně opačný než institutem prohlášení zamýšlený efekt. Institut prohlášení o dopadech TČ má také svou procesní rovinu výslovně upravenou trestním řádem (viz § 43 odst. 3 TR), kdy je takové prohlášení umožněno také poškozenému (který má zároveň postavení oběti dle ZOTČ).

Domnívám se, že v rámci trestního řízení má uvedené prohlášení zásadní význam zejména pro jeho autenticitu, kterou lze do objasňování dané věci vnést zásadní poznatky. Vedle výše uvedeného významu pro posílení ochrany oběti před prohlubováním viktimizace tak je tento institut pro orgány činné v trestním řízení jistě také platným prostředkem pro usnadnění dosažení účelu trestního řízení, tedy řádného zjištění skutku a spravedlivé potrestání jeho pachatele.

¹⁷⁸ DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

¹⁷⁹ Například vzor prohlášení uvedený na internetových stránkách Policie ČR. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/pravo-na-prohlaseni-o-dopadu-trestneho-cinu.aspx>

4.1.6. Právo na peněžitou pomoc

Pokud byla ochrana oběti před druhotnou újmou v předchozí části uvedena upozorněním na její důležitost s ohledem na počet ustanovení, která ji věnuje znění ZOTČ, u problematiky odškodňování obětí je zákonná úprava ještě obsáhlejší a teoreticky se tak jedná o jednu z těch nejzásadnějších oblastí na poli práv obětí.¹⁸⁰ Šestý a zároveň poslední díl týkající se konkrétních práv obětí upravuje podmínky přiznání finanční pomoci specifikovaným obětem ze strany státu, její výši, náležitosti žádosti a procesní aspekty rozhodování o žádosti o peněžitou pomoc a v neposlední řadě také poskytování peněžité pomoci v přeshraničních případech. ZOTČ tak komplexně převzal úpravu obsaženou v zákoně o poskytnutí peněžité pomoci obětem TČ a v některých ohledech dokonce upravuje právo na finanční podporu od státu šířeji. Jedním z nejzásadnějších rozdílů je přiznání takové pomoci některým obětem (konkrétně obětem trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti) i v případě, že utrpěli nemajetkovou újmu (a nikoliv majetkovou škodu). Důvodová zpráva pak k tomuto uvádí: „Účelem peněžité pomoci v tomto případě je úhrada nákladů spojených s poskytnutím odborné psychoterapie a fyzioterapie a jiné odborné pomoci.“¹⁸¹

Na úvod je důležité připomenout, že peněžitou pomoc poskytovanou ze strany státu je třeba odlišovat od náhrady škody, nemajetkové újmy a případného vydání bezdůvodného obohacení způsobených trestným činem a nárokováných ze strany poškozeného vůči obviněnému a to v tzv. adhezním řízení. Hlavní rozdíl mezi těmito dvěma instituty lze demonstrovat na jejich významu. Zatímco peněžitá pomoc od státu dle části šesté ZOTČ slouží jako podpora pro překonání složitější sociální situace, ve které se oběť vlivem trestného činu ocitla (typicky tak slouží např. na úhradu zdravotních výdajů, jako náhrada za ušlý zisk v případě, že oběť nemůže kvůli následkům trestné činnosti na ní spáchané vykonávat povolání apod.), u náhrady škody a nemajetkové újmy je účel odlišný. Náhrada škody, nemajetkové újmy, případně vydání bezdůvodného obohacení se v adhezním řízení nárokuje jako odškodnění za spáchaní trestného činu na oběti. Soud o návrhu poškozeného (v rámci adhezního řízení) rozhoduje v rámci odsuzujícího rozsudku, kdy tento návrh musí být podán nejpozději při hlavním líčení, a to ještě před provedením dokazování. Nárok uplatňuje poškozený vůči konkrétnímu obviněnému a musí specifikovat alespoň jeho přibližnou (minimální) výši, kdy zároveň je povinen svůj nárok dokládat (viz § 43 odst. 3 TŘ). Získání peněžité pomoci od státu dle ZOTČ je tak z pohledu administrativní a procesní složitosti pro oběť jednodušší, i když i

¹⁸⁰ Ačkoliv není na místě upozadit již uvedená práva obětí trestných činů co do jejich důležitosti.

¹⁸¹ Vláška: Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), č. 45/2013 Dz.

zde je třeba podat formální žádost, jejíž náležitosti zákon upravuje poměrně podrobně (viz § 31 ZOTČ) nebo dokládat svou majetkovou situaci (viz § 31 odst. 1 písm. c). Zásadní je také uvést vzájemný vztah uvedených institutů. Vzájemnou spojitost mezi nimi lze přirovnat ke vztahu subsidiarity, kdy peněžitou pomoc poskytne stát pouze v případě, že nebyla nahrazena škoda nebo nemajetková újma ze strany pachatele, tzn. pokud by bylo oběti v postavení poškozeného v adhezním řízení přiznáno odškodnění alespoň částečně, ve zbytku lze poskytnout peněžitou pomoc. Komentář k zákonné úpravě pak dodává, že i pokud by bylo odškodnění poskytnuto například ze strany pojišťovny, jednalo by se o stejný případ a stát by peněžitou pomoc nepřiznal.¹⁸² Újma způsobená spácháním trestného činu má být primárně odškodňována jeho pachatelem, což dokládá i ustanovení o možnosti nepřiznat nebo snížit peněžitou pomoc ze strany státu, pokud oběť nevyužila všech zákonných možností k uplatnění svého nároku vůči pachateli, tedy primárně povinném subjektu (viz § 29 písm. b) ZOTČ).¹⁸³ Zákonná úprava pak výslovně uvádí i přechod nároku vůči pachateli na odškodnění na stát, a to v rozsahu, v jakém byla z jeho strany oběti poskytnuta peněžita pomoc (viz § 33 ZOTČ).

Co se týká konkrétního vymezení podmínek pro přiznání peněžité pomoci dle části šesté ZOTČ, je zmíněno, kdo je oprávněnou osobou, předpoklady poskytnutí pomoci, její výše, možnost snížení či úplné nepřiznání pomoci a konečně také žádost o ni. Při určení oběti, která může o pomoc žádat se zohledňuje občanství, pobyt dané osoby a místo spáchání trestného činu (viz § 23 ZOTČ). Pokud jde o občany ČR, tam je pro přiznání zásadní, aby byl trestný čin spáchán na území ČR, pomoc se nicméně přizná i v případě, že se občan stane obětí v zahraničí (v tomto případě musí být navíc splněna podmínka trvalého pobytu, který má dlouhodobější charakter). Cizinci pak mohou peněžitou pomoc žádat pouze za předpokladu, že trestný čin byl spáchán na území ČR (navíc žadatel musí mít trvalý pobyt nebo oprávněně pobývat na území EU, pobývat v ČR alespoň 90 dnů nebo být azylantem, žádajícím o mezinárodní ochranu apod.). V ostatních případech je možné žádat o finanční podporu pouze, pokud je ČR vázána konkrétní mezinárodní smlouvou, která by toto upravovala. Další podmínkou pro možnost žádat o peněžitou pomoc jsou pak dle ustanovení § 26 ZOTČ následky a okolnosti daného trestného činu (tím musí být oběti ublíženo na zdraví, způsobena těžká újma na zdraví, způsobena smrt přímé oběti, případně musí jít o oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo o dítě, na kterém byl spáchán trestný čin týrání svěřené osoby a

¹⁸² DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

¹⁸³ GRIVNA, Tomáš. § 25 [Účel peněžité pomoci]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 156, marg. č. 7.

v souvislosti s trestným činem jim byla způsobena nemajetková újma). Důvodem pro nepřiznání pomoci (viz § 29 ZOTČ) je pak například skutečnost, že oběť neposkytuje potřebnou součinnost (např. nereaguje na výzvy k doplnění žádosti) nebo případ, kdy nedá souhlas k trestnímu stíhání, ač tento je ve specifických případech pro zahájení trestního stíhání potřebný. Navíc musí být pachatel uznán vinným, případně zproštěn obžaloby pro nepřičetnost nebo jde o věc odloženou (např. z důvodu, že se pachatele nepodařilo zjistit) nebo bylo trestní stíhání zastaveno.

Peněžité pomoc se poskytuje na žádost (viz § 30 ZOTČ), kterou oběť podává k Ministerstvu spravedlnosti, jež o ní také ve správním řízení rozhoduje. Jsou upraveny také lhůty k podání žádosti (subjektivní lhůta činí 2 roky a objektivní 5 let). Lze souhlasit s komentářovou literaturou, která uvádí: „*Účelem poskytnutí peněžité pomoci je překlenutí zhoršené sociální situace způsobené obětí trestným činem, proto nelze předpokládat, že by se oběť po 5 letech od spáchání trestného činu mohla dostat do zhoršené sociální situace v důsledku trestného činu.*“¹⁸⁴. Co však v souvislosti s žádostí o peněžitou pomoc vnímán jako podstatný nedostatek, je lhůta poskytnutá příslušnému orgánu k rozhodnutí o ní. ZOTČ totiž umožňuje Ministerstvu spravedlnosti rozhodnout o dané žádosti ve lhůtě až 3 měsíců, kdy tuto již tak dlouhou lhůtu lze dle ustanovení § 30 odst. 3 ZOTČ ještě prodloužit (pro složitost případu, o dobu potřebnou k vypracování znaleckého posudku apod.). Existují sice prostředky obrany dle správního řádu (například obrana proti nečinnosti orgánu ve formě žádosti o učinění opatření proti ní, případně ve formě žaloby ve správním soudnictví). Domnívám se ale, že již zákonem poskytnutá základní lhůta pro rozhodnutí v délce 3 měsíců je naprosto v rozporu s účelem a smyslem poskytování peněžité pomoci. Tento prostředek ochrany oběti má sloužit k tomu, aby si oběť ve složité situaci, která se často nachází právě i ve finanční tísní, mohla dovolit uhradit potřebnou odbornou pomoc, a to co nejdříve. Rozhodně nemá jít o princip, kdy si takové náklady oběť hradí sama a následně tuto částku žádá od státu jako pomoc dle zákona o pomoci obětem trestných činů.

Právo na peněžitou pomoc od státu zároveň představuje jisté potvrzení faktu, že stát v určitém ohledu selhal, když nedokázal oběť před trestným činem ochránit. Také proto byla v nedávné době přijata úprava, která zavádí zvláštní účet peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí vedený Ministerstvem spravedlnosti dle zákona č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení.

¹⁸⁴ GŘIVNA, Tomáš. § 30 [Posuzování žádosti o peněžitou pomoc]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 173–174, marg. č. 6.

4.2. Práva poškozeného upravená trestním řádem

Jak uvádí důvodová zpráva k ZOTČ: „*Trestní předpisy (trestní řád) mají na oběť odlišný pohled. Oběť je buď objektem zájmu orgánů činných v trestním řízení (jako nositel důkazu), který svou výpověď může přispět k nalézání materiální pravdy a k odsouzení pachatele, nebo procesním subjektem, resp. stranou, která je nadána určitým rozsahem práv a povinností (poškozený). Výkon těchto práv směřuje především k naplnění účelu trestního řízení.*“¹⁸⁵

Výše v kapitole věnující se rozdílu mezi pojmy „oběť“ a „poškozený“, bylo uvedeno, že trestní řád pracuje s pojmem poškozeného. Trestní řád, jako procesní rovina úpravy postavení oběti, zakotvuje některá práva poškozeného¹⁸⁶ jako subjektu a současně také procesní strany trestního řízení. Právní úprava tak přiznává poškozenému určitá oprávnění a zároveň mu poskytuje nástroje k jejich uplatnění tak, aby měl možnost ovlivnit průběh trestního řízení a také možnost uplatnit v adhezním řízení náhradu škody (nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení), která mu byla trestným činem způsobena.

Na úvod je třeba podotknout, že povaha přístupu k poškozenému je zmíněna už v úvodních ustanoveních TŘ, která upravují procesní zásady. Jak uvádí ustanovení § 2 odst. 15 TŘ, OČTŘ jsou povinny *umožnit poškozenému plné uplatnění jeho práv, o kterých je třeba ho podle zákona vhodným způsobem a srozumitelně poučit, aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků.* Za zásadní však považuji pokračování daného ustanovení za středníkem, které stanoví povinnost OČTŘ vést trestní řízení *s potřebnou ohleduplností k poškozenému a při šetření jeho osobnosti,* a to v rámci každé fáze trestního řízení. Odborná literatura pak k zakotvení postavení poškozeného v rámci základních zásad trestního řízení uvádí, že OČTŘ jsou nejen povinny dbát veškerých poškozenému přiznaných práv a oprávnění, ale toto dodržovat také s ohledem na konkrétní osobu poškozeného (z hlediska věku, sociálního postavení, zdravotního stavu apod.) tak, aby nedocházelo k sekundární viktimizaci.¹⁸⁷ Takové vymezení statusu poškozeného je přínosné s ohledem na fakt, že slouží jako interpretační vodítko pro další procesní normy, jež by tak měly být vykládány v souladu s ním. Vzhledem k opomíjení role oběti v trestním řízení v minulosti je dle mého názoru takové vymezení v rámci základních zásad důležitým posunem k vyrovnání přístupu OČTŘ vůči osobě, proti níž se vede trestní řízení a vůči poškozenému.

¹⁸⁵ Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), č. 45/2013 Dz.

¹⁸⁶ K rozdílu mezi poškozeným a obětí viz kapitola 1.3. této práce, pro dodržení zákonné terminologie budu v rámci této kapitoly používat pojem poškozený tak, jak jej uvádí TŘ.

¹⁸⁷ ŠÁMAL, Pavel. § 2 [Základní zásady trestního řízení]. In: ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 60.

Přesto, že tedy účel trestního řízení (jak je formulován v současnosti v ustanovení § 1 odst. 1 TŘ) neobsahuje jako cíl řádné odškodnění poškozených trestným činem ani povinnost jednat s poškozeným v rámci trestního řízení se zvláštní péčí, uvedení těchto požadavků mezi základními zásadami je jistě vhodným způsobem, jak posílit postavení poškozeného v rámci trestního procesu.

Konkrétní práva poškozeného pak trestní řád upravuje zejména ve svém ustanovení § 43, který zmiňuje škálu oprávnění, jimiž může poškozený zasáhnout do průběhu trestního řízení. Příkladem lze uvést právo poškozeného *činit návrh na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání* (v případech odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu) nebo právo se *před skončením řízení k věci vyjádřit* (např. právo závěrečné řeči v hlavním líčení). Tato práva má každý poškozený bez ohledu na to, jestli má zároveň nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení způsobené trestným činem. Třetí odstavce předmětného ustanovení zakotvuje možnost poškozeného navrhnout soudu, aby v odsuzujícím rozsudku obžalovanému uložil povinnost nahradit poškozenému škodu a nemajetkovou újmu, vzniklé spácháním daného trestného činu, případně povinnost vydat bezdůvodné obohacení, které bylo trestnou činností získáno. V souvislosti s takto přiznaným právem poškozeného (který je tak také subjektem tzv. adhezního řízení, v němž se o soukromoprávním nároku poškozeného rozhoduje) nárokovat jemu vzniklou újmu po pachateli souběžně s probíhajícím trestním řízením zároveň trestní řád deklaruje další procesní práva. Typicky jde o práva spojená s možností navrhnout vydání opatření zajišťující majetek obviněného, a to až do výše způsobené újmy (viz § 47 odst. 1 a 2 TŘ) nebo o možnost podat odvolání proti rozhodnutí, konkrétně ale jen pro nesprávnost výroku o uplatněném nároku poškozeného (viz § 246 odst. 1 písm. d) TŘ). Ve vztahu k možnostem poškozeného bránit se opravnými prostředky proti rozhodnutí, ty jsou oproti obviněnému značně omezeny. Souhlasím přitom s odbornou literaturou, že *de lege ferenda* by bylo namístě umožnit také poškozenému obranu proti výroku, který se ho také dotýká (tedy také minimálně proti výroku o vině). Pádným argumentem je pro to už samotný fakt, že „*Výrok o vině je výchozím kritériem pro vyslovení výroku o náhradě škody.*“¹⁸⁸. K obecným podmínkám přiznání nároku na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení již bylo uvedeno výše v kapitole týkající se peněžité pomoci.

V následujících odstavcích podrobněji zmíním jen některá z procesních práv poškozeného, která jsou upravena trestním řádem.

¹⁸⁸ JELÍNEK, Jiří a GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7, s. 19.

4.2.1. Souhlas poškozeného s trestním stíháním

Jednou ze zásadních výjimek ze zásady legality trestního řízení je právní zakotvení možnosti poškozeného v některých případech ovlivnit, jestli bude trestní stíhání obviněného vůbec zahájeno. Právo poškozeného vyjádřit souhlas s trestním stíháním, neudělit ho, případně ho vzít zpět (pokud jde o taxativně vymezené trestné činy) dle ustanovení § 163 TŘ vyjadřuje střet veřejného zájmu na stíhání a potrestání pachatele trestného činu se soukromým zájmem poškozeného.¹⁸⁹ Zákonná úprava tuto možnost podmiňuje vztahem poškozeného k pachateli, a to odkazem na vztah příbuzenství, stejně jako je tomu v případě odmítnutí svědecké výpovědi upravené ustanovením § 100 odst. 2 TŘ. Souhlas s trestním stíháním pachatele v souvislosti s vyjmenovanými trestnými činy tak může udělit jen poškozený, který je vůči pachateli v postavení příbuzného v pokolení přímém, sourozence, osvojitele, osvojence, manžela, partnera nebo druha nebo je s pachatelem v rodinném nebo obdobném poměru a jeho případnou újmu by pociťoval jako svou vlastní. Smyslem úpravy je ponechat na rozhodnutí poškozeného, který je uvedeném poměru k pachateli, aby ve stanovené lhůtě (nejdéle 30 dnů) rozhodl, jestli je pro něj v dané situaci důležitější postih pachatele nebo zamezení případně negativních dopadů potrestání pachatele i na jeho osobu. Jelínek k tomu uvádí: „*Současná česká právní úprava tak vlastně presumuje, že na stíhání jiné osoby než osoby blízké bude mít poškozený vždy zájem. Takové tvrzení není ovšem ničím odůvodněno.*“¹⁹⁰ S tímto názorem souhlasím, jistě by bylo v zájmu poškozených mít možnost odvrátit trestní stíhání i ve vztahu k dalším osobám, zejména v případech méně závažné trestné činnosti. Jelínek také *de lege ferenda* navrhuje zařadit do taxativního výčtu § 163 TŘ nedbalostní trestné činy, které v něm nyní zcela absentují. Přitom u méně závažných trestných činů by měl mít poškozený možnost rozhodnout o zahájení trestního stíhání spíše než u úmyslných trestných činů, jak jsou nyní ve výčtu uvedeny.¹⁹¹ Zákodárce podle mého názoru správně zvolil úpravu ve vztahu k závažnějším trestným činům, u kterých veřejný zájem na tom stíhat a potrestat jejich pachatele převáží nad soukromým zájmem poškozeného teoreticky „ochránit“ jej před postihem (případně kde může být ne/udělení souhlasu ovlivněno). Výjimky z dispozičního práva poškozeného ovlivnit, zda bude proti pachateli zahájeno trestní stíhání jsou upraveny v ustanovení § 163a TŘ. Dané ustanovení ve specifických situacích výslovně uvádí, že souhlasu poškozeného ke stíhání vymezených trestných činů není třeba. Jedná se o případy, kdy trestným činem byla způsobena

¹⁸⁹ ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav. § 163 [Trestní stíhání se souhlasem poškozeného]. In: ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2116.

¹⁹⁰ JELÍNEK, Jiří a GRŮVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7, s. 15.

¹⁹¹ Tamtéž.

smrt, poškozený z nějakého důvodu nemůže souhlas udělit (trpí duševní poruchou) nebo je osobou mladší 15 let a také v případě, kdy je zřejmé, že poškozený byl při svém rozhodnutí ovlivněn nátlakem, výhrůzkami, závislostí nebo podřízeností. Komentářová literatura pak k tomuto dodává, že půjde například o situace, kdy je poškozený v tísní ohledně svobody v rozhodování z důvodů psychické fixace na pachatele, ale i vlivem finanční nebo majetkové závislosti.¹⁹² Tuto negaci výjimky ze zásady legality trestního řízení vnímám jako pravidlo užitečné například typicky v případech domácího násilí, kdy osoba poškozené(ho) je v tísní ohledně svobodné vůle rozhodnout se v zásadě vždy.

4.2.2. Zmocněnec poškozeného

Již výše při popisu institutu důvěrníka bylo popsáno, že osoba důvěrníka oběti může být zároveň jejím zmocněncem. Jedná se o zastoupení poškozeného v trestním řízení na základě smlouvy o zastoupení a plné moci, která může být udělena i právnické osobě. I když bude zmocněncem typicky advokát (ale může jít i o osobu bez právního vzdělání, přítele nebo rodinného příslušníka apod.), je umožněno, aby poškozeného zastupovala v rámci trestního řízení například i pomáhající organizace, která se zabývá pomocí obětem trestných činů, respektive její zaměstnanec. Jako svého zmocněnce při účasti v hlavním líčení (veřejném zasedání) si logicky poškozený nemůže zvolit osobu, která v daný moment vystupuje jako svědek, znalec nebo tlumočník (viz § 50 odst. 2 TŘ). Zvolený zmocněnec je pak oprávněn za poškozeného činit návrhy, podávat žádosti, může být v přípravném řízení přítomen vyšetřovacím úkonům (které mají objasňovat skutečnosti týkající se uplatnění práv poškozeného) a účastnit se všech úkonů, kterých se může účastnit poškozený, za poškozeného může uplatňovat i opravné prostředky (viz § 51 TŘ). Umožnění účastnit se úkonů již ve fázi vyšetřování je důležitým krokem při vyrovnávání procesních práv poškozeného a osoby proti níž se vede trestní řízení. Zmocněnci poškozeného je nově přiznáno právo například také v rámci daného úkonu klást otázky obviněnému nebo vyslychanému, kdy výkon tohoto práva může být odepřen pouze v případě, že by přítomností zmocněnce na úkonu byl zmařen účel trestního řízení nebo zmocněnce nelze kontaktovat a úkon nelze odložit na později (viz § 51 odst. 2 TŘ). Stejně jako bylo dle ZOTČ možné žádat o poskytnutí odborné pomoci bezplatně nebo za sníženou odměnu, i právní pomoc zmocněnce v rámci trestního řízení může být poskytována za stejných podmínek (viz § 51a TŘ).

¹⁹² STŘÍŽ, Igor, IN: DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-600-7.

4.2.3. Předběžná opatření

Novelou trestního řádu v souvislosti s přijetím ZOTČ byla také v rámci posílení ochrany oběti, respektive poškozeného, přijata úprava týkající se předběžných opatření, jež lze uložit pouze obviněnému. Uvedený smysl právní úpravy (ochrana oběti, respektive poškozeného před opakovanou viktimizací) je vyjádřen také jednou z podmínek uložení takového opatření spočívající v potřebě ochrany *oprávněných zájmů poškozeného, který je fyzickou osobou, zejména jeho života, zdraví, svobody nebo lidské důstojnosti* (viz poslední věta § 88b odst. 2 TR). Uvedená ochrana je rozšířena také na osoby blízké poškozenému. Trestní řád v osmém oddílu zmiňuje celou řadu dalších druhů předběžných opatření. V souvislosti se zachováním bezpečí (typicky obětí domácího násilí nebo nebezpečného pronásledování) v průběhu trestního stíhání jsou pro poškozeného významná zejména opatření spočívající v zákazu styku s určitými osobami dle ustanovení § 88d TR a v zákazu vstupu do obydlí dle ustanovení § 88e TR. Proti usnesení soudu nebo státního zástupce o těchto opatřeních je umožněno poškozenému podat opravný prostředek v podobě stížnosti. Důležité je v této souvislosti zmínit také to, že o předběžných opatřeních rozhodují OČTŘ (v přípravném řízení soudce nebo státní zástupce) tzv. z úřední povinnosti. Nejedná se tak o institut, k jehož nařízení by bylo třeba podat návrh, poškozený má nicméně možnost podat příslušnému orgánu podnět. Pokud jde o lhůtu, v které má být o uložení daného opatření rozhodnuto, ta není zákonem stanovena. K tomu odborná literatura uvádí, že „*S ohledem na povahu věci platí, že příslušný orgán činný v trestním řízení by měl rozhodnout o uložení předběžného opatření v souladu se zásadou rychlosti řízení (§ 2 odst. 4 tr. řádu) co nejrychleji, tedy bez zbytečných průtahů, v časově únosných mezích, aby nebyl zmařen smysl předběžných opatření.*“¹⁹³.

Přijetí právní úpravy poskytující rychlou reakci na potřebu ochrany oběti v podobě možnosti uložení předběžných opatření považuji za pozitivní. Zejména s ohledem na předchozí úpravu, která v takto specifických situacích umožňovala využití institutu vazby, k jehož dosažení je třeba splnit přísnější požadavky (týká se navíc jen trestných činů se určitou horní hranicí trestní sazby).

Závěrem lze shrnout, že ikdyž bylo historicky primárním obsahem práv oběti trestného činu zejména peněžité odškodnění obětí¹⁹⁴, postupně se v českém právním řádu zakotvují i další práva, zejména je kladen důraz na osobu oběti jako takovou. Za zásadní se považuje už

¹⁹³ JELÍNEK, Jiří. *Předběžná opatření v trestním řízení*. Bulletin advokacie [online]. 17.06.2013, (5), 27-30 [cit. 2023-01-24]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/predbezna-opatreni-v-trestnim-rizeni>

¹⁹⁴ Viz kapitola 2.1. a v ní zmiňovaný zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně a doplnění některých zákonů který jako první zakotvil pojem oběti v českém právním řádu.

mnohokrát zmiňovaný přístup k oběti, zejména ze strany OČTŘ, které se při svém postupu v rámci zjišťování trestné činnosti řídí procesními předpisy (TŘ). Je tak správně, že trestní řád ve svých ustanoveních pamatuje i na poškozeného a upravuje relativně velké množství institutů, které mu umožňují být alespoň zčásti aktivním prvkem trestního řízení, i když už není přímo v pozici subsidiárního nebo soukromého žalobce, jak tomu bylo původně.¹⁹⁵ Co je ale důležitější, že zakotvuje také pravidla, která poškozenému umožňují uplatnit svá práva a požadovat náhradu újmy, která mu byla trestným činem způsobena.

¹⁹⁵ JELÍNEK, Jiří a GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7.

5. Uplatňování práv obětí v praxi

V předchozí části této práce byla shrnuta zákonná úprava týkající se pomoci obětem trestných činů, respektive jejich postavení v rámci trestního řízení. Následně se pokusím o popsání, jak je uvedená právní úprava uplatňována v praxi.

5.1. Jednotlivé druhy pomoci

Vzhledem k dalšímu výkladu je důležité také krátce uvést konkrétní druhy pomoci obětem trestné činnosti, respektive vyjmenovat její poskytovatele, do jejichž činnosti se uváděná právní úprava promítá. Obecně lze rozdělit pomoc obětem trestných činů na několik základních druhů, mezi které řadíme pomoc laickou, psychologickou, sociální a právní.

Laická pomoc

Na první pohled by se mohlo zdát, že v porovnání s právní nebo odbornou psychologickou pomocí představuje laická pomoc jen nepatrnou podporu. Je ale na místě zdůraznit, že je to většinou právě (nejbližší) okolí oběti, kterému se se svou viktimizací svěří (pokud se rozhodne o pachatelově jednání vůbec někomu říct). Je to tak často laická veřejnost v podobě rodiny, přátel, kolegů a dalších z okruhu blízkých osob oběti, která jako první přichází s obětí do styku. Je tak důležité formulovat ze strany odborníků směrem k veřejnosti instrukce, jak k oběti trestného činu přistupovat, aby nedošlo k prohlubování její újmy v podobě případné sekundární viktimizace (jejímž zdrojem může být právě také okolí oběti). Čírtková pak uvádí, že nejčastějším problémem v chování vůči oběti je ignorování faktu, že vůbec došlo k trestnému činu. Laik by pravděpodobně měl tendenci obět' nabádat k tomu (byť jistě ne se zlým úmyslem), aby na daný incident zapoměla. To je ale dle odborníků chybou, která brání procesu vyrovnání se s traumatem, který obět' zažila.¹⁹⁶ Je tím naznačeno, že je to primárně sama obět', která se s prožitou újmou musí vypořádat. Neznamená to ale, že tímto procesem musí procházet sama bez jakékoliv pomoci zvenčí. Okolí by tak oběti mělo zajistit především vhodné zázemí, jež spočívá nejen ve zvolení správné komunikace vůči ní, ale i poskytnutí podpory. Ta může spočívat například v pomoci při vyhledávání informací (někdy potřebných například i ke zjištění, že dané jednání představovalo trestnou činnost a že se tak vůbec obětí stala), může mít podobu doprovodu (nejen při oznámení trestného činu, ale i při všech následných úkonech, jichž se musí obět' účastnit) apod. Zajímavostí (dá-li se tak cokoliv v rámci daného tématu

¹⁹⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 126.

nazývat), na kterou odborná literatura upozorňuje, a ke které v praxi dochází, je, že v souvislosti s viktimizací přímé oběti může dojít k duševnímu otřesu okolí oběti (nepřímá oběť), jež může pociťovat dokonce větší potřebu odborné pomoci s vyrovnáním se s trestným činem (který na něj ale necítil). Na závěr lze poznamenat, že „*Blízké osoby však mohou fungovat jako účinná podpora jen tehdy, jestliže samy nejsou trestným činem traumatizovány.*“¹⁹⁷.

Psychologická pomoc

Z předchozího výkladu je již zřejmé, že útok pachatele je zdrojem často nejen fyzické újmy oběti, ale zpravidla je doprovázen také duševním otřesem dané osoby. Napadení pachatelem znamená zásah do integrity oběti, který může mít dopad nejen na její pocit bezpečí, důvěry, dosavadní vztahy s okolím, ale může představovat i podstatný problém pro další život oběti. Vlivem prožitého traumatu z trestného činu může oběť trpět závažnými zdravotními problémy v podobě nespavosti, třesu, plačtivosti, depresí či v závažnějších případech i tzv. posttraumatickou stresovou poruchou (PTSP), která již byla výše zmíněna. Stejně tak byly již nastíněny možné účinky těchto poruch na dosavadní každodenní fungování oběti. Může dojít k neschopnosti pokračovat například v pracovním nebo vztahovém životě. Psychologickou pomoc lze pak dále rozdělit na tu poskytovanou bezprostředně po trestné činnosti jako jakousi první pomoc oběti (tu tak mohou realizovat nejen psychologové, ale i lékaři, záchranáři nebo policisté)¹⁹⁸ a na tu, jež je poskytována následně (například v podobě terapeutických sezení). Ve vztahu k první pomoci na místě (trestného činu) je cílem především zmírnit šok oběti a stabilizovat ji. Primárně je tak zapotřebí oběť uklidnit, kdy co nejdříve je to možné, má být oběť také informována o dalším postupu a nabídce odborné pomoci. Pomáhající osoba by se rozhodně měla vyhnout jakémukoliv zlehčování nastalé situace, obviňování oběti nebo užívání příliš odborné terminologie. Oběť by také neměla být utěšována planými přísliby ve smyslu například záruky dopadení pachatele apod.¹⁹⁹ V souvislosti s pomocí ve vztahu k procesu vyrovnání se s traumatem je cílem přeměna nazírání oběti na sebe samu, pro to je užíván anglický výraz *survivor*, tedy přeživší. Cílem terapeutického působení na oběť by mělo být

¹⁹⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 130.

¹⁹⁸ JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-499-2, s. 190.

¹⁹⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 133.

takové vyústění dané situace, kdy oběť sama sebe vnímá nikoliv za slabou, podřízenou a neschopnou ovlivnit nastalou událost, ale jako přeživšího, který negativní zkušenost obstál.²⁰⁰

Sociální pomoc

Sociální pomoc zahrnuje hlavně sociální poradenství (základní a odborné). K němu bylo již výše v rámci výkladu k ZOTČ zmíněno, že poskytování sociálního poradenství spočívá ve snaze řešit nastalou nepříznivou sociální situaci oběti, ve které se kvůli trestnému činu ocitla. Poskytování sociální pomoci upravuje také zákon o sociálních službách (viz. § 37 tohoto zákona). Prakticky sociální pomoc obsahuje nejen poskytování informací o možných finančních podporách v rámci sociálního systému ze strany státu (například o dávkách v hmotné nouzi apod.), pomoc při jejich dosažení a celkovou podporu oběti při uplatňování jejích práv v této oblasti, ale i sdělení informací o možnosti využití různých krizových center, azylových domů, chráněného bydlení, intervenčních center apod.

Vhodný návrh vylepšení v této souvislosti, jak popisuje i odborná literatura, představuje větší spolupráce mezi státem jako poskytovatelem pomoci obětem a mezi pomáhajícími organizacemi.²⁰¹ Jako příklad takové spolupráce lze uvést službu s názvem *Victim Support*, která funguje ve Velké Británii a pro kterou je právě úzká spolupráce se státními orgány příznačná. Pracovníci této organizace spolupracují s policisty i v rámci policejních stanic a z velké části zajišťují kontakt s oběťmi. Výhodou tak je, že oběti se bezprostředně dostává odborné pomoci již v rámci činnosti orgánu vyšetřujícího oznámený trestný čin a nejsou tak odkázány na nutnost hledat odbornou pomoc jinde. V České republice zatím takto úzká spolupráce mezi policejním orgánem nebo soudem a neziskovými organizacemi, jež disponují řadou odborníků v dané oblasti, nefunguje. Dovolím si zmínit institut policejních psychologů v rámci jednotlivých útvarů policie ČR, kdy psychologa lze přizvat právě také při komunikaci s obětí, například pokud jde o různé krizové nebo komunikačně náročné situace v situacích bezprostředně po činu nebo v případě, kdy to vyžaduje psychický stav oběti (například sdělování nepříjemných zpráv apod.). Upraven je také například postup při výslechu dítěte (oběti mladší 18 let), při kterém musí být dle ustanovení § 102 TŘ přítomen pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dítěte (OSPOD).

²⁰⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 136.

²⁰¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 142.

Právní pomoc

Právní pomoc jakožto součást odborné pomoci obětem trestné činnosti byla také již v jiných souvislostech popsána. Právní pomoc obecně spočívá zejména v pomoci při uplatňování práv oběti v rámci trestního řízení. Již bylo vysvětleno, že právní pomoc je třeba rozlišovat podle toho, jestli je poskytována advokáty (jen oni mohou poskytovat právní pomoc ve smyslu ZOTČ) nebo jestli se jedná o (terminologií zákona) poskytnutí *právních informací* nebo o *restorativní programy*. Tyto mohou dle ZOTČ poskytovat subjekty akreditované pro poskytování právních informací, případně Probační a mediační služba (viz § 6 ZOTČ).

Pokud jde o poskytnutí právní pomoci dle ZOTČ advokáty, mohou ji dle zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii (dále jako „ZoA“) poskytovat úplatně. Povinnost advokáta (jako v Registru poskytovatelů pomoci registrovaného subjektu) poskytnout právní pomoc bezplatně je přiznána jen na žádost zvlášť zranitelné oběti (viz § 5 ZOTČ), kdy je mu výslovně umožněno poskytnout bezplatnou právní pomoc dle jeho uvážení i dalším obětem. K Registru poskytovatelů, do kterého se pomáhající advokát dle ZOTČ může nechat zapsat již bylo uvedeno výše, zmíněny byly i jeho nedostatky.

Co se týče poskytování právních informací a restorativních programů, k jejich poskytnutí je třeba, aby daný registrovaný subjekt získal akreditaci (viz § 39 odst. 1 ZOTČ). Akreditaci nepodléhá Probační a mediační služba, jejíž činnost je upravena zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě (dále jako „zákon o PMS“). K těmto subjektům uvedu více v následující části týkající se organizací poskytujících pomoc obětem, a právě Probační a mediační služby. Při již zmíněném právním zastoupení zmocněncem v rámci trestního řízení (viz § 51a TR), respektive jeho poskytnutí bezplatně nebo za sníženou odměnu je podmínkou nedostatek finančních prostředků na straně poškozeného (důkazní břemeno prokázání nemajetnosti tíží samotného poškozeného).²⁰² Zároveň musí jít o případ, kdy byla poškozenému úmyslným trestným činem způsobena těžká újma na zdraví, případně musí jít o pozůstalého oběti, které byla způsobena trestným činem smrt. Od uvedených podmínek k poskytnutí právního zastoupení zmocněncem v rámci trestního řízení bezplatně (za sníženou odměnu) je osvobozena jen osoba mladší 18 let nebo jiná zvlášť zranitelná oběť dle ZOTČ (viz § 51a odst. 3 TR).

²⁰² DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

5.2. Organizace poskytující pomoc obětem trestných činů a úloha Probační a mediační služby

Zákon o pomoci obětem trestných činů upravuje vedle již uvedených institutů také podporu činnosti subjektů, jež poskytují pomoc obětem (viz § 38 a násl. ZOTČ). Tato podpora spočívá v poskytování dotací ze státního rozpočtu, kterou je však možné udělit pouze akreditovaným subjektům. Finanční asistence ze strany státu „je určena k co nejkvalitnější a nejvčasnější pomoci oběti, tak aby odpovídala jejím konkrétním potřebám, minimalizovala sekundární viktimizaci a všechny s trestným činem související negativní dopady na její další život.“²⁰³. Poskytování dotací prostřednictvím Ministerstva spravedlnosti nicméně není určeno na služby psychologického a sociálního poradenství (těm je přiznána podpora dle zákona o sociálních službách) a pro Probační a mediační službu (ta je podporována dle zákona o PMS). Na získání dotace však podle zákona není právní nárok (viz § 38 odst. 2 věta druhá ZOTČ). V této souvislosti je třeba upozornit, že subjekt sice nemá nárok na přiznání dotace, nicméně za předpokladu splnění podmínek má právní nárok na udělení akreditace, jak bude dále popsána.

Podmínky pro udělení a proces rozhodování o akreditaci pak ZOTČ upravuje v několika následujících ustanoveních. Konkrétně se jedná o akreditaci buď k poskytování právních informací nebo k provádění restorativních programů. Zákon vyjmenovává konkrétní podmínky k udělení akreditace, patří mezi ně například doložení, že daný subjekt má k dispozici prostory pro poskytování pomoci, praktikuje pomoc obětem již alespoň 1 rok, je bezúhonným (respektive jeho členové) nebo že splnil povinnost pojištění odpovědnosti za případně způsobenou škodu (viz § 40 ZOTČ). Předmětné ustanovení pak výslovně jako jednu z podmínek uvádí také *odbornou způsobilost alespoň jedné fyzické osoby, která bude garantovat úroveň služeb spočívajících v poskytování právních informací* (viz § 40 odst. 1 písm. f) ZOTČ). Uvedené pravidlo by mělo zajišťovat, že akreditovaná služba spočívající v poskytování právních informací bude danou službu realizovat s náležitou odborností, zároveň postačí, že subjekt má alespoň jednu takovou fyzickou osobu (přitom ona sama právní informace podávat nemusí), která odborné vzdělání musí doložit úředně ověřenou kopií vysokoškolského diplomu v oboru právo v magisterském studijním programu (viz § 41 odst. 5 ZOTČ). V žádosti o akreditaci musí daný subjekt specifikovat například okruh obětí, kterým nabízí pomoc, vymezit oblast, kde bude tato pomoc realizována, musí popsat personální zajištění těchto služeb apod. O žádosti rozhoduje ve správním řízení Ministerstvo spravedlnosti,

²⁰³ VÁLKOVÁ, Helena, ŠIMÁNOVÁ, Hana. § 38 [Podpora ze strany státu]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 192, marg. č. 2.

lhůta je pro rozhodnutí o udělení akreditace upravena zákonem č. 500/2004 Sb., Správní řád (dále jako „SprŘ“) tak, že orgán má rozhodnout bez zbytečného odkladu. S ohledem na kontrolu zachování minimálních standardů poskytovaných služeb a toho, zda akreditovaný subjekt i nadále splňuje všechny uvedené podmínky, může být akreditace zrušena (viz § 43 odst. 3 ZOTČ).

Získání akreditace pomáhající subjekt zavazuje k dodržování zákonem stanovených povinností, mezi které zákon řadí vedle již uváděné povinnosti poskytnout odbornou pomoc bezplatně (dle § 5 ZOTČ) nebo informační povinnosti (dle § 9 ZOTČ) také závazek vést evidenci obětí a jim poskytnutého rozsahu služeb (viz § 44 odst. 1 písm. c) ZOTČ) a dodržování stanovených standardů kvality poskytovaných služeb (viz § 44 odst. 1 písm. d) ZOTČ). Komentářová literatura pod standardy kvality rozumí „soubor kritérií, která definují kvalitu služeb v oblasti personálního zabezpečení (tj. kdo je oprávněn službu poskytovat), provozního zabezpečení (tj. v jakých prostorách a podmínkách službu poskytuje) a v oblasti vztahů mezi poskytovatelem služby a obětí (tj. procedurální kritéria a procesy, tzn. jak je služba poskytována). Standardy kvality jsou podrobně upraveny vyhláškou č. 119/2013 Sb. a neliší se od již dříve stanovených standardů kvality sociálních služeb.“²⁰⁴. Zákon dále správně pamatuje na vymezení výjimek, kdy se nedodržováním povinností nejedná o porušení zákona. Akreditovaným subjektům je tak umožněno odmítnout poskytnutí pomoci například z kapacitních důvodů, oběti, která neposkytuje potřebnou součinnost nebo v případě, kdy jsou zájmy oběti v rozporu se zájmy pomáhajícího subjektu (viz § 44 odst. 3 ZOTČ).

V praxi jsou pak výše uvedenými subjekty typicky nevládní organizace, které mají podobu neziskových organizací, spolků, ústavů, obecně prospěšných společností nebo charitativních diecézí a středisek. Seznam jednotlivých organizací působících v České republice, jež se pomoci obětem trestné činnosti věnují je k nahlédnutí právě v Registru poskytovatelů (v současnosti se oběti mohou obrátit na cca 50 různých organizací, jež jsou jako poskytovatelé pomoci registrováni). Konkrétně lze pak mezi těmi nejznámějšími jako příklad uvést asi nejznámější a v ČR již přes 30 let působící občanské sdružení Bílý kruh bezpečí, z.s. (dále jako „BKB“) poskytující komplexní pomoc obětem, neziskovou organizaci Člověk v tísni, která neposkytuje pomoc pouze obětem trestných činů, ale obecně všem potřebným nebo organizaci In IUSTITIA, o.p.s. specializující se na násilí založené na předsudcích (na základě pohlaví, sexuální orientace, barvy pleti, vyznání apod.). Mezi organizacemi, které se zaměřují na konkrétní oblast ohrožených osob lze uvést například spolek Persefona, ACORUS

²⁰⁴ DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.

(provozující také azylový dům pro ohrožené ženy s dětmi) nebo společnost proFem poskytující pomoc obětem domácího a sexualizovaného násilí. Organizace La Strada Česká republika, o.p.s. se pak specializuje na osoby ohrožené vykořisťováním a obchodováním s lidmi. Pomocí dětem zažívajícím domácí násilí (ať přímo nebo jako jeho svědci) se pak zabývá například Centrum LOCIKA, z. ú., které jako první v ČR otevřelo tzv. Dětské advokační centrum poskytující speciální výslechové místnosti pro děti a obecně prostor pro terapeutickou pomoc dětem, které přišly do styku s domácím násilím. Mezi poskytovateli sociálních služeb pak můžeme uvést například Respondeo, z. s., jež je veřejně prospěšnou organizací provozující také občanské poradny a intervenční centra. V souvislosti s mezinárodní sítí poskytovatelů pomoci obětem si ještě dovoluji vrátit se konkrétně k BKB. Tato organizace totiž ČR zastupuje také v nadnárodní organizaci podporující rozvoj efektivní pomoci obětem v rámci Evropy (například pořádá odborné konference a mnoho dalšího), tzv. *Victim Support Europe*, jež sdružuje pomáhající organizace napříč celou Evropou a ve stejném rozsahu prosazuje práva obětí a rovnocenný přístup k nim bez ohledu na jejich národnost.²⁰⁵

V této části bych také ráda zdůraznila význam neziskových organizací poskytujících pomoc obětem trestné činnosti. Důležitost pomáhajících organizací samozřejmě spočívá primárně v samotném poskytování konkrétních služeb obětem, jež se trestnou činností ocitnou v pozici osoby, které tyto služby mohou významně ulehčit vyrovnání se s traumatem. Vedle tohoto jejich primárního úkolu je ale třeba vyzdvihnout také jejich působení napříč celou veřejností (nejen v okruhu subjektů, kterých se daný trestný čin nějak dotýká). Mám tím na mysli například osvětu, kterou neziskové organizace mezi odbornou ale i laickou veřejností šíří. Jedním z nejzásadnějších úskalí, pokud jde o ochranu obětí trestných činů jsou ve velké míře (a právě i mezi odborníky) rozšířené mýty o obětech trestné činnosti.²⁰⁶ Pomáhající organizace tak současně s prosazováním zájmů obětí aktivně vzdělávají společnost v této oblasti, když vydávají nepřehledné množství publikací, příruček a různých manuálů nejen přímo pro oběti, ale i pro osoby, které s nimi přijdou do styku (nebo také právě jako osvětu pro širokou veřejnost), provozují linky důvěry, obsáhle informují i o nejmenších detailech týkajících se pomoci na svých internetových stránkách, realizují programy, které mají přispět k efektivnějšímu prosazování zájmů obětí nebo poskytují rozhovory a mnoho dalšího. Jejich další stěžejní funkce

²⁰⁵ VICTIM SUPPORT EUROPE. Bílý kruh bezpečí [online]. [cit. 2023-02-13]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/o-nas/victim-support-europe/>

²⁰⁶ O problematice mýtů týkajících se obětí trestných činů více v kapitole 5.5. této práce.

je jistě také tlak vyvíjený i na normotvůrce, pokud jde o změny nebo doplnění právní úpravy dané oblasti.²⁰⁷

Činnost probační a mediační služby

Druhou variantou služby, ke které je možné udělit akreditaci uvedenou výše, je provádění restorativních programů. Co se týče restorativních programů, tento termín zavedl ZOTČ jako nástroj při poskytování pomoci obětem. Podle odborných názorů v oblasti uplatňování restorativních přístupů v trestním právu je zákonná úprava restorativních programů zmatečná a nedostatečně propracovaná, pokud jde o její procesní využití. Důvodem ne příliš častého uplatnění této služby v praxi je fakt, že „*neexistuje na zákonné úrovni jakákoliv provázanost využití restorativních programů jako nástroje komunikace mezi obětí a pachatelem s některým z procesních institutů*“²⁰⁸. Velikovská dále poukazuje také na nevyjasněnost vztahu mezi restorativními programy a možností mediace, která je upravena zákonem o PMS, kdy je poukazováno na občanskoprávní úpravu mediace (zákonem č. 202/2012 Sb., o mediaci). Ta však v oblasti trestního práva absentuje. Jako odpověď na uvedený nedostatek se může jevit úprava působnosti Probační a mediační služby dle zákona o PMS. Zákon o PMS zakotvil zmíněnou možnost mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení, kdy tuto úlohu svěřil zákonem současně zřízené Probační a mediační službě a jejím střediskům (viz § 1 zákona o PMS). Mediací v rámci projednávání trestné činnosti se dle zákonné úpravy rozumí *mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi podezřelým nebo obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu* (viz § 2 odst. 2 zákona o PMS). Pokud jde o střediska PMS, ty výše zmíněné akreditaci dle ZOTČ (a tím pádem ani povinnosti dodržovat minimální, předpisem stanovené standardy kvality poskytovaných služeb), nepodléhají. Na druhou stranu zákon o PMS výslovně umožňuje, aby služby mediace poskytovaly i jiné osoby než jen PMS²⁰⁹ (viz § 4 odst. 6 zákona o PMS), konkrétní procesní úprava v tomto případě ale, jak už bylo uvedeno, chybí.

Pro doplnění lze uvést, že mezi restorativní prvky v rámci pomoci obětem trestných činů můžeme zařadit nejen restorativní programy dle ZOTČ, případně činnost PMS, ale za určitou

²⁰⁷ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, s. 120-122.

²⁰⁸ MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-756-9, s. 56.

²⁰⁹ PMS je téměř jediným subjektem, který mediací mezi obětí a pachatelem v oblasti trestního řízení zprostředkovává. Výjimku představuje organizace Mezinárodní vězeňské společenství z.s. (nejde ale o propojení konkrétní oběti s pachatelem trestného činu týkající se této oběti, ale s pachatelem obecně).

podobu kontaktu oběti vůči pachateli lze považovat i již zmiňovaný institut prohlášení oběti o dopadech trestného činu na její život (viz § 22 ZOTČ). Prostřednictvím tohoto institutu je oběti umožněno vylíčit, jak zásadní dopad na ni mělo pachatelovo jednání a přeneseně tak pachatele konfrontovat s jeho činy. Institut prohlášení o dopadech trestného činu ale oběti neposkytuje reálnou možnost přímo se podílet na výroku o vině pachatele nebo na podobě uloženého trestu.

V souvislosti s využitím restorativních prvků v rámci vypořádávání se s trestnou činností souhlasím s názory volajícími po provázanější úpravě tak, aby bylo pro přímé účastníky daného trestného činu zřejmější, jakých výsledků lze například společnou diskusí (ohledně následků trestné činnosti jak na oběti, tak pro pachatele) docílit. *„Ačkoli jsou restorativní programy pro oběti často nepříjemné, studie dlouhodobě prokazují jejich přínos pro oběti (Strémy & Vráblová, 2016). Tyto programy umožňují obětem dosáhnout reparace (tj. nápravy, kterou může způsobit např. vyjádřená lítost pachatele). Zároveň umožňují obětem projevit hlubší emoce, jako jsou hněv, stud, strach či smutek, což má pomoci k efektivnější léčbě traumatu (Strémy & Vráblová, 2016).“²¹⁰ Je ale důležité pamatovat na to, že „V restorativním pojetí spravedlnosti mají být prioritou potřeby oběti.“²¹¹. Aniž by tak závěrem bylo, že restorativní řešení trestného činu slouží pouze oběti (i pro pachatele má samozřejmě pozitivní konsekvence), je třeba zdůraznit, že nežádoucí stav vyvolal svým nezákonným jednáním pachatel, nikoliv oběť. Proto nelze zákonnou úpravou vymezit podmínky využití restorativních programů na úkor oběti.*

²¹⁰ ŠTEFUNKOVÁ, Michaela. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5, s. 47.

²¹¹ JELÍNEK, Jiří a GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7, s. 193.

5.3. Poskytování pomoci obětem v rámci policejní praxe

Na úvod je podstatné zmínit, že je to právě Policie ČR jako jedna z institucí státní správy, jejíž služba veřejnosti spočívá v ochraně obyvatel, aby k páchání trestné činnosti na nich ideálně vůbec nedocházelo. Samozřejmě, že není v silách Policie ČR ochránit všechny obyvatele před veškerým potenciálním kriminálním jednáním. Předmětem této kapitoly je přístup policejních orgánů k oběti, tedy v momentě, kdy již k teoreticky trestné činnosti pachatele došlo a oběti tím byla způsobena újma. Vzhledem k tomu, že je to v drtivé většině právě Policie ČR, na kterou se oběť (která se rozhodla trestnou činnost oznámit) obrací s trestním oznámením o možném protiprávním jednání s vidinou potrestání pachatele (odčinění takového protiprávního jednání, kterým oběti vznikla újma), považují za důležité se tak krátce zmínit také k práci Policie ČR, pokud jde o oběti trestných činů.

Z pohledu obětí můžeme rozlišovat různé aspekty zhodnocení činnosti Policie ČR, těmi hlavními jsou míra důvěry veřejnosti vůči policii, případně spokojenost obyvatel s její prací. Existují různé výzkumy veřejného mínění, které dokládají, že ze strany společnosti není obecně míra důvěry v policii na dobré úrovni. Například ze studie Institutu pro kriminologii a sociální prevenci z roku 2012 vyplývá, že pokud by měly dotazované osoby ohodnotit jednotlivé složky jako ve škole, policejní orgány by byly ohodnoceny průměrnou známkou 2,97 (SZ a soudy by pak obdržely ještě horší výsledek).²¹² I přesto, že můžeme v posledních letech pozorovat spíše nárůst důvěry v policii (na začátku roku 2022 přes 70 % respondentů uvedlo, že policii ČR spíše důvěřuje)²¹³, pokud jde o přístup k obětem trestné činnosti, stále je prostor pro zlepšení. Důvěra široké veřejnosti v tuto instituci je jistě ovlivněna více faktory, mezi které lze zařadit v lepším případě vlastní zkušenost s fungováním policie, v tom horším jen sdělovacími prostředky získané informace, které jsou často velmi zkreslené a neodpovídají skutečnému a objektivnímu obrazu práce policejních orgánů (viz oblíbené kriminální pořady s nepřesnými policejními postupy nebo informování médií o práci policie v konkrétních případech atd.)²¹⁴.

Oběti, které se rozhodnou trestnou činnost oznámit, tedy osoby s vlastní zkušeností s postupem policejních orgánů vůči jim samotným, pak mohou podat zprávu o spokojenosti

²¹² VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, s. 17.

²¹³ Jak vyplývá z výzkumu veřejného mínění „Naše společnost“ provedeného Centrem pro výzkum veřejného mínění k otázce důvěry policii ČR, [cit. 2023-02-24]. Dostupné z: <https://cvvmapp.soc.cas.cz/#question17>

²¹⁴ VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, s. 16-17.

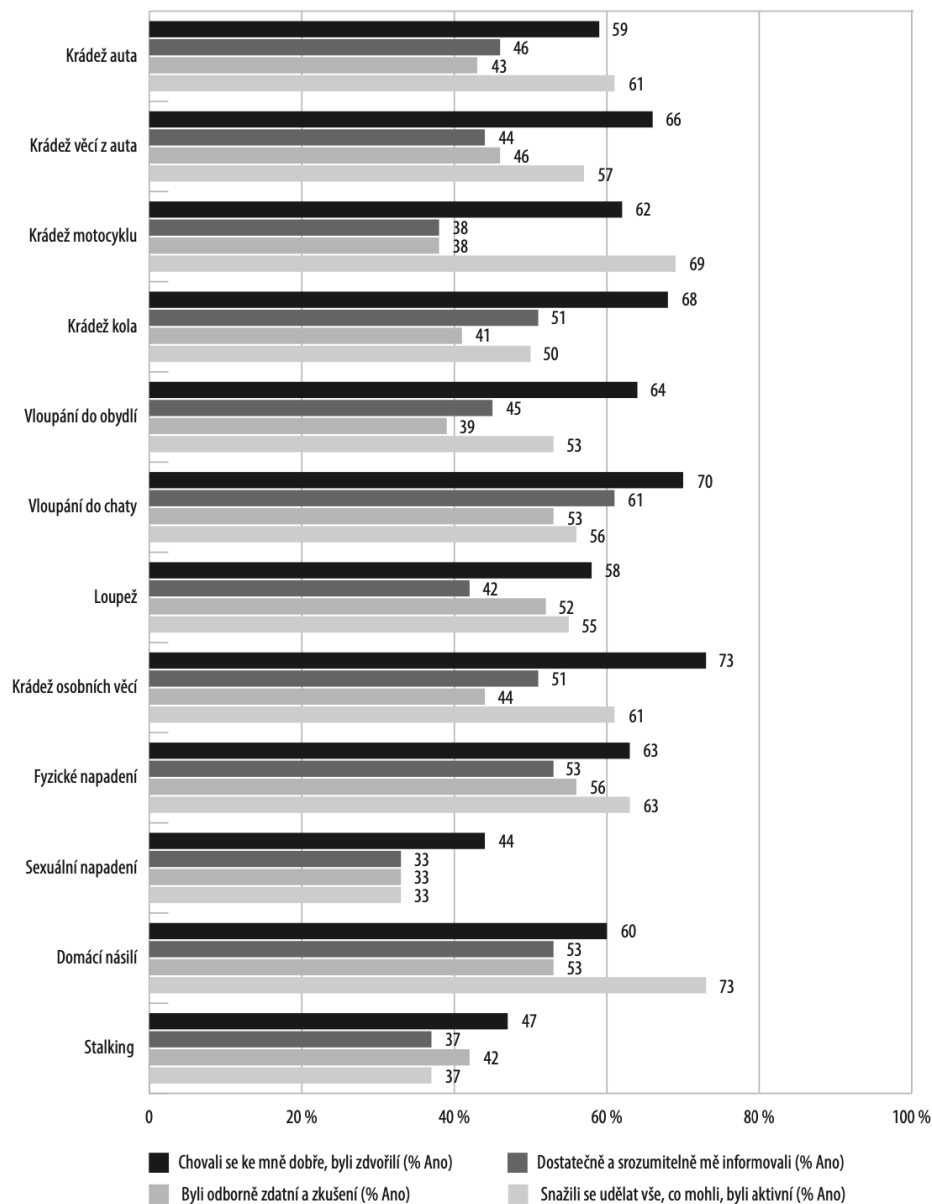
s činností policie ČR. Pokud jde o statistiky spokojenosti občanů s prací policie, ze zmiňovaných výzkumů veřejného mínění vyplývá spíše narůstající obecná spokojenost²¹⁵, stejně jako je tomu u výše zmiňované důvěryhodnosti této instituce. Přesto, že uváděné statistiky naznačují spíše pozitivní trend, pokud jde o postavení Policie ČR v očích společnosti (konkrétně o důvěru v ní a spokojenost s výkonem její činnosti), stále se současně potýkáme s vysokou mírou latentní kriminality. Oběti (zejména některých specifických trestných činů, typicky v oblasti sexualizovaného a domácího násilí) tak přes výše uváděnou zvyšující se důvěru v policejní orgány stále nejsou ochotny trestnou činnost oznámit. Z Výroční zprávy BKB za rok 2021 pak vyplývá, že v tomto roce 50 % osob, které se na BKB obrátily (v době prvního osobního kontaktu s poradnou) daný trestný čin neoznámilo. Důvody k uvedené neochotě obětí nahlásit, že jim byla protiprávním jednáním způsobena újma jsou různé. Tisková zpráva BKB k tomu uvádí: „*Oběti neoznámují trestný čin, protože se bojí „druhé“ ztráty kontroly. Tu první zažijí v průběhu zločinu, kdy jsou vydány na pospas někomu jinému. Podruhé okusí ztrátu kontroly nad děním, jestliže trestný čin oznámí. Tím získají roli poškozeného i roli svědka. To, jak s ní bude komunikovat policista, soudce či obhájce pachatele, nemůže ovlivnit.*“²¹⁶. Pramenem neoznámování trestné činnosti tak vedle strachu z pachatele, citové závislosti na pachateli, nejistoty a obavy z průběhu a výsledku trestního řízení, je také právě přístup OČTŘ k osobě oběti po oznámení trestného činu (konkrétně pak například míra dodržování informační povinnosti, zachování profesionality a zároveň porozumění a soucitu, ale také zdvořilé a srozumitelné komunikace). Pokud jde například o informační povinnost ze strany OČTŘ, podle statistik Bílého kruhu bezpečí za rok 2022 využilo osobních konzultací v poradnách BKB celkem cca 3000 osob, kdy se však o existenci BKB a možnosti využít jeho služby od policie dozvědělo jen cca 540 z nich (tedy cca 18-20 %). Drtivá většina klientů tuto informaci získala z jiných zdrojů než od policie, nejčastěji z internetu, od známých, ze sdělovacích prostředků apod.²¹⁷ Graf níže naznačuje (přesto, že jde o poměrně malý počet respondentů), že nejvíce přístup OČTŘ vůči obětem zaostává právě v oblasti informační povinnosti, zdvořilého a aktivního přístupu a odborné zdatnosti, a to typicky u násilných trestných činů (sexuálních napadení, případů stalkingu, domácího násilí), což „*může*

²¹⁵ Z dat za rok 2021 vyplývá, že přes 70 % dotázaných (na otázku, jestli jsou velmi/spíše spokojeni s činností policie ČR tito odpověděli kladně) je spíše spokojených než nespokojených, jak vyplývá z tiskové zprávy Centra pro výzkum veřejného mínění k výzkumu „*Náš společnost*“, [cit. 2023-02-24]. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/tiskove-zpravy/ostatni/negativni-jevy-bezpecnost/5407-verejnost-o-svych-obavach-pocitu-bezpecnosti-a-spokojenosti-s-policii-cerven-2021>

²¹⁶ Tisková zpráva BKB ke 20. Výročí vzniku organizace, Bílý kruh bezpečí. [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/aktuality/n236-tiskova-zprava-bkb-ke-20-vyroci-vzniku-organizace/>

²¹⁷ Statistické přehledy z poraden BKB za rok 2022. Bílý kruh bezpečí. 2023. [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/o-nas/zakladni-udaje-o-organizaci/statistiky/>

naznačovat, že policisté nejsou dostatečně trénováni, aby se přizpůsobili speciálním potřebám těchto obětí. Negativní zkušenost s policií navíc určitě nebude mít dobrý vliv na už tak vysokou míru latence.²¹⁸

*podíl z respondentů, kteří nahlásili delikt policii

Tabulka 1 - Spokojenost s tím, jak policisté při vyšetřování postupovali. Roubalová, Michaela, a kolektiv. (IKSP)

S ohledem na výše uvedenou vysokou míru latence (zejména u trestných činů souvisejících se sexualizovaným nebo domácím násilím) a na výše naznačené mezery

²¹⁸ ROUBALOVÁ, Michaela., a kolektiv. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5, s. 103.

v přístupu k obětem této trestné činnosti ze strany OČTŘ, by bylo vhodné zamyslet se nad možným zlepšením současného stavu. Osobně vnímám jako nejefektivnější snahu o prohlubování znalostí policistů v problematice prožívání traumat způsobených různým druhem trestné činnosti, případně jejich častější školení v tzv. *soft skills*, hlavně ve vhodné komunikaci s oběťmi. Jako jistý posun v této souvislosti lze uvést od roku 2010 fungující systém pomoci obětem trestné činnosti a mimořádných událostí, který Policie ČR zavedla s cílem zlepšit přístup k obětem, snížit pravděpodobnost sekundární viktimizace a zprostředkovat následnou odbornou pomoc.²¹⁹ Součástí tohoto systému pomoci obětem, je již zmíněný institut policejních psychologů a jejich činnost v rámci krajských ředitelství policie. Ještě v uvedeném roce bylo „ve spolupráci s Bílým kruhem bezpečí vyškoleno 27 lektorů z řad policejních psychologů. Tito lektori do dnešního dne (pozn.: jen do r. 2012) vyškolili více než 300 krizových interventů z řad policistů, kteří pak spolu s psychology na každém krajském ředitelství policie vytvářejí týmy, aby poskytování pomoci bylo zajištěno nepřetržitě.“²²⁰ K dalším pozitivům řadím také ve vztahu k již popsané spolupráce Dohodu uzavřenou mezi Policií ČR a Bílým kruhem bezpečí o poskytování pomoci obětem trestné činnosti, jež upravuje postup při zprostředkování odborné pomoci obětem (a případně také pozůstalým po obětech). Dohoda upravuje například postup informování o obětech, předávání osobních údajů tak, aby pomoc byla co nejrychlejší, ale i způsob poskytování akutní i následné psychologické nebo sociálně – právní pomoci (dohoda se specializuje především na úmyslnou trestnou činnost jako jsou znásilnění, TČ s následkem újmy nebo těžké újmy na zdraví).²²¹

²¹⁹ Informace dostupné na internetových stránkách Policie ČR, [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/pomoc-obetem-tc-pomoc-obetem-trestnych-cinu.aspx?q=Y2hudW09NA%3D%3D>

²²⁰ JELÍNEK, Jiří a GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7, s. 125.

²²¹ Tisková zpráva BKB. *Dohoda mezi policií ČR a Bílým kruhem bezpečí o poskytování pomoci obětem trestné činnosti*, Bílý kruh bezpečí. [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/aktuality/n22-dohoda-mezi-polici-cr-a-bilym-kruhem-bezpeci-o-poskytovani-pomoci-obetem-trestne-cinnosti/>

5.4. Analýza rozhodovací praxe ve věcech sexualizovaného a domácího násilí

Nejen ze strany orgánů vyšetřujících trestný čin (policejních orgánů) může být oběť vystavena sekundární viktimizaci. Vhodným zdrojem k poznání, pokud jde o přístup zejména soudů k obětem je rozhodovací praxe v této sféře, respektive obsah odůvodnění konkrétních rozhodnutí. Ten osvětluje mimo jiné právě také to, jak soudci vnímají dopady trestného činu na oběť, jakou váhu přiřkládají následkům trestného činu v rámci úvah při svém rozhodování apod.

Je důležité doplnit, že uvedené se týká i dalších osob zúčastněných v trestním procesu po podání obžaloby. Při analýze judikatury dané oblasti se často můžeme setkat také s nevhodným chováním vůči obětem (poškozeným) ze strany soudních znalců a dalších osob přítomných projednání činu před soudem. Takové zjištění je poněkud zářezující s ohledem na fakt, že se jedná o odborníky, kteří by měli být seznámeni s tím, jaké dopady může mít trestný čin na oběti (nejen z fyzické stránky), jak oběť trauma způsobené trestnou činností prožívá, zejména by pak také měli mít přehled o možných zdrojích sekundární viktimizace. Dle odborné literatury pak může docházet k situaci, kdy *„velmi často se například soud podivuje nad tvrzením znalců, že pro oběť je projednávání před soudem více devastující než následky samotného trestného činu, a i přes toto varování znalce oběť opakovaně předvolá, přičemž pro oběť jsou následky takového výslechu mimořádně zraňující“*²²²

Tyto skutečnosti mě vedly k zařazení kapitoly týkající se analýzy soudní trestní praxe, zejména pokud jde o násilné trestné činy, do obsahu této práce. V následujícím textu se pokusím o stručný popis současného přístupu k obětem trestných činů (typicky spočívajících v sexualizovaném nebo domácím násilí) ze strany soudců, soudních znalců, obhájců nebo například justiční stráže a dalších zaměstnanců soudu. Na konkrétních příkladech z praxe se pokusím shrnout nevhodné postupy uvedených osob, případně příčiny takových excesů, se kterými jsou oběti nuceny se v průběhu trestního řízení před soudem vypořádat. Konečně bude také krátce zmíněno, jak uvedené nedostatky v praxi eliminovat na minimum. Na tomto místě je třeba dodat, že uvedená kritika se často (vedle systémových vad) týká pochybení jednotlivců s tím, že se samozřejmě nejedná *a priori* o praxi všech soudců na všech soudech v České republice, jistě se najdou i soudci, kterým daná problematika není lhostejná a průběžně se například vzdělávají v oblasti viktimologie. Těch je ale bohužel jen velmi málo, dokonce se dá říct, že se jedná o výjimky, kdy takto nepříznivá bilance vzdělávání, jak bude dále přiblíženo,

²²² ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7, s. 336.

představuje jeden z nejpodstatnějších důvodů někdy až nevhodné rozhodovací praxe českých soudů.²²³

Praxe²²⁴ nám nabízí hned několik příkladů systémových nedostatků, můžeme zmínit již uvedený nedostatek čekáren pro poškozené. Může např. dojít k situaci, kdy, přestože soud oběti v konkrétním případě přislíbí, že se nesetká s obviněným, k tomuto vlivem špatné organizace či nedůslednosti ze strany sudu přesto dojde. Dalšími jsou nedostatečné technické vybavení (nemožnost přenášet při výslechu oběti také obraz apod.), špatná organizace celkově, pokud jde o plánování časů předvolání (již zmíněné neplánované setkání oběti s pachatelem v často velmi stísněných prostorách soudních chodeb), neochota (nemožnost) zajistit první výslech oběti na videozáznam a v co nejširším rozsahu tak, aby se později nemusel provádět znovu a s tím tak související problematika opakovaných výslechů atd. Co se týče nedostatků vyplývajících z osobních vlastností konkrétních osob, které jsou do trestního řízení před soudem zapojeny, lze uvést nízkou úroveň vzdělání v oblasti viktimologie (v jejíž návaznosti pak může docházet k přijímání nesprávných znaleckých názorů), necitlivý přístup či neochota pochopit složitost situace oběti ze strany OČTŘ, rozšířená přesvědčení jež kopírují typické mýty o obětech, zlehčování konkrétních situací, „*kdy mají některé soudy tendenci konstatovat, že pachatel oběti „nic jiného neudělal“ – míněno fyzická zranění –, a velmi často je v důsledku tohoto zlehčování pachateli uložen trest pod zákonnou trestní sazbou za využití ustanovení § 58 odst. 1 trestního zákoníku*“²²⁵. Právě výše uvedené je následně přejímáno při rozhodování soudu o druhu a výši trestu. Jak vyplývá ze statistických údajů, polovina odsouzených za trestný čin znásilnění odchází od soudu s podmíněným odložením výkonu trestu odnětí svobody, u trestných činů sexuálního nátlaku nebo pohlavního zneužití je to dokonce ještě vyšší podíl podmíněně odsouzených.²²⁶ Není jakýchkoliv pochyb o tom, že problematika ukládání trestů rozhodně není černobílá, kdy jistě nelze činit jednoduché závěry o správnosti či nesprávnosti ukládání určitého trestu. Je nicméně zřejmé, že rozhodovací praxe, pokud jde o ukládání trestů v těchto případech, kdy je trestný čin páchan s 50 % šancí, že pachatel vyvázne s podmíněným trestem, je

²²³ Záznam konference *Jak a proč (ne)trestáme sexualizované a domácí násilí - 2/3 část, panel Realita trestání domácího a sexualizovaného násilí. Bez trestu.* [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=FcCb3qy4MtU>

²²⁴ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7, s. 334-335.

²²⁵ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7, s. 337.

²²⁶ Vyplývá ze statistických údajů dostupných v rámci aplikace dostupné online na: <https://jaktrestame.cz/aplikace/> a z JEŽKOVÁ, Veronika. *Jen ano je ano: trestný čin znásilnění ve světle Istanbulské smlouvy*. Praha: profem, 2017. ISBN 978-80-904564-9-5, s. 24.

alarmující. K dokreslení toho, jak nepochopitelná mohou být rozhodnutí (respektive úvahy) soudu ve vztahu k ukládání trestu v případech domácího a sexualizovaného násilí si dovolím uvést několik konkrétních kauz.

V prvním případě šlo o týrání svěřené osoby (dle § 198 odst. 1 a 2 písm. a) TZ), kdy tento čin byl spáchán na dítěti ve věku necelých šesti měsíců, a to *zvláště surovým a trýznivým způsobem*, byly mu způsobeny několikačetné zlomeniny na vícero místech těla. Znalecké posudky i výpovědi ošetřujících lékařů potvrdily, že ke zraněním nemohlo dojít při běžné manipulaci, ani si je dítě nemohlo způsobit samo, kdy vyplynulo, že *poranění vznikla působením tupého násilí o velké intenzitě* a co se týče zlomenin, ty odpovídají tzv. syndromu „třeseného dítěte“, kdy s tímto bylo opakovaně velice prudkým způsobem třeseno. Zlomeniny a zranění dítěte způsobené násilným zacházením způsobovaly dítěti bolesti trvající několik týdnů. Z dokazování vyplynulo, že výše uvedeného jednání se na dítěti dopouštěl obviněný, otec dítěte, který v rámci svých nekonzistentních výpovědí uváděl, že zranění byla dítěti způsobena nadpřirozenými silami. Soud pak v rámci všech výše uvedených skutečností zhodnotil, že *„účelu trestu a nápravy obžalovaného lze dosáhnout uložením ještě výchovného trestného trestu, tj. trestu nespojeného s bezprostředním omezením jeho osobní svobody. Jako takový a všem okolnostem případu odpovídající pak soud zvolil podmíněně odložený trest odnětí svobody.“*²²⁷ Soud v daném případě uložil pachateli trest v délce 2,5 roku s jeho podmíněným odložením na 4 roky.

V dalším případě šlo o případ brutálního napadení a znásilnění poškozené, kdy soud uložení trestu odnětí svobody v délce 2 roky, kdy tento současně podmíněně odložil na zkušební dobu v trvání 3 let, odůvodnil slovy: *„Jednání obžalovaného lze skutečně hodnotit jako ojedinělé vybočení z jinak řádného způsobu života.“*²²⁸ Argumentace soudu se mi při zohlednění brutálního napadení nejeví jako přiléhavá. Pachatel poškozenou škrtil, několikrát udeřil její hlavou o zeď, kopal po celém těle za současného osahávání intimních míst a pokusu o vykonání soulože na ni, což mělo za následek hospitalizaci poškozené z důvodu pohmoždění hlavy a páteře, tříštivé zlomeniny nosu, otřesu mozku, mnohačetných hematomů víček obou očí s následkem vzniku šedého zákalu a mnoho dalších zranění a pohmožděnin na celém těle. Současně mnoho těchto zranění přetrvávalo po dlouhou dobu, kdy některá vyústila v trvající ušní šelesti, poruchy spánku, závratě a celkové psychické potíže, pro které byla poškozená nucena vyhledat ambulantní léčbu.

²²⁷ Rozsudek Okresního soudu v kladně ze dne 11. srpna 2022, sp. zn. 2 T 5/2022–330.

²²⁸ Rozsudek Okresního soudu v Prostějově ze dne 22. července 2012, sp. zn. 1 T 71/2012.

Další případ spočíval v brutálním domácím násilí na dětech i manželce po dobu minimálně 4 let, kdy pachatel fyzicky týral své nezletilé děti krutými tělesnými tresty, manželku opakovaně znásilňoval a týral sadistickým způsobem s opakovanými následky těžké újmy na zdraví (nemluvě o psychických následcích poškozené) a zároveň ji dlouhodobě (minimálně 8 let) nutil k provozování prostituce. V daném případě byl pachateli za výše uvedené stručně popsané brutální a mimořádně kruté jednání vůči více osobám soudem uložen trest odnětí svobody v délce trvání 3 let, nicméně i zde bylo využito možnosti podmíněného odložení výkonu trestu (v tomto případě byla soudem schválena dohoda o vině a trestu).²²⁹

Argumentace soudu často spočívají také v přisuzování spoluviny oběti, kdy v jednom z rozsudků se v odůvodnění uloženého druhu a výměry trestu například můžeme dočíst, že *„není možné přehlédnout, že jednání poškozené obžalovanému páchaní trestné činnosti přinejmenším usnadňovalo“*²³⁰, dalším příkladem může být poměrně nedávno medializovaný případ znásilnění mentálně postižené oběti (která vlivem znásilnění otěhotněla), kde soud pachatele zprostil obžaloby protože se podle něj nepodařilo prokázat bezbrannost oběti a ta se pachateli mohla bránit (zdůrazňuji, že šlo o případ dívky, která je mentálně na úrovni šestiletého dítěte). Ve vztahu k posuzování znaku *bezbrannosti* a užití *násilí* (viz § 185 odst. 1 TZ) soudy lze uvést i pozitivní judikaturu, dle které *„není nezbytné, aby poškozená osoba kladla zřejmý fyzický odpor. Postačuje, pokud pachateli musela být zjevná nevole této osoby s jeho jednáním.“*²³¹ Jak ale dokládá i popsáný případ, soudy se názorem Nejvyššího soudu často neřídí (nebo o něm ani nevědí).

Další v médiích zmiňovaný příklad naprosto nevhodné argumentace soudu, kdy se nad úvahami soudu musí nutně pozastavit rozum dokonce i naprostému laikovi byl případ znásilnění mentálně opožděné šestileté dívky přítelem její matky. V odůvodnění rozhodnutí o uložení podmíněného trestu pachateli soud cituje obsah znaleckého posudku, že *„Poškozená má „výhodu“, že je retardovaná, infantilní, žije okamžikem, je emočně laděná do euforie a bezstarostného prožívání. Poškozená si jednání obžalovaného vysvětlovala ne v sexuální podtextu, ale v podtextu hry.“*²³² Naprosto nevhodně dále v odůvodnění také *„ospravedlňuje“* zavrženíhodné jednání pachatele, když také uvádí: *„společenská škodlivost projednávaného činu je v daném případě do určité míry snižována tím, že se jednalo o situační delikt. Tedy o jednání obžalovaným nikterak dopředu plánované, které vyplynulo z očekávání sexuálních*

²²⁹ Rozsudek Okresního soudu v Tachově ze dne 6. listopadu 2020, sp.zn. 8 T 152/2020.

²³⁰ Rozsudek Okresního soudu v Chebu ze dne 30. listopadu 2017, č. j. 1 T 12/2017-391.

²³¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, sp. zn. 11 Tdo 294/2014 ze dne 26. 3. 2014.

²³² Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 23. 9. 2019, sp. zn. 2 T 38/2019-362.

aktivit s XX, ke kterým v minulosti opětovně docházelo právě po obdobných akcích, neukojením jeho sexuálního pudu po jejich příchodu domů a bylo nepochybně vyvoláno především množstvím požitého alkoholu.“²³³ Do třetice „všeho zlého“ pak můžeme pokračovat ve stejném rozsudku, kdy soud naprosto bagatelizuje následky, které takové jednání mohlo na poškozenou mít, když uvádí, že „jednání obžalovaného na zdraví poškozené naštěstí žádné podstatnější následky nezanechalo, jelikož samotný čin přesahuje schopnost poškozené událost správně pochopit a vyhodnotit“²³⁴ dále soud označuje pachatelovo jednání jako „aktuální fyzickou nepříjemnost“ poškozené. Dle mého názoru jsou takové úvahy soudu naprosto nepřijatelné.

Výše popsané reálné případy z praxe dle mého svědčí o tom, že soudy při rozhodování o druhu a výměře trestu berou v potaz spíše skutečnosti na straně pachatele, zmiňují jeho předchozí řádný život, popisují jednání pachatele jako ojedinělý exces, ospravedlňují jeho jednání vlivem požitého alkoholu (zatímco u oběti skutečnost, že před viktimizací požíla alkohol je spíše vnímána jako přitěžující okolnost ve smyslu „možná si oběť může za dané jednání tak trochu sama“ když se chovala „nezodpovědně“ apod.). Obsah uvedených rozhodnutí (ale bohužel i mnoha dalších, jež v této práci přímo nezmiňuji) na mě působí dojmem, jako by soudy při rozhodování příliš nezohledňovaly následky pachatelova jednání na psychiku oběť, případně se ze strany soudu jedná o posouzení neodborné, ve kterém je brán v potaz jen extrémní projev následků v podobě například PTSP.²³⁵

Nedávno uveřejněná analýza s podtitulem *sekundární viktimizace, rozpory a stereotypy v rozsudcích*, vypracovaná pro organizaci proFem socioložkami Petrou Havlíkovou a Ivou Šmídovou přišla s výstupy, které naznačují, že výše uvedená argumentace soudů, potažmo soudních znalců, není bohužel jen excesem, který by byl selháním jednotlivce, ale že se v této oblasti rozhodovací praxe jedná o normu. Byla provedena kvalitativní analýza vybraných rozsudků z období 2019 a 2020, které se týkaly případů sexuálního násilí (TČ znásilnění) a domácího násilí (TČ týrání osoby žijící ve společném obydlí). Jako příklad hlavních závěrů (některé vyplývají již z výše uvedeného) této studie lze uvést zlehčování a normalizaci násilného chování pachatelů, jejich ospravedlňování momentálním stavem, ale také spoluobvinění oběti a zlehčování následků trestné činnosti na její osobu. Konkrétně lze pak

²³³ Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 23. 9. 2019, sp. zn. 2 T 38/2019-362.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ K tomu viz studie proFem realizovaná Petrou Havlíkovou a Ivou Šmídovou, jejíž hlavní závěry byly prezentovány na tiskové konferenci dne 21. února 2023, kdy v závěrech této analýzy se například uvádí: „Prožité násilí nazývají nepříjemným zážitkem, který ale na oběť nemá negativní dopady. Nepřítomnost posttraumatické stresové poruchy (PTSP) u oběti vyhodnocují jako důkaz, že násilí nemá na jejich psychiku žádný dopad.“ MICHÁLKOVÁ, Eva. *Analýza: sekundární viktimizace, rozpory a stereotypy v rozsudcích* [online]. 21.02.2023 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/o-nas/novinky/a/analiza-sekundarni-viktimizace-rozpory-a-stereotypy-v-rozsudcich>

uvést jako příklad závěr spočívající ve zmíněné „normalizaci“ pachatelova násilného jednání, které soudy srovnávají se závažnějším typem jednání, kdy „*Příklad normalizace násilí můžeme vidět v případě sexuálního násilí vůči čtyřem malým dětem: „Jedná se o jednání poměrně nízké závažnosti ve srovnání s typovými jinými případy znásilnění dětí mladších 15 let“.*“²³⁶ Autorky zároveň uvádí, že časté byly také úvahy soudů směřující k rozdílnému hodnocení chování oběti a pachatele v dané situaci, kdy pachatel byl omlouván například „nezvládnutými pudy“, již zmíněným vybočením z jeho jinak řádného života a u obětí bylo naopak typicky zkoumáno jejich „příspěví“ (byl hodnocen milostný život oběti, počet partnerů a podobně s daným případem nesouvisející okolnosti). Pokud jde o konsekvence výše uvedeného, toto se v horším případě promítá právě do úvahy soudu o tom, jaký druh trestu a v jaké výši pachateli uložit. K tomuto lze doplnit, že „*Z analýzy jednoznačně vyplývá, že tresty za znásilnění, domácí násilí a stalking jsou v naprosté většině případů ukládány ve spodní polovině trestní sazby. Někdy dokonce pod její dolní hranici. Nejvíce alarmující jsou ale data za závažnější formy znásilnění, jako je například spáchání na dítěti do 15 let nebo vznik těžké újmy na zdraví. Až polovina trestů za tento zvlášť závažný zločin je uložena pod spodní hranici trestní sazby.*“²³⁷

Závěrem si dovoluji uvést, že byt' souhlasím se závěry uvedené analýzy pro profem, (respektive s konstatováním o jejich alarmující povaze pro společnost), pokud jde o ukládání trestů v dané oblasti, rozhodně nejde o snadno uchopitelnou problematiku trestního práva. K tomuto je třeba opětovně poznamenat, že oběť se do své pozice nedostala vlastním přičiněním, ale byl to pachatel, který je plně odpovědný za její viktimizaci. Nelze tak v rámci rozhodovací praxe klást obětem k tíži situace, které jsou zcela zřejmě důsledkem pachatelova protizákonného chování. Stejně tak je třeba pamatovat na to, že instituty *podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody* (viz § 81 TZ) nebo jeho *mimořádného snížení* (viz § 58 TZ) jsou formulovány zákonem buď jako výjimečná možnost nebo s podmínkou spodní hranice trestu nepřevyšující 3 roky. Přesto jsou při rozhodování soudu o uložení trestu pachateli uvedené trestné činnosti užívány jako standard.

²³⁶ MICHÁLKOVÁ, Eva. *Analýza: sekundární viktimizace, rozpory a stereotypy v rozsudcích* [online]. 21.02.2023 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/o-nas/novinky/a/analiza-sekundarni-viktimizace-rozpory-a-stereotypy-v-rozsudcich>

²³⁷ Tamtéž.

5.5. Kritické názory na poskytování pomoci obětem v České republice

Pro úplnost je vhodné shrnout současné kritické názory na poskytování pomoci obětem v ČR, a to jak na úrovni právního zakotvení, tak v rámci praxe. V této části práce se o to tak pokusím. V krátké době po přijetí zákona o pomoci obětem trestných činů se již mezi odborníky začalo diskutovat, do jaké míry naplňuje právní úprava svůj účel v praxi. Některým konkrétním institutům byly jejich nedostatky vytýkány již výše v rámci kapitoly obsahující popis legislativního zakotvení a aplikační praxe pomoci obětem trestných činů. Pro úplnost si dovoluji uvést ještě některá konkrétně vytýkaná místa úpravy, kde se litera zákona ne zcela protнула s praxí.

Nedostatky právního zakotvení

V souvislosti s přijetím ZOTČ je často kritizována přílišná složitost úpravy, v jejímž důsledku zákonný obsah pravidel nelze v praxi naplňovat, typicky je tento problematický aspekt uváděn ve spojení s plněním informační povinnosti. V ideálním případě by informační povinnost měla v praxi být plněna tak, že povinný subjekt poskytne bezprostředně po prvním kontaktu s obětí (oznámení, incidentu) jen ty nezbytné informace, které jsou pro oběť v danou chvíli nejzásadnější (např. informaci o tom, u jakého konkrétního subjektu může žádat odbornou pomoc, na jaké nejbližší azylové domy, intervenční centra nebo poskytovatele zdravotních služeb se může obrátit, jaké jsou podmínky možnosti žádat opatření zajišťující její bezpečí atd.) a až následně, i s ohledem na konkrétní fázi trestního řízení, by byly sděleny další informace (například jak bude dále probíhat trestní řízení, jaké jsou podmínky poskytnutí peněžité pomoci, u jakého orgánu může požádat o nápravu při nesprávném postupu orgánu veřejné moci apod.). Avšak taková interpretace příliš nenasvědčuje současně platné podobě zákonné úpravy. Odborná literatura v souvislosti s tím myslím správně upozorňuje na problematickou formulaci ustanovení § 8 ZOTČ, která výslovně uvádí, že k předání informací má dojít *při prvním kontaktu s obětí*.²³⁸ V praxi pak logicky představuje poměrně rozsáhlé poskytnutí veškerých (daným ustanovením požadovaných) informací pro povinné subjekty (zejména tedy policejní orgány, které přicházejí do styku s obětí nejčastěji jako první) zásadní administrativní zátěž (což také pravděpodobně vedlo k současné podobě poskytnutí informací, tedy formě několikastránkového dokumentu, jenž v podstatě kopíruje jednotlivá zákonná

²³⁸ JELÍNEK, Jiří a PELC, Vladimír. *Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení*. Bulletin advokacie [online]. 11.12.2015, (11), 19-23 [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-jeho-nedostatky-a-moznosti-reseni>

ustanovení).²³⁹ Teoreticky lze souhlasit s názory, které uvádějí možnost zhojení daného nedostatku eurokonformním výkladem, kdy současně lze použít systematický výklad²⁴⁰, a to za využití ustanovení ZOTČ, jenž shodně výslovně zmiňuje poskytnutí informací obětem v rozsahu, který odpovídá jejich konkrétním potřebám a s ohledem na povahu a závažnost trestného činu (viz § 13 odst. 1 ZOTČ). Směrnice v tomto obsahuje konkrétnější vysvětlení, když výslovně dodává, že některé informace lze oběti poskytnout také později.²⁴¹ Na druhou stranu je třeba přisvědčit také tvrzení, že „V rovině praktické je také naprosto zřejmé, že pokud jsou adresátem této normy policejní orgány, budou vždy postupovat v souladu s textem zákona, což potvrzuje i dosavadní praxe.“²⁴² Rovněž souhlasím, že není možné lpět na přílišném formálním výkladu (jež aplikují některé orgány v přístupu k obětem) vedoucím k rozporu se smyslem právní úpravy.²⁴³ Smyslem je mimo jiné i požadavek, aby se oběti dostalo právě takových informací, které jsou pro ni v daném momentě stěžejní a to způsobem, který nebude možným zdrojem jejich sekundární viktimizace²⁴⁴ a bude pro ně srozumitelný tak, aby mohly plně uplatnit všechna svá práva. S ohledem na uvedené je tak zřejmé, že v tomto směru byla úvaha normotvůrce při vymezení poučovací povinnosti nedostatečná, plně nekoresponduje s evropskou legislativou. Doslovný jazykový výklad české podoby předmětného ustanovení dokonce koliduje s uvedeným smyslem této úpravy.

Kritizovanou oblastí je rovněž otázka peněžité pomoci obětem. Již byl uveden rozdíl mezi instituty poskytnutí peněžité pomoci oběti ze strany státu a náhradou škody (nemajetkové újmy, vydání bezdůvodného obohacení), jež může poškozený uplatňovat v trestním řízení vůči pachateli. Pokud jde o první zmíněný případ, tedy peněžitou pomoc, kterou stát poskytuje obětem k překonání náhlé tíživé životní situace, v níž se oběť ocitla následkem pachatelova jednání (zdravotní obtíže a s tím spojené náklady na léčbu jak fyzické, tak psychické újmy,

²³⁹ JELÍNEK, Jiří a PELC, Vladimír. *Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení*. Bulletin advokacie [online]. 11.12.2015, (11), 19-23 [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-jeho-nedostatky-a-moznosti-resi>

²⁴⁰ GRIVNA, Tomáš. § 8 [Informace poskytované oběti Policií České republiky, policejním orgánem a státním zástupcem]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠAMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 55, marg. č. 9.

²⁴¹ Dle čl. 4 odst. 2 Směrnice je možné rozsah a podrobnost informací přizpůsobit konkrétním potřebám a osobním okolnostem oběti a povahy trestného činu, kdy je zároveň výslovně uvedena také možnost některé informace poskytnout i v pozdějších fázích v závislosti na potřebách oběti a významu dané fáze trestního řízení.

²⁴² JELÍNEK, Jiří a PELC, Vladimír. *Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení*. Bulletin advokacie [online]. 11.12.2015, (11), 19-23 [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-jeho-nedostatky-a-moznosti-resi>

²⁴³ GRIVNA, Tomáš. § 8 [Informace poskytované oběti Policií České republiky, policejním orgánem a státním zástupcem]. In: GRIVNA, Tomáš, ŠAMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 55, marg. č. 9.

²⁴⁴ KALIBOVÁ, Klára, HOUŽVOVÁ, Martina. *První praktické zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů*. Právní rozhledy, 2015, č. 1, s. 9-16.

nemožnost být zapojen do pracovního procesu, tudíž ztížená finanční situace atd.), úskalí představuje zejména délka, ve které Ministerstvo spravedlnosti o žádostech rozhoduje. Zákonná úprava k tomuto poskytuje až 3 měsíce. Praxe se již nicméně setkala s případy, kdy bylo řízení o žádosti přerušeno z důvodu, že poškozený uplatnil nárok na náhradu škody v rámci trestního řízení (a ve výsledku přesáhla i půl roku).²⁴⁵ „*Smysl peněžité pomoci a náhrady škody je přitom odlišný. V prvním případě jde o kompenzaci zhoršené sociální situace po trestném činu. Na té se stát podílí proto, že si uvědomuje obtížnou situaci poškozených a realizuje přitom svůj veřejný závazek sociální podpory obětem. V druhém případě jde o delikttní odpovědnost pachatele a jeho soukromoprávní povinnost kompenzovat vzniklou újmu.*“²⁴⁶ S touto argumentací nelze než souhlasit. Problematické je také to, že po nepřiznání peněžité pomoci, nemá oběť k dispozici rychlou a jednoduchou obranu proti takovému rozhodnutí (má možnost podat správní žalobu se kterou se nicméně pojí nemalé náklady nejen za právní poradenství).

Nedokonalosti v aplikační praxi

Již necelé dva roky po přijetí ZOTČ hodnotili někteří jeho aplikaci v praxi (v některých aspektech) kriticky. Už tehdy bylo uváděno, že je „*zjevné, že některá ustanovení Směrnice jsou interpretována vysoce formalisticky, a s akcentem na správnou administrativu trestního řízení, hlavní účel přijatých opatření, tedy prevence sekundární viktimizace, tak ustupuje do pozadí.*“²⁴⁷

Jak již bylo také naznačeno, úskalím v praxi často bývá komunikace s obětí trestného činu. To, jakým způsobem bude k oběti přistupováno po tom, co se rozhodne o své viktimizaci promluvit, má pro oběť velký vliv na vyrovnání se s traumatem. Zdrojem sekundární viktimizace, jak je uváděno na více místech této práce, může být právě i postoj, jež vůči ní zaujme její okolí (nejen to blízké z okruhu rodiny a přátel, ale i z široké veřejnosti, případně médií a jistě také ze strany OČTŘ a dalších). Po rozhodnutí oběti, že o své viktimizaci promluví se oběť může setkat s různými reakcemi okolí, pozitivními v podobě podpory a vhodné pomoci, ale bohužel i těmi negativními (např. ve smyslu zlehčování události nebo dokonce „očerňování“ její osoby).

V souvislosti s tím, jak okolí vnímá oběť trestného činu mluvíme o tzv. *hierarchii viktimizace*, která spočívá v „nadržování“ určitému typu oběti (případně také určitému druhu

²⁴⁵ KALIBOVÁ, Klára, HOUŽVOVÁ, Martina. *První praktické zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů*. Právní rozhledy, 2015, č. 1, s. 9-16.

²⁴⁶ Tamtéž.

²⁴⁷ Tamtéž.

viktimizace), a jako taková v podstatě definuje status oběti v rámci společnosti.²⁴⁸ Podle Čírtkové je vysvětlením, proč společnost s určitým typem oběti sympatizuje ve větší míře než s jiným, mýtus tzv. *ideální oběti*.²⁴⁹ Podle něj je ideálním obrazem oběti někdo nevinný, slabý, někdo, kdo pachatele neznal a byl jím napaden při činnosti a v situaci, která se nejevila jako riskantní. Opakem takto „ideální“ oběti v očích společnosti by pak byli například drogově závislí, prostitutky nebo bezdomovci.²⁵⁰ Taková představa (o existenci správné podoby oběti) je pouze „sociální konstrukce, která nekoresponduje s realitou viktimizace“²⁵¹. To, že je takový konstrukt rozšířen mezi laickou veřejností by se ještě s ohledem na neznalost problematiky viktimizace dalo teoreticky omluvit, takto mylné představy o obětech nelze nicméně omluvit u někoho, kdo vůči obětem vystupuje jako profesionál (OČTŘ, soudní znalci, obhájci apod.). Bohužel se s takto chybně přijatou generalizací můžeme setkat i v rámci trestního řízení ze strany uvedených profesionálů. Trestní řízení by sice mělo zahrnovat pouze objektivní fakta, bez jakýchkoliv předsudků k obětem, k uplatnění představ o „prototypu“ oběti přesto může dojít už při prvním kontaktu s obětí, například při výslechu.²⁵² Takovým předsudkům je třeba nepodléhat, a to ani při posuzování věrohodnosti oběti, která podává svědeckou výpověď. Způsob projevu oběti navenek často souvisí s vyrovnáváním se s traumatem, jež může u každé oběti (i v závislosti na konkrétním trestném činu) mít zcela odlišnou podobu. Krátkodobé příznaky s tímto spojené pak někdy mohou být, právě například ve znaleckých posudcích, považovány za povahové vlastnosti oběti, což vede k nesprávným závěrům třeba o její věrohodnosti (jedná se ze strany posuzující osoby o přehlížení její identity).²⁵³ Podle Čírtkové pak záleží na každém jednotlivci, který přijde do styku s obětí trestného činu, jestli takovým stereotypům podlehe či nikoliv.²⁵⁴ Je každopádně na místě při posuzování dané trestné činnosti pamatovat na to, že „*nejde o charakter oběti, jde o čin, chování, které je předmětem souzení*.“²⁵⁵

Uvedený předobraz ideální oběti je pak základem pro mnoho dalších, společností osvojených představ o tom, jak by měla oběť vypadat nebo se projevovat. Souhrnně je lze označit jako *mýty laické viktimologie*²⁵⁶, které jsou s osobou oběti spojovány. Některé z nich mohou být typicky spjaty s určitým druhem trestné činnosti, jako je tomu např. u již

²⁴⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1, s. 27.

²⁴⁹ Tento pojem v rámci viktimologie poprvé použil norský kriminolog Nils Christie.

²⁵⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1, s. 28.

²⁵¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1, s. 29.

²⁵² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1, s. 30.

²⁵³ JELÍNEK, Jiří a GRIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7, s. 62-63.

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ Tamtéž.

²⁵⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 40.

zmiňovaného sexualizovaného a domácího násilí. S těmi se pojí celá řada mylných schémat, příkladem lze uvést *mýtus o slušných a neslušných ženách* (podle kterého se oběti spíše nestane žena vedoucí řádný život), *mýtus atraktivní oběti* (ve skutečnosti pachatel není motivován atraktivitou oběti, nýbrž její dostupností)²⁵⁷, *mýtus o pachateli jako cizím muži a zpravidla deviantovi* (ve většině případů sexuálně motivované trestné činnosti vystupuje pachatel v roli známého oběti, ať už příbuzensky nebo jinak, současně platí, že valná většina z pachatelů netrpí sexuální deviací)²⁵⁸, *mýtus bránící se oběti* (naopak většina žen ve strachu o svůj život se raději podvolí a přežije dané jednání pachatele, je znám i jev spočívající v „zamrznutí“ oběti v důsledku stresové situace)²⁵⁹ a další.

I když oběť není vystavena výše uvedeným předsudkům, pokud jde o její osobu nebo o incident (jehož součástí nechtěla být), může se bohužel setkat i s dalšími podobně nevhodnými přístupy okolí, které pravděpodobně povedou k prohlubování její viktimizace. Rovněž problematickými aspekty, které v souvislosti s přístupem k obětem trestné činnosti přetrvávají, jsou *bagatelizace újmy oběti* (a to nejen ze strany laické veřejnosti nebo médií, ale právě i orgánů, které s oběťmi trestných činů přicházejí do kontaktu v rámci své profesionální sféry), *její obviňování či přenášení viny* (pramenící z mylné představy o její naivitě, lehkomyšlnosti nebo riskantním či provokativním chování)²⁶⁰, *očerňování oběti* (angl. *blaming the victim*), kdy je využíváno vlastností oběti ve smyslu jejích slabých stránek, její minulosti, zevnějšku nebo životního stylu s cílem oběť zdiskreditovat a otevřít tak prostor úvahám, jestli se daný trestný čin stal tak, jak jej popisuje oběť (tyto praktiky jsou často využívány obhajobou ve snaze snížit věrohodnost oběti poukazováním na její negativní vlastnosti)²⁶¹ a mnoho dalších.

Většina výše uvedených společenských předsudků vůči obětem je propojena s konkrétními způsoby jednání (přístupy) vůči nim, jež vedou k prohlubování újmy. Ve vztahu k nim lze rozeznat opakující se jev, a tím je přesun viny za daný trestný čin z pachatele na oběť.²⁶² Takovým závěrům je však třeba důrazně odporovat. Byť nelze předejít určité míře výskytu výše uvedených stereotypů napříč veřejností, je neakceptovatelné, aby těmto mylným představám podléhaly také ti, kteří jsou vůči oběti v postavení pomáhající osoby, vyšetřujícího

²⁵⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1, s. 67.

²⁵⁸ JEŽKOVÁ, Veronika. *Jen ano je ano: trestný čin znásilnění ve světle Istanbulské smlouvy*. Praha: proFem, 2017. ISBN 978-80-904564-9-5, s. 26 a 44.

²⁵⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila a VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2, s. 43.

²⁶⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1, s. 64.

²⁶¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1, s. 63.

²⁶² VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, s. 37.

orgánu, osoby podávající znalecké posouzení nebo dokonce v postavení orgánu rozhodujícího o události jež vedla k viktimizaci oběti. Opětovně se tak dostáváme k závěru, v němž se jako nevhodnějším řešením nabízí dosažení dostatečné kvalifikace odborníků, kteří se v pomoci obětem trestné činnosti nějakým způsobem angažují.

6. Návrhy *de lege ferenda* v souvislosti s pomocí obětem trestných činů

V předchozí části práce (i v rámci dosavadního výkladu obecně) byly uvedeny některé z nedostatků, ať už nedokonalé právní úpravy, nebo nedůslednosti při dodržování právních norem v oblasti pomoci obětem trestných činů v praxi. V rámci následujícího textu se proto pokusím předestřít (alespoň částečně) souhrn možných doporučení, respektive návrhů na vylepšení některých z výše popsaných legislativních mezer a pochybení v aplikační praxi. Ve vztahu k možným zlepšením následně upozorním na některé konkrétní prvky pomoci obětem zakotvené v zahraniční právní úpravě. Krátce také popíšu možné dopady ratifikace Istanbulské úmluvy, která byla zmíněna v úvodu této práce.

6.1. Možné způsoby zdokonalení tuzemské úpravy

Přesto, že úprava pomoci obětem trestných činů je mezioborovou problematikou, není myslím na místě její zbytečně složitá struktura. Bohužel současná podoba legislativního zakotvení práv obětí trestných činů je kritizována právě pro svou nepřehlednost a nadbytečný rozsah. Měla by tak být vyvíjena snaha o její zjednodušení tak, aby byla srozumitelná a snadno využitelná zejména pro ty, pro jejichž ochranu byla přijata – pro oběti. Nedostatky zákonné úpravy a s tím spojená problematická aplikace v praxi byly v některých konkrétních případech a na vícero místech této práce již zmíněny, šlo například o zjednodušení ustanovení upravujícího informační povinnost ze strany OČTŘ. Efektivní způsob, jak lépe naplňovat cíle stanovené k ochraně obětí, představují dle mého názoru hlavně úpravy týkající se aplikační praxe (typicky v momentech, kdy se oběť prvotně setkává s osobou, které se svěří se svou viktimizací, tj. OČTŘ, zaměstnanci pomáhajících organizací atd. Ve vztahu k tomu odborná literatura např. doplňuje, že „...zejména soudy neumí dostatečně korigovat průběh řízení tak, aby obhájci svými dotazy nedehonestovali oběti a neprohlubovali jejich sekundární až terciární viktimizaci...“²⁶³.

²⁶³ JEŽKOVÁ, Veronika. *Jen ano je ano: trestný čin znásilnění ve světle Istanbulské smlouvy*. Praha: proFem, 2017. ISBN 978-80-904564-9-5, s. 39.

Jedním z bodů navrhovaného zlepšení by tak mohl být zejména větší důraz na kvalifikaci jedinců vystupujících v roli odborníka, respektive osoby, za níž přichází oběť s prosbou o pomoc. Nabízí se také zavedení efektivnějšího systému kontroly v souvislosti s komunikací vůči obětem (nyní podléhají kontrole ze strany státu v podstatě jen akreditované subjekty, u advokátů by tuto úlohu měla plnit ČAK). Byť cílem této práce není primárně zpochybňovat odborné znalosti daných subjektů, problémem v praxi, jak už bylo zmiňováno, je často nevhodná komunikace vůči oběti způsobená právě nedostatečnými vědomostmi v dané problematice. Posílení v tomto směru (např. zavedením systému soustavné erudice) by jistě znamenalo výrazný posun k efektivnějšímu naplňování cílů právní úpravy pomoci obětem trestných činů. O tom svědčí fakt, že pojícím prvkem napříč doporučeními a návrhy na zlepšení nabízenými ze strany odborníků, je jednoznačně zmínka o potřebě větší kvalifikace a prohlubování odborných vědomostí (zejména na straně povinných subjektů), případně různé formy osvěty nebo projektová činnost (pokud jde o širokou veřejnost).²⁶⁴ Přesto, že již v současnosti je například soudcům a státním zástupcům uložena povinnost průběžně se vzdělávat, nabídka odborných seminářů a vzdělávacích akcí pořádaných Justiční akademií jimi není plně využívána (soudce si často raději zvolí takové téma kurzu, které s ohledem na jeho konkrétní rozhodovací praxi vnímá jako přínosnější než téma problematiky obětí a viktimizace). V souvislosti s tím se na odborné úrovni polemizuje také o zavedení specializovaných soudních úseků.

Stejně přínosná by dle mého názoru byla také intenzivnější spolupráce mezi jednotlivými subjekty, jež se zapojují do trestního řízení a mezi pomáhajícími organizacemi. V rámci analýzy informační povinnosti OČTŘ vůči obětem bylo již uvedeno, že plnění této povinnosti má podobu několikastránkových dokumentů obsahujících ustanovení zákona. Pro oběť by bylo mnohem srozumitelnější, pokud by jim byly dané informace sděleny formou např. informačních letáků a brožur (jak jsou nabízeny různými neziskovými organizacemi). Rozmach organizací pomáhajících obětem trestných činů představuje také větší podíl odborníků, kteří mají zájem na zapojení se do pomoci obětem, také díky nim vznikají materiály různé povahy (příručky, informační letáky, vzory podání, internetové stránky s podrobným popisem všech potřebných informací), jejichž potenciál by státními orgány mohl být využíván lépe.

²⁶⁴ ARNTZEN, Lisa, JEŽKOVÁ, Veronika, LANDHUIS, Jennifer a kolektiv. *Sborník z konference Prolomit mlčení: sexuální násilí, jeho dopady a možnosti řešení* [online]. ProFem – centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí, o.p.s. 2019 [cit. 2023-03-14]. Dostupné z: <https://www.profem.cz/shared/clanky/813/Sborn%C3%ADk%20př%C3%ADspěvků%20z%20konference%20Prolomit%20mlčen%C3%AD.pdf> s. 50 a násl.

V neposlední řadě by bylo také vhodné zlepšit dostupnost informací o poskytovatelích pomoci. Registr poskytovatelů, jak byl popsán výše, je v současné době pro oběti nepřehledný a nedostatečný. Již výše bylo naznačeno, že by bylo vhodné jej povinně doplnit o kontakt na konkrétní subjekt, ideálně také o lepší systém vyhledávání. Prostor pro zlepšení je i po stránce vizuální.

Nedostatky byly uvedeny také v rámci úpravy odškodňování obětí, potažmo ve vztahu k poskytování peněžité pomoci ze strany státu. Možná doporučení v této oblasti mohou spočívat například v úpravě okamžiku, ke kterému je třeba nejpozději uplatnit nárok ze strany oběti (nejpozději před prováděním dokazování). Prakticky tak může být pro oběť ztížena možnost uplatnění nároku, pokud například využila práva na zamezení kontaktu s pachatelem a v danou chvíli se v soudní síni fyzicky projednání neúčastní. V případě peněžité pomoci poskytované státem bylo výše uvedeno, že problémem je zdlouhavost procesu rozhodování o žádosti. V souvislosti s tím byla zmiňována nevhodná praxe uplatňovaná Ministerstvem spravedlnosti při rozhodování o těchto žádostech. Možné zdokonalení ve vztahu k popsanému, by teoreticky představovalo zefektivnění možností obrany, pokud pomoc oběti ministerstvem není přiznána. V současné právní úpravě je výslovně stanoveno, že dané rozhodnutí nelze napadnout řádným opravným prostředkem a není ani přezkoumatelné v přezkumném řízení (viz § 30 odst. 5 ZOTČ). Oběti je tak ponechána obrana v podobě návrhu na obnovu řízení, případně správní žaloby. Cílem úpravy je jistě zajistit rychlost daného řízení o žádosti, což vyloučení některých druhů opravných prostředků může zaručovat. Přesto byly výše popsány případy z praxe, kdy oběť žádající o peněžitou podporu k překlenutí mnohdy i velmi vážně tíživé životní situace (ve které se ocitla nikoliv vlastní vinou) byla nucena vyčkávat i několik měsíců na rozhodnutí. Peněžitá podpora ji pak přesto nemusela být přiznána, což ve většině případů logicky vede k rezignaci oběti ve snaze domoci se svých práv. Popsaná situace nasvědčuje tomu, že nedostatek tak spíše, než v teoretickém rozšíření možností opravných prostředků spočívá v konání, respektive v nekonání rozhodujícího orgánu. Jako pozitivum v tomto ohledu každopádně vnímám přijetí již uvedeného zákona o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení. Cílem normotvůrce zde bylo ulehčit poškozeným možnost uspokojit jejich majetkový nárok snazší cestou, než je jeho uplatnění v adhezním řízení (kdy s nárokem je možné je odkázat i na občanskoprávní řízení, čímž se celý proces ještě prodlužuje). Obětem se tak přijetím této úpravy zvýšila šance, že získají odškodnění i v případě, že pachatel nedisponuje dostatečnými prostředky. Zvláštní účet vedený Ministerstvem

spravedlnosti například za rok 2021 disponoval s finančními prostředky ve výši více než 180mil. Kč.²⁶⁵

6.2. Porovnání se zahraniční úpravou pomoci obětem, aneb kde funguje její nastavení lépe?

S ohledem na nedokonalosti tuzemského legislativního zakotvení a jeho praxe uvedené v předchozí kapitole se ve stručnosti zmíním také k možným vylepšením inspirovaným zahraničními právními řády. Pokusím se zmínit alespoň některé konkrétní prvky, a to jak ve vztahu k právní úpravě, tak ve vztahu k praxi.

V některých státech je například zakotvena mnohem širší možnost oběti (poškozeného) účastnit se trestního řízení. Tuto možnost představují instituty tzv. soukromé a vedlejší, případně subsidiární žaloby. První z uvedených institutů propůjčuje oběti roli *soukromého žalobce* v trestním řízení, kdy je mu umožněno obrátit se s žádostí o potrestání pachatele přímo na soud namísto veřejné žaloby. U druhého typu žaloby se pak jedná o případ, kdy oběť vstupuje jako *vedlejší žalobce* do trestního řízení vedle státního zástupce, případně veřejnou obžalobu nahradí jako tzv. *subsidiární žalobce*.²⁶⁶ Takovou úpravu obsahuje například právní řád Polska (viz čl. 59 a 299 polského trestního řádu), Německa (viz. § 374 německého trestního řádu) nebo Rakouska (viz § 2 odst. 2 rakouského trestního řádu). Podoba a procesní aspekty takových žalob se liší stát od státu. Podání soukromé žaloby může být například omezeno jen na určité trestné činy, jak zmiňuje např. polský trestní řád (okruh *soukromožalobních deliktů* zahrnuje např. pomluvu, nedbalostní ublížení na zdraví nebo znevážení osoby), pokud je v dané věci přítomný *veřejný zájem*, může takovou soukromoprávní žalobu podat veřejný žalobce i bez souhlasu oběti. Německá právní úprava pak např. uvádí jako podmínku pro některé soukromoprávní delikty (např. porušení listovního tajemství nebo porušování domovní svobody) provést nejprve tzv. smírčí řízení. Rakouský trestní řád pak přiznává soukromému žalobci v podstatě totožná oprávnění, jaká má veřejná žaloba, umožňuje mu případně požádat o následné převzetí podaného návrhu veřejnou žalobou.²⁶⁷

Jak jsem již v rámci kapitoly upravující postavení poškozeného v trestním řízení naznačila, institut soukromé žaloby naše úprava trestního práva znala už v období Rakouska-

²⁶⁵ Na účet pro oběti trestných činů odvedl loni ÚZSVM rekordních 185 mil. Kč. Advokátní deník [online]. 14. 3. 2022 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/03/14/na-ucet-pro-obeti-trestnych-cinu-odvedl-loni-uzsvm-rekordnich-185-mil-kc/>

²⁶⁶ JELÍNEK, Jiří a GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7, s. 115-116.

²⁶⁷ RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František a ZEŽULOVÁ, Jana. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, s. 644 a násl.

Uherska a vymizel až vlivem nové úpravy trestního práva ve druhé polovině minulého století.²⁶⁸ Nynější úprava může uvedený institut připomínat v podobě tzv. *odklonů* nebo v rámci *souhlasu poškozeného se zahájením trestního stíhání*. Jedná se ale o velmi omezenou, a tím i vzdálenou, variantu uvedeného. Osobně se domnívám, že popsané instituty by, zejména u méně závažné trestné činnosti, našly své (opětovné) uplatnění také v české úpravě postavení oběti (poškozeného) v rámci trestního řízení. Jsou ostatně upraveny, s výjimkou Slovenské republiky, ve všech sousedních státech ČR.²⁶⁹

Jako inspiraci v oblasti praxe pak lze zmínit například úpravu práv obětí a její aplikaci v Kanadě. Výchozí kanadská úprava práv obětí je obsažena především v tzv. Listině práv obětí (angl. *Canadian Victims Bill of Rights*). Kanadský právní řád zakotvuje některé instituty, jež jsou pro tuzemskou úpravou neznámé. Jde například o institut ombudsmana pro oběti (angl. *The Office of the Federal Ombudsman for Victims of Crime*).²⁷⁰ V čem je kanadská právní úprava, dá se říct až mílovými kroky před námi, je úprava restorativních programů, a hlavně pak její aplikace na reálné případy. V kapitole popisující jednotlivá práva obětí bylo obsaženo také zhodnocení poskytování restorativních programů v ČR spolu s popisem činnosti PMS. Avšak závěr spočíval v nedostatečnosti tuzemského zakotvení a vymezení jednotlivých institutů (např. mediace v trestních věcech) a tím pádem také jejich nízké využitelnosti v praxi. Fakt, že restorativní programy typu mediace nebo tzv. kruhů (angl. *sentencing circles*) jsou v Kanadě aplikovány při řešení trestné činnosti neporovnatelně více než u nás, svědčí o tom, že tamější právní zakotvení je mnohem kvalitnější.²⁷¹

Vedle toho lze pro doplnění uvést také přístup k obětem trestných činů například v Rakousku, kde je pro oběti zasažené traumatem z trestného činu poskytována bezplatně ze strany státu pomoc právníka (automaticky, bez podmínek, jejichž splnění požaduje tuzemský právní řád). Podobnou možnost pak upravuje také holandský právní řád (institut tzv. *případového manažera*, který je nápomocen obětem v průběhu celého trestního řízení).²⁷²

²⁶⁸ GRIVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení (nástin problematiky)*. Trestněprávní revue, 2005, č. 12, s. 317-322.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ *Empowering Victims and Survivors of Crime* [online] Office of the Federal Ombudsman for Victims of Crime. [cit. 2023-03-27]. Dostupné z: https://www.victimfirst.gc.ca/res/pub/evsc-rpvs/pdf/Booklet_OFOVC_Eng.pdf

²⁷¹ K tomu srov. např. *(Not all) Hurt people hurt people: Re-thinking the Victim-Offender Overlap June 2021* [online] Office of the Federal Ombudsman for Victims of Crime. [cit. 2023-03-27]. Dostupné z: <https://www.victimfirst.gc.ca/res/pub/ROV-ROV/index.html>

²⁷² VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8, s. 48-49.

6.3. Význam ratifikace Istanbulské úmluvy

Napomohla by k přiblížení se k výše uvedeným standardům pomoci obětem ratifikace Istanbulské úmluvy? Jak jsem poznamenala v úvodu této práce, nedávno proběhlo v rámci Ministerstva spravedlnosti připomínkové řízení k návrhu ratifikace Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí z roku 2011 (tzv. Istanbulská úmluva), současně byl tento dokument již také předložen vládě (podle nejnovějších zpráv se k němu vyslovila Legislativní rada vlády, dle které se jedná o ústavně konformní dokument), nyní bude třeba se vypořádat ještě s připomínkami jednotlivých resortů.²⁷³ Jak naznačuje nastíněný proces, ratifikace Istanbulské úmluvy tak český právní řád teoreticky ovlivní teprve v budoucnu. S ohledem na poměrně rozporuplné názory²⁷⁴ na uvedenou úmluvu je otázkou, jak dlouho si na její promítnutí v tuzemské úpravě ještě počkáme. Ve vztahu k uvedené kontroverzi, která Istanbulskou úmluvu od jejího podpisu ze strany ČR v roce 2016 provází, se nabízí danou otázku zpracovat v rámci samostatné práce. Cílem následujících odstavců tak bude pouze základní uvedení do daného tématu, a to prostřednictvím jen několika poznámek souvisejících s možným zlepšením postavení obětí v ČR.

Uvedená kontroverze panuje zejména kvůli možnému nepřiměřenému zásahu do současné podoby české právní úpravy. Některé argumenty proti ratifikaci²⁷⁵ zmiňují například negativní dopady změny legální definice TČ znásilnění, existenci již dostatečné úpravy nebo podněcování nenávisti mezi muži a ženami, když výslovně upravuje násilí ve vztahu k tzv. *genderu*, v neposlední řadě také ohrožení konceptu tzv. tradiční rodiny. Česká republika se tak (kromě dalších osmi států)²⁷⁶ zdráhá již podepsanou úmluvu implementovat do právního řádu. Dle jiných by Istanbulská úmluva „...měla být chápána jako minimální standard nutný pro vymýcení genderově podmíněného násilí...“²⁷⁷. Některé názory pak vysvětlují potřebu Istanbulskou úmluvu ratifikovat právě pro její dopad na tuzemský právní řád.²⁷⁸ Konkrétní

²⁷³ Viz např. článek HORÁK, Jan. *Úmluva proti násilí na ženách nejde proti české ústavě, řekli klíčoví poradci Fialy* [online]. 29. 3. 2023 [cit. 2023-03-31]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/istanbulska-umluva/r~0130405ece2211ed8c6f0cc47ab5f122/>

²⁷⁴ Viz např. článek *Istanbulská úmluva vyvolává v České republice vlnu emocí*. Advokátní deník [online]. 9. 3. 2021 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2021/03/09/istanbulska-umluva-vyvolava-v-ceske-republice-vlnu-emoci/>

²⁷⁵ Mezi odpůrci úmluvy jsou například zástupci konzervativních stran nebo římskokatolické církve, viz ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7, s. 298.

²⁷⁶ REDAKCE. *Istanbulská úmluva: pokrok a výzvy*. *Právní rozhledy*, 2023, č. 4, s. IV.

²⁷⁷ MIŠŮR, Peter. EP: *Přistoupení EU k Úmluvě Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí*. *Ius Focus*, 20. 2. 2023.

²⁷⁸ JEŽKOVÁ, Veronika. *Jen ano je ano: trestný čin znásilnění ve světle Istanbulské smlouvy*. Praha: proFem, 2017. ISBN 978-80-904564-9-5, s. 35 a násl.

reforma pak spočívá např. ve změně legálních definic TČ znásilnění (případně přijetí nových, např. vynucených sňatků nebo násilného potratu a sterilizace), přijetí nových institutů (ochrana dětských svědků, ohlašovací povinnost odborníků) nebo zavedení systému praktické pomoci obětem.

Objektivně je oběma uvedeným názorovým táborům možné shrnout, že Istanbulská úmluva ve svém textu obsahuje nejen souhrn hodnot a zásad nebo širokou škálu práv, ale také instituty zajišťující faktickou ochranu obětí. Takto komplexní úprava, respektive její implementace do tuzemského systému trestního práva, tak nepochybně může být nápomocná potřebnému posílení postavení obětí trestné činnosti v ČR. Odborníci se konkrétně shodují např. na „vytvoření aktivního systému tzv. *Help points*, tj. snadno přístupných krizových center poskytujících lékařské a forenzní vyšetření, posttraumatickou podporu a poradenství pro oběti znásilnění či jiného sexuálního násilí...“²⁷⁹. Je tak opětovně kladena za cíl větší spolupráce mezi jednotlivými subjekty, které s danou obětí přicházejí do kontaktu. Ideálně by uvedená spolupráce mohla mít podobu komplexních krizových center, která by na jednom místě nabízela zároveň pomoc psychologa, sociálního pracovníka, právníka, zdravotníka, a současně by byla propojená také s policejními orgány (nebo OČTŘ obecně). Pro inspiraci lze odkázat na podobná centra již fungující např. v Norsku nebo Irsku.²⁸⁰

Domnívám se, že názory zastávající nesouhlas s implementací Istanbulské úmluvy, potažmo s nimi spojené mýty (úmluva podněcuje negativní vztahy mezi muži a ženami apod.) jsou platně vyvráceny statistikami a odbornými výzkumy. Tato vyvrácení potvrzují také poznatky současné viktimologie o podobě sexualizovaného a domácího násilí. Istanbulskou úmluvu tak vnímám jako ucelený soubor práv a zásad, které reagují na naukou i praxí popsání fakta o obrazu sexualizovaného a domácího násilí a také na nové jevy, které se v této souvislosti objevují. Přikláním se tak k názorům, že spíše než o nepřipustný zásah do právních řádů jednotlivých států, se jedná o přijetí záruk a jasný vzkaz obětem, že stát podporuje jejich postavení jako subjektu vyžadujícího zvláštní péči. Odborná literatura k tomu navíc správně dodává také to, že „...*Istanbulská úmluva je standardní mezinárodní úmluvou a její ustanovení se neliší od mnoha jiných, které ČR v minulosti bez výhrad podepsala.*“²⁸¹

²⁷⁹ JEŽKOVÁ, Veronika. *Jen ano je ano: trestný čin znásilnění ve světle Istanbulské smlouvy*. Praha: proFem, 2017. ISBN 978-80-904564-9-5, s. 37.

²⁸⁰ JEŽKOVÁ, Veronika. *Jen ano je ano: trestný čin znásilnění ve světle Istanbulské smlouvy*. Praha: proFem, 2017. ISBN 978-80-904564-9-5, s. 37-38.

²⁸¹ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?*. Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7, s. 297.

Závěr

Pomoc obětem trestných činů je, obzvláště v současnosti, velmi živým tématem. Dokazuje to především rostoucí počet pomáhajících organizací, prosazování prvků restorativní justice v trestním řízení, mezinárodně přijímaná pravidla posilující postavení obětí a v neposlední řadě také některé medializované kauzy. V úvodu této práce byly nastíněny záměry zpracování dané problematiky.

V první části práce jsem se pokusila o poskytnutí základního vhledu do tématu obětí trestných činů, kdy prostřednictvím definování souvisejících pojmů, odlišení oběti od procesního postavení poškozeného a krátkého historického exkurzu bylo poskytnuto základní východisko pro další části práce.

Jedním z nejdůležitějších cílů této práce byla rovněž deskripce právní úpravy předmětné oblasti s důrazem na její následné zhodnocení. V úvodní části práce byla položena otázka, zda legislativní zakotvení naplňuje smysl dané úpravy, tedy zda poskytuje oběti dostatečnou oporu pro uplatňování jejích práv. V rámci popisu jednotlivých práv a institutů zakotvených zejména ZOTČ (ale i dalšími předpisy) bylo jedním z hlavních záměrů této práce současně vymezit problematické části právní úpravy. Vytýkána byla například přílišná složitost a obsáhlost konkrétních ustanovení, kdy pro oběť, jež je často laikem, je takové zakotvení jeho práv nepřehledné a neumožňuje mu tak jejich plné využití. Rozborem jednotlivých práv spolu s uvedením konkrétních nedostatků tak byla výše položená otázka zodpovězena, bohužel negativně. Přesto, že ZOTČ je v porovnání např. s trestním řádem relativně moderním předpisem, kdy současně byly provedeny jeho novelizace s cílem přiblížit úpravu poznatkům aplikační praxe (a ačkoliv se jedná o úpravu komplexní a co do obsahu také dostatečnou), v současnosti stále není dosaženo jeho plné využitelnosti pro reálnou praxi.

Ve vztahu k evropské právní úpravě bylo záměrem také zodpovědět otázku dostatečné implementace daných unijních předpisů do českého právního řádu. Jak bylo výše poznamenáno, novelizace ZOTČ z roku 2017 sice představovala snahu o zdokonalení tuzemské úpravy ve vztahu ke Směrnici, současně bylo ale také dodáno, že zlepšení bylo více než v praxi, zaznamenáno jen v liteře zákona. Některá ustanovení, byť se jejich znění přiblížilo evropským standardům, v praxi stále neplní svůj zamýšlený význam.

Stěžejní část této práce se zaměřila na kritiku spojenou s uvedenými nedostatky. V kapitole, jež zhodnocuje aplikační praxi pak byly popsány např. mýty, které společnost s osobou oběti spojuje a různá apriorní hodnocení, skrze něž na průběh trestné činnosti nahlíží.

Bylo zmíněno, že této chyby se bohužel dopouští také odborníci, kteří by měli být na komunikaci s obětí vyškoleni (policejní orgány, soudy, SZ, soudní znalci apod.).

Cílem práce však nebyl pouhý popis zákonné úpravy a její aplikační praxe, ale také pokus o navržení konkrétních vylepšení, která by vedla k efektivnějšímu naplnění smyslu pomoci obětem trestné činnosti, tedy jejich ochraně a umožnění uplatňovat plně jejich práva. Ve vztahu k návrhům *de lege ferenda* pak byla nabídnuta řada konkrétních možných zlepšení uvedených nedokonalostí. Jako nejzásadnější byla uváděna potřeba zavedení systematického a soustavného vzdělávání profesí, jež přicházejí do kontaktu s oběťmi trestných činů.

V závěru jsem se pokusila také o vymezení některých konkrétních témat (institut soukromého žalobce, Istanbulská úmluva atd.), nikoliv s úmyslem zdůraznit pouze některé jednotlivosti nebo zveličit rozsah práce, ale s cílem doplnit uvedené zhodnocení o co možná nejrůznější úhly pohledu. Tyto jednotlivosti dle mého názoru s uvedenou problematikou (a především pak s hodnocením účinnosti její právní úpravy) zcela jistě souvisejí.

Úkolem této práce rozhodně nebylo podat absolutní a úplný výklad ke všem souvisejícím aspektům pomoci obětem trestných činů, to ostatně ani není prostřednictvím jednoho díla možné. Smyslem zpracování předmětné problematiky bylo mimo jiné vyhodnocení dostatečnosti poskytování pomoci obětem trestných činů v ČR, což bylo doufám naplněno.

Seznam použitých zkratek

BKB	Bílý kruh bezpečí
ČAK	Česká advokátní komora
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
EÚLP	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ze dne 4. listopadu 1950
IKSP	Institut pro kriminologii a sociální prevenci
Ministerstvo spravedlnosti	Ministerstvo spravedlnosti České republiky
OČTR	orgány činné v trestním řízení
OSN	Organizace spojených národů
OSPOD	orgán sociálně právní ochrany dětí dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
OSŘ	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
PMS	Probační a mediační služba
PČR, Policie ČR	Policie České republiky
PTSP	Posttraumatická stresová porucha
Registr, Registr poskytovatelů	Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů
Směrnice, směrnice o minimálních pravidlech	směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU, o minimálních pravidlech pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu
směrnice o odškodňování	směrnice rady EU 2004/80/ES ze dne 29. dubna 2004 o odškodňování obětí trestných činů
SprŘ	zákon č. 500/2004 Sb., správní řád
SZ	státní zástupce
TČ	trestný čin
TŘ, trestní řád	zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád

TZ, trestní zákoník	zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník
USA	Spojené státy americké
zákon o PČR	zákon č. 273/2008 Sb., zákon o Policii České republiky
zákon o PMS	zákon č. 257/2000 Sb., zákon o Probační a mediační službě
zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem TČ	zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti
zákon o zvl. ochraně svědka	zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením
ZoA	zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii
ZOTČ, zákon o obětech trestných činů	zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů
ZŘS	zákon č. 293/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

- ARNTZEN, Lisa, JEŽKOVÁ, Veronika, LANDHUIS, Jennifer a kolektiv. *Sborník z konference Prolomit mlčení: sexuální násilí, jeho dopady a možnosti řešení* [online]. ProFem – centrum pro oběti domácího a sexuálního násilí, o.p.s. 2019 [cit. 2023-03-14]. Dostupné z: <https://www.profem.cz/shared/clanky/813/Sborn%C3%ADk%20př%C3%ADspěvků%20z%20konference%20Prolomit%20mlčen%C3%AD.pdf>
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila, MACHÁČKOVÁ, Radka a VITOUŠOVÁ, Markéta. *Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích: studie*. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002. ISBN 80-86284-19-0.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila a VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forezní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila; DURDÍK, Tomáš; HÁKOVÁ, Daniela; VITOUŠOVÁ, Petra, *Zákon o obětech trestných činů: Komentář*. Wolters Kluwer. ISBN: 978-80-7598-109-7.
- DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-600-7.
- DURDÍK, Tomáš. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-109-7.
- FENYK, Jaroslav, CÍSAŘOVÁ, Dagmar a GŘIVNA, Tomáš. *Trestní právo procesní*. 7. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-306-0.
- FOREJT, Petr. *Zákon o obětech trestných činů – základní informace* [online]. mvcr.cz. 2012 [cit. 2023-01-20]. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-rvppk-doc.aspx
- GILLERNOVÁ, Ilona, BOUKALOVÁ, Hedvika a kolektiv. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. 2006. 1. vydání. Univerzita Karlova v Praze – Nakladatelství Karolinum.
- GŘIVNA, Tomáš. § 2 [Vymezení pojmů]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020.

- GŘIVNA, Tomáš, SCHEINOST, Miroslav, ZOUBKOVÁ, Ivana a kolektiv. *Kriminologie*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-554-5.
- GŘIVNA, Tomáš. *Soukromá žaloba v trestním řízení (nástin problematiky)*. *Trestněprávní revue*, 2005, č. 12, s. 317-322.
- HORÁK, Jan. *Úmluva proti násilí na ženách nejde proti české ústavě, řekli klíčoví poradci Fialy* [online]. 29. 3. 2023 [cit. 2023-03-31]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/istanbulska-umluva/r~0130405ece2211ed8c6f0cc47ab5f122/>
- HOLOMEK, Jaroslav. *Viktimológia*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. Slovenské učebnice. 166 s. ISBN: 978-80-7380-446-6.
- IVANOVÁ, Alena. *Zákon o obětech trestných činů přináší nová práva i možnosti pomoci* [online]. 13. 6. 2019 [cit. 2023-01-04]. Dostupné z: <https://pravo21.cz/pravo/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-prinasi-nova-prava-i-moznosti-pomoci>
- JANOFF-BULMAN, Ronnie. *Assumptive worlds and the stress of traumatic events: Applications of the schema construct*. *Social Cognition* [online]. January 1988, (7), 113-136 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/307923658_Assumptive_worlds_and_the_stress_of_traumatic_events_Applications_of_the_schema_construct
- JELÍNEK, Jiří a PELC, Vladimír. *Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení*. *Bulletin advokacie* [online]. 11.12.2015, (11), 19-23 [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-jeho-nedostatky-a-moznosti-reseni>
- JELÍNEK, Jiří. *Předběžná opatření v trestním řízení*. *Bulletin advokacie* [online]. 17.06.2013, (5), 27-30 [cit. 2023-01-24]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/predbezna-opatreni-v-trestnim-rizeni>
- JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. Komentátor. ISBN 978-80-7502-016-1.
- JELÍNEK, Jiří a GŘIVNA, Tomáš. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. ISBN 978-80-87576-39-7.
- JELÍNEK, Jiří. *Kriminologie*. Praha: Leges, 2021. Teoretik. ISBN 978-80-7502-499-2.
- JELÍNEK, Jiří, GŘIVNA, Tomáš, ROMŽA, Sergej, TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana a SYKOVÁ, Anna. *Trestní právo Evropské unie*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-375-9.
- JEŽKOVÁ, Veronika. *Jen ano je ano: trestný čin znásilnění ve světle Istanbulské smlouvy*. Praha: profem, 2017. ISBN 978-80-904564-9-5.
- KALIBOVÁ, Klára, HOUŽVOVÁ, Martina. *První praktické zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů*. *Právní rozhledy*, 2015, č. 1, s. 9-16.

- MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-756-9.
- MICHÁLKOVÁ, Eva. *Analýza: sekundární viktimizace, rozpory a stereotypy v rozsudcích* [online]. 21.02.2023 [cit. 2023-03-15]. Dostupné z: <https://www.profem.cz/cs/o-nas/novinky/a/analiza-sekundarni-viktimizace-rozpory-a-stereotypy-v-rozsudcich>
- MIŠŮR, Peter. *EP: Přistoupení EU k Úmluvě Rady Evropy o prevenci a potírání násilí na ženách a domácího násilí*. Ius Focus, 20. 2. 2023.
- NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria, HÁJEK, Stanislav. *Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie*. Skripta., 1997, 1. vydání. Praha: C. H. BECK. 152 s. ISBN: 978-80-7179-177-5.
- REDAKCE. *Istanbulská úmluva: pokrok a výzvy*. *Právní rozhledy*, 2023, č. 4, s. IV.
- ROUBALOVÁ, Michaela., a kolektiv. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5.
- RŮŽIČKA, Miroslav, PŮRY, František a ZEZULOVÁ, Jana. *Poškozovaný a adhezní řízení v České republice*. Praha: C.H. Beck, 2007. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9, s. 644 a násl.
- STRŽÍŽ Igor, IN: DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-600-7.
- Studie proFem realizovaná Petrou Havlíkovou a Ivou Šmídovou, jejíž hlavní závěry byly prezentovány na tiskové konferenci dne 21. února 2023.
- SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-389-6.
- ŠÁMAL, Pavel. § 2 [Základní zásady trestního řízení]. In: ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN: 978-80-7400-465-0.
- ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav. § 163 [Trestní stíhání se souhlasem poškozeného]. In: ŠÁMAL, Pavel a kolektiv. *Trestní řád*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN: 978-80-7400-465-0.
- ŠÁMAL, Pavel. Prevence trestné činnosti. In: HENDRYCH, Dušan a kolektiv. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN: 978-80-7400-059-1.
- ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina, HAVELKOVÁ, Barbara a ŠPONDROVÁ, Pavla, ed. *Mužské právo: jsou právní pravidla neutrální?* Praha: Wolters Kluwer, 2020. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-761-7, s. 331-343.
- ŠIMÁNOVÁ, Hana. § 408 [Trvání předběžného opatření]. In: GRŮVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. ISBN: 978-80-7400-793-4.

- ŠTEFUNKOVÁ, Michaela. *Oběti kriminality: poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-174-5.
- ŠTEINBACH, Miroslav. *Zákon o Policii České republiky: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-193-6.
- ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ Lenka a DOUBRAVOVÁ, Dagmar, ed. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.
- TURVEY, Brent, PETHERICK, Wayne. *Forensic Victimology*. London: Academic Press, 2010. ISBN 9780080920719. [cit. 2022-12-17]. Dostupné z: <https://www.perlego.com/book/1837787/forensic-victimology-examining-violent-crime-victims-in-investigative-and-legal-contexts-pdf>
- VALEŠOVÁ, Kristýna. *Sekundární viktimizace obětí trestných činů a jak jí předcházet*. *Epravo.cz* [online]. 6. 11. 2020 [cit. 2023-01-04]. Dostupné z: https://www.epravo.cz/top/clanky/sekundarni-viktimizace-obeti-trestnych-cinu-a-jak-ji-predchazet-112102.html#_ftn10
- VÁLKOVÁ, Helena, ŠIMÁNOVÁ, Hana. § 38 [Podpora ze strany státu]. In: GŘIVNA, Tomáš, ŠÁMAL, Pavel, VÁLKOVÁ, Helena a kolektiv. *Oběti trestných činů*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020.
- VÁLKOVÁ, Helena. *Viktimologie*. In: HENDRYCH, Dušan a kolektiv. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN: 978-80-7400-059-1.
- VÁLKOVÁ, Helena, GŘIVNA, Tomáš. *Nový zákon o obětech trestných činů a jeho význam pro aplikační praxi*. *Trestněprávní revue*, 2013, č. 4, s. 83-87.
- VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. Psyhé (Grada). ISBN 978-80-247-4849-8.
- ZAPLETAL, Josef a kolektiv. *Prevence kriminality*. 2. vyd. Praha: PA ČR, 2005. 108 s. ISBN: 80-7251-200-5.

Seznam použitých internetových zdrojů

- *Empowering Victims and Survivors of Crime* [online] Office of the Federal Ombudsman for Victims of Crime. [cit. 2023-03-27]. Dostupné z: https://www.victimfirst.gc.ca/res/pub/evsc-rpvs/pdf/Booklet_OFOVC_Eng.pdf
- *History and overview*. The World Society of Victimology [online]. [cit. 2023-01-04]. Dostupné z: <http://www.worldsocietyofvictimology.org/about-us/history-and-overview/>
- Informace dostupné na internetových stránkách Policie ČR, [cit. 2023-03-04]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/pomoc-obetem-tc-pomoc-obetem-trestnych-cinu.aspx?q=Y2hudW09NA%3D%3D>

- *Istanbulská úmluva vyvolává v České republice vlnu emocí.* Advokátní deník [online]. 9. 3. 2021 [cit. 2023-04-04]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2021/03/09/istanbulska-umluva-vyvolava-v-ceske-republice-vlnu-emoci/>
- *Na účet pro oběti trestných činů odvedl loni ÚZSVM rekordních 185 mil. Kč.* Advokátní deník [online]. 14. 3. 2022 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://advokatnidenik.cz/2022/03/14/na-ucet-pro-obeti-trestnych-cinu-odvedl-loni-uzsvm-rekordnich-185-mil-kc/>
- *(Not all) Hurt people hurt people: Re-thinking the Victim-Offender Overlap June 2021* [online] Office of the Federal Ombudsman for Victims of Crime. [cit. 2023-03-27]. Dostupné z: <https://www.victimfirst.gc.ca/res/pub/ROV-ROV/index.html>
- Registr poskytovatelů je dostupný na internetových stránkách www.justice.cz. [cit. 2023-03-02]. Dostupné z: <https://otc.justice.cz/verejne/seznam.jsf>
- statistické údaje dostupné v rámci aplikace online na: <https://jaktrestame.cz/aplikace/>
- *Statistické přehledy z poraden BKB za rok 2022.* Bílý kruh bezpečí. 2023. [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/o-nas/zakladni-udaje-o-organizaci/statistiky/>
- *Tisková zpráva BKB. Dohoda mezi policií ČR a Bílým kruhem bezpečí o poskytování pomoci obětem trestné činnosti,* Bílý kruh bezpečí. [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/aktuality/n22-dohoda-mezi-policii-cr-a-bilym-kruhem-bezpeci-o-poskytovani-pomoci-obetem-trestne-cinnosti/>
- *Tisková zpráva Centra pro výzkum veřejného mínění k výzkumu „Naše společnost“,* [cit. 2023-02-24]. Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/negativni-jevy-bezpecnost/5407-verejnost-o-svych-obavach-pocitu-bezpecnosti-a-spokojenosti-s-policii-cerven-2021>
- *Tisková zpráva BKB ke 20. Výročí vzniku organizace,* Bílý kruh bezpečí. [cit. 2023-02-26]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/aktuality/n236-tiskova-zprava-bkb-ke-20-vyroci-vzniku-organizace/>
- *Tisková zpráva Bílého kruhu bezpečí k Evropskému dni obětí ze dne 22. 2. 2023,* [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/aktuality/n963-malo-viditelny-zakon/>
- *VICTIM SUPPORT EUROPE.* Bílý kruh bezpečí [online]. [cit. 2023-02-13]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/o-nas/victim-support-europe/>
- vzor prohlášení uvedený na internetových stránkách Policie ČR. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/pravo-na-prohlaseni-o-dopadu-trestneho-cinu.aspx>
- Záznam konference *Jak a proč (ne)trestáme sexualizované a domácí násilí - 2/3 část, panel Realita trestání domácího a sexualizovaného násilí.* Bez trestu. [cit. 2022-12-21]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=FcCb3qv4MtU>

Seznam použitých právních předpisů

- Deklarace OSN č. 40/34 ze dne 29. listopadu 1985 o základních principech spravedlnosti pro oběti trestného činu a pro oběti zneužití moci
- Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)
- Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění zákona č. 77/2015 Sb., a další související zákony
- Důvodová zpráva k zákonu č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů
- Rámcové rozhodnutí Rady EU 2001/220/SVV o postavení obětí v trestním řízení
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva podporu a ochranu obětí trestného činu
- Směrnice Rady EU 2004/80/ES o odškodňování obětí trestných činů
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/99/EU o evropském ochranném příkazu
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (Evropská úmluva o ochraně lidských práv) ze dne 4. listopadu 1950, ratifikovaná Českou republikou dne 18. března 1992, a která byla vyhlášena ve Sbírce zákonů pod č. 209/1992 Sb.
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif)
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 119/2013 Sb., o standardech kvality poskytovaných služeb podle zákona o obětech trestných činů
- Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 59/2017 Sb., o použití peněžních prostředků z majetkových trestních sankcí uložených v trestním řízení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 137/2001 Sb., o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů

- Zákon č. 283/1993 Sb., o statním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použité judikatury

- Rozsudek Okresního soudu v kladně ze dne 11. srpna 2022, sp. zn. 2 T 5/2022–330
- Rozsudek Okresního soudu v Prostějově ze dne 22. července 2012, sp. zn. 1 T 71/2012
- Rozsudek Okresního soudu v Tachově ze dne 6. listopadu 2020, sp.zn. 8 T 152/2020
- Rozsudek Okresního soudu v Chebu ze dne 30. listopadu 2017, č. j. 1 T 12/2017-391
- Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. března 2014, sp. zn. 11 Tdo 294/2014
- Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 23. září 2019, sp. zn. 2 T 38/2019-362
- Rozsudek ESLP ze dne 6. prosince 2012 ve věci Pesukic proti Švýcarsku, č. stížnosti. 25088/07

Název práce, abstrakt a klíčová slova v českém jazyce

Pomoc obětem trestných činů

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá pomocí obětem trestných činů, kdy jejím cílem je poskytnout komplexní pohled na danou problematiku. Smyslem této práce je posouzení úrovně poskytované pomoci ve vztahu k jejímu právnímu zakotvení a následné aplikační praxi. Obsah práce je tvořen úvodem, šesti kapitolami a závěrem.

V první kapitole se práce věnuje výkladu základních pojmů souvisejících s problematikou obětí trestných činů. Je definována oběť a popsány její různé kategorizace, včetně vymezení zvláště zranitelné oběti. Pro lepší orientaci v dalším textu je zároveň objasněn rozdíl mezi obětí a poškozeným.

Druhá kapitola se pak krátce zaměřuje na popis vývoje postavení oběti a její role v trestním řízení z historického hlediska, stručně je také popsána základní mezinárodní úprava práv obětí se zaměřením na evropskou legislativu v dané oblasti.

V rámci doplnění výkladu k základním pojmům a historickým a mezinárodním souvislostem se třetí kapitola věnuje pojetí oběti trestné činnosti z pohledu kriminologie, respektive z pohledu viktimologie. Pro uvedení čtenáře do této oblasti je v úvodní části kapitoly nabídnuto rovněž stručné vysvětlení k pojmu kriminality a její prevence. Základním výstupem je zde popis viktimizace jako procesu, v němž se z potenciální oběti stává oběť skutečná a současně jsou uvedeny některé její nepravdivé průběhy.

Druhá část práce pak obsahuje stěžejní kapitoly, jež se postupně věnují popisu právní úpravy, její následné aplikaci v praxi a v závěru také návrhům *de lege ferenda*.

Ve čtvrté kapitole se práce zaměřuje na platnou právní úpravu postavení oběti, tedy zákonu o obětech trestných činů s rozбором dílčích práv, jež z něj pro oběti trestných činů plynou. Vedle popisu jednotlivých práv je současně krátce upozorněno na případné problematické pasáže právní úpravy.

Pátá kapitola je pak zaměřena na postavení obětí trestných činů v praxi, lépe řečeno na kvalitu uplatnění právní úpravou deklarovaných práv obětí. V této zásadní části práce jsou popsány jednotlivé druhy pomoci obětem, kdy je vymezen také okruh subjektů, které tuto pomoc poskytují. Současně je popsán přístup k obětem ze strany Policie ČR jako jednoho z nejdůležitějších subjektů, s nimiž oběť přichází do styku v případě, že se rozhodne trestný čin oznámit. Jako podklad pro následné kritické úvahy je nabídnuta také krátká analýza

rozhodovací praxe ve vztahu k domácímu a sexualizovanému násilí, jimž je v současnosti v rámci veřejné debaty věnována stále větší pozornost. Kapitola týkající se aplikační praxe je završena přehledem uvedených jak legislativních nedostatků, tak nedokonalostí v praxi.

V závěru se diplomová práce věnuje návrhům *de lege ferenda* v oblasti poskytování pomoci obětem trestných činů. Jsou popsána možná zlepšení se stručným poukazem na zahraniční úpravu. Jako jednému z aspektů možného zlepšení postavení obětí v ČR je ve stručnosti pozornost věnována také ratifikaci tzv. Istanbulské úmluvy.

Klíčová slova: viktimizace, oběť trestného činu, aplikace ZOTČ

Název práce, abstrakt a klíčová slova v anglickém jazyce

Assistance to Victims of Crime

Abstract

The thesis deals with the assistance to victims of crime and aims to provide a comprehensive view of the issue. The purpose of this thesis is to assess the level of assistance provided in relation to its legal anchoring and subsequent application practice. The content of the thesis consists of an introduction, six chapters and a conclusion.

In the first chapter the thesis is devoted to the interpretation of basic concepts related to the issue of victims of crime. It defines the victim and describes its various categorisations, including the definition of a particularly vulnerable victim. The distinction between victim and an injured party is also clarified for better orientation in the following text.

The second chapter then briefly describes the development of the victim's position and role in criminal proceedings from a historical perspective, and briefly describes the basic international regulation of victims' rights with a focus on European legislation in this area.

To complete the explanation of the basic concepts and the historical and international context, the third chapter deals with the concept of the victim of crime from the perspective of criminology and victimology respectively. To introduce the reader to this area, a brief explanation of the concept of crime and crime prevention is also offered in the opening section of the chapter. The basic outcome here is a description of victimization as a process in which a potential victim becomes an actual victim, while at the same time some of its irregular progressions are presented.

The second part of the thesis then contains the main chapters, which are successively devoted to the description of the legal regulation, its subsequent application in practice and, finally, *de lege ferenda* proposals.

In the fourth chapter, the thesis focuses on the current legal regulation of the victim's status, i.e. the Victims of Crime Act, with an analysis of the partial rights arising from it for victims of crime. In addition to a description of the individual rights, a brief note is also made of any problematic passages in the legislation.

The fifth chapter then focuses on the position of victims of crime in practice, or rather on the quality of the implementation of the rights of victims declared by the legislation. In this crucial part of the thesis, the various types of assistance to victims are described, and the range of entities that provide this assistance is also defined. At the same time, the approach to victims

by the Police of the Czech Republic is described as one of the most important subjects with whom the victim comes into contact if he or she decides to report a crime. A brief analysis of case practice in relation to domestic and sexualised violence, which are currently receiving increasing attention in the public debate, is also offered as a basis for subsequent critical reflection. The chapter on application practice is rounded off with a review of both legislative gaps and imperfections in practice.

The thesis concludes with *de lege ferenda* proposals in providing assistance to victims of crime. Possible improvements are described with a brief reference to foreign legislation. As one of the aspects of possible improvement of the status of victims in the Czech Republic, the ratification of the Istanbul Convention is also briefly discussed.

Klíčová slova: victimisation, victim of a crime, application of the Victims of Crime Act